NIEUWSBLAD
Historische Vereniging

Ameide Tienhoven

Jaargang 25 | nummer 3 | september 2014

Nico Jesse...
huisarts in Ameide

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:			
H. van den Heuvel	Voorstraat 99	4132 AP Vianen	tel. 0347-355180
Vice-voorzitter:			
D. Siegersma	Fransestraat 12	4233 ED Ameide	tel. 0183-602676
Secretaris:			
C.W. Broekman	Broekseweg 59	4233 CT Ameide	tel. 0183-601811
Penningmeester:			
J. Stasse	De Bogerd 19	4233 GN Ameide	tel. 0183-602488
Algemeen adjunct:			
J.A. Maatkamp	Lekdijk 18	2769 GA Langerak	tel. 0183-602071
Leden:			
C. van Gelderen	Prinsengracht 43	4233 ET Ameide	tel. 0183-602198
J. de Gruyter-de Kruyk	Voorstraat 3	4233 EA Ameide	tel. 0183 609280
A. Terlouw-vd Grijn	Vijf Akkers 18	4235 AH Tienhoven	tel. 0183-602110
J. Verwolf	Paramasiebaan 4b	4233 EX Ameide	tel. 0183-601749

BESCHERMHEER

dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, C. Rijnhout, G. Streefkerk † en P. Will †

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl
J.D.C. Laroo hv@laroo.net

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl
C. van der Grijn cvdgrijn@hetnet.nl
B. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl
A. Tukker ajtukker1943@kpnmail.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekeningnummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.
Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Ammers

Inhoud september 2014

3 Verenigingsnieuws

3 Algemene ledenvergadering 2014

3 Historische Vereniging scoort uitnemend bij Rabobank

4 Reacties van lezers

4 Open Monumentendag

4 Ontwikkeling Ledenbestand

5 Website geheel vernieuwd!

8 Dodenherdenking

10 Een ietwat bevreemdende brief van Charles Eijck aan Nico Jesse

15 Herman Gerard van Breugel, predikant in Ameide en Tienhoven, 1758-1760

18 Juni 1944, schippersfamilie Westrik zoekt asiel in het Sluisegat

22 'Wie helpt ons uit ons isolement?!?'

26 Sociaal en strijdbaar: Neeltje (Nel) van Drie-den Boer

28 Margareta van Brederode Vrouwe van het Keizerlijke Vrije Wereldlijke Stift Thorn

42 Thorn een oud adellijk stadje

45 Over de geiten en bokken van Thorn en hun wijze van geschiedenis bedrijven

Excursie Thorn

Op zaterdag 6 september 2014 vertrekken wij om 09.00 uur met de bus naar Thorn vanaf de loswal. Er is op de loswal voldoende parkeermogelijkheid.

Algemene ledenvergadering 2014

Hoewel de opkomst wat minder groot was dan in voorgaande jaren, was de sfeer tijdens de op donderdag 5 juni in de Brederodezaal van "Het Spant" in Ameide gehouden jaarlijkse algemene ledenvergadering van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven uitstekend.

Daar was ook alle reden toe. In de eerste plaats staat de vereniging bol van de activiteiten. Zo werd in de laatste week van maart van dit jaar in het oude stadhuis op de Dam in Ameide, mede ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de vereniging, een extra editie gepubliceerd van het Nieuwsblad, gewijd aan het Getijdenboek van Hendrik van Brederode (1416-1475). Verder is de website van de Historische Vereniging (www.ameide-tienhoven.nl) in het afgelopen halfjaar onder leiding van oud-vicevoorzitter Gert Groenendijk geheel vernieuwd en uitgebreid en nadert de herinrichting van het interieur van het oude stadhuis zijn voltooiing.

Daar komt bij dat voor de komende periode, naast de publicatie van de reguliere edities van het Nieuwsblad, de volgende activiteiten op het programma staan:

- Voorjaar 2015: de plaatsing van "Stolpersteine" bij het Rijksmonument Voorstraat 2 in Ameide (zie ook het artikel van secretaris Cees Broekman over dit onderwerp in de vorige editie van dit blad);
- In de week van de jaarlijkse Paardenmarkt in Ameide in 2015: een breed opgezette expositie over de vroegere winkelstand in Ameide en Tienhoven (in de Gereformeerde Sionkerk).

Penningmeester Jetty Stasse meldde met veel genoegen dat de vele activiteiten mede mogelijk zijn c.q. worden gemaakt door achtereenvolgens een donatie van de Stichting Carla Jonker, een subsidie van het Prins Bernhard Cultuurfonds Afdeling Zuid-Holland, sponsoring door de Rabobank Alblasserwaard Noord en Oost U.A., een aanzienlijke meeropbrengst aan contributies en een gift van dr. Chris van Stolk, Ambachtsheer van Ameide en Beschermheer van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Mede daardoor had de vereniging eind december 2013 een eigen vermogen van welgeteld 14.921,98 euro.

Bij het agendapunt "bestuursverkiezing" kwam de herverkiezing van vicevoorzitter Dout Siegersma, secretaris Cees Broekman en de leden Cees van Gelderen en Jory Verwolf aan de orde. Dat geschiedde bij acclamatie, waarbij de algemene ledenvergadering in het geval van de eerste twee dispensatie verleende, omdat beiden gedurende twee opeenvolgende zittingsperioden deel hebben uitgemaakt van het bestuur.

Na de pauze verzorgden Herman Beckmann en Bram Provoost, hoofdredacteur respectievelijk redacteur van het Nieuwsblad, een uitgebreide PowerPointpresentatie over de gemeente Thorn in verband met het voornemen om op zaterdag 6 september van dit jaar een excursie te maken naar het witte stadje in de provincie Limburg.

Alle leden van onze vereniging ontvingen eerder dit jaar tegelijk met de editie 2014-I de Jubileumuitgave van het Nieuwsblad. Extra exemplaren van deze publicatie kunnen worden besteld bij Herman Beckmann (e-mailadres: h.j.beckmann@planet.nl; tel.: 0183 601997) of via de website van de vereniging (www.ameide-tienhoven.nl). De prijs bedraagt € 7,50 voor leden en tien euro voor niet-leden. In geval van postverzending worden portokosten in rekening gebracht.

Historische Vereniging scoort uitnemend bij Rabobank

Alle leden van de Rabobank Alblasserwaard Noord en Oost, waartoe ook onze vereniging behoort, ontvingen in de maand maart van dit jaar een brief, waarin werd bevestigd dat de bank de nieuwe opzet prolongeert van "Steuntje in de rug" – een van de fondsen, waarmee de Rabobank verenigingen en stichtingen van zeer uiteenlopende aard steunt, die activiteiten ontplooien in het werkgebied van de bank en er klant zijn.

Dit betekent dat:

- De leden van de bank net als vorig jaar de hoogte bepalen van de donatie, die verenigingen en stichtingen ontvangen. Door het uitbrengen van hun stem krijgen de leden op deze wijze inspraak in de verdeling van een gedeelte van de winst van de bank;
- Hoe meer stemmen een vereniging of stichting verwerft, hoe meer geld men ontvangt uit het fonds. Het beschikbare budget wordt namelijk naar rato van het aantal uitgebrachte stemmen verdeeld.

In de periode van 7 tot 16 april brachten 3.848 leden van de Rabobank Alblasserwaard Noord en Oost in totaal 18.505 stemmen uit voor de verdeling van het geld van het fonds. Er was in totaal een bedrag van zestigduizend euro beschikbaar voor de 403 verenigingen en stichtingen, die door de bank waren geselecteerd.
De Historische Vereniging verwierf niet minder dan 153 stemmen – goed voor een veertiende plaats in de

einduitslag en een bedrag van € 538,56, bijna tachtig euro meer dan vorig jaar. Onze vereniging boekte hiermee verreweg het beste resultaat van alle historische/geschiedkundige verenigingen en stichtingen in de regio.

Ter informatie: van de verenigingen en stichtingen uit Ameide en Tienhoven namen ook Ameide's Fanfare Korps (tiende met 179 stemmen) en de Voetbalvereniging Ameide (achttiende met 139 stemmen) een prominente plaats op de ranglijst in.

Het behoeft geen betoog dat het bestuur allen die hun stem hebben uitgebracht op de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven bijzonder erkentelijk is. Het geld zal met zorg worden besteed!

Reacties van lezers

1. Ons lid de heer B.J.de Groot uit Leerdam schrijft ons het volgende: 'In de toelichting bij de afbeelding van de doorbraak van de noordzijde van de Lingedijk bij Kedichem op bladzijde 15 van het septembernummer 2013 is een fout geslopen. Er staat 'links de torens van Arkel en *Gorinchem.'* Dit moet volgens mij zijn: *'links de torens van Asperen en Heukelum.'* De doorbraak vond plaats westelijk van het dorp Heukelum met de kerktoren van dat dorp rechts. Geheel links de Heukelumse toren en geheel rechts de Heukelumse watermolens in het buurtschap *Vogelswerf.'*
2. In het in de vorige editie van dit blad gepubliceerde artikel "Een gedicht over Ameide…" staan twee onvolkomenheden:
   - De geboorteplaats van beeldend kunstenaar en dichter Henk van Loenen is Hilversum in plaats van Vianen;
   - Kunstschilder Joost de Jonge heeft weliswaar zijn atelier in Vianen, maar hij woont in Driebergen.

   In aanvulling op de tekst van het artikel kan nog worden vermeld dat de beide heren een bezoek brachten aan de oude algemene begraafplaats aan de J.W. van Puttestraat in Ameide, omdat daar voorouders van moederszijde van Joost de Jonge (van de families Diepenhorst en Verduin) zijn begraven.
   De redactie is overigens voornemens om in een volgende editie aandacht te besteden aan de tekeningen, die de kunstschilder in zijn jeugd in Ameide en omgeving heeft gemaakt.

3. Via secretaris Cees Broekman liet ons aan de Broekseweg in Ameide wonende lid Aart Molenaar weten dat zijn naam op de plaats van het vraagteken behoort te staan in het onderschrift van de foto op pagina 27 van de vorige editie van het Nieuwsblad. Verder is volgens hem niet Omar Ramdani, maar de in Tienhoven aan de Kerkweg wonende Jan Versluis tussen zijn collega's Piet de Vries en Bart Rijnhout afgebeeld. Aart Molenaar herinnert zich dat de foto in 1966 werd gemaakt.

Open Monumentendag

Het zal menigeen niet zijn ontgaan dat leden van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven zich in de afgelopen periode hebben ingezet voor de herinrichting van het oude stadhuis op de Dam in Ameide. Op zaterdag 13 september van dit jaar worden belangstellenden in het kader van de Open Monumentendag van 10.00 tot 16.00 uur in de gelegenheid gesteld om het resultaat van hun inspanningen te bekijken.
Aan het interieur van het Rijksmonument zijn onder andere de volgende elementen toegevoegd:

Trouwzaal
Wapenborden van respectievelijk
- Mevrouw Margareta van Eijk, Vrouwe van Ameide, Tienhoven en Herlaer;
- De heer Arnout van den Berch, Heer van Ameide, Tienhoven en Herlaer;
- Mevrouw Johanna Leers, Vrouwe van Tienhoven;
- De heer mr. Francois van der Hoeven, Heer van Tienhoven;
- Mevrouw Christina Uijlenbergh, Vrouwe van Ameide en Herlaer;
- De heer Arnout Leers, Heer van Ameide en Herlaer, en

Voorstudies bij het Wandtapijt.

Parterre
- Vitrines met lauwertakken, medailles en andere eretekenen van de vroegere plaatselijke muziekvereniging "Unie" en penningen en oude documenten en gebruiksvoorwerpen, en
- Het uit 1939 daterende tegeltableau van de Coöperatieve Boerenleenbank Ameide.

Verder liggen in het stadhuis verscheidene publicaties van de Historische Vereniging ter inzage.

Ontwikkeling Ledenbestand

Sinds de verschijning van de editie 2013-IV van dit blad zijn twee leden van onze vereniging overleden: mevrouw J.P. Dozy-Streefkerk uit Ameide en de heer R.A. van Kesteren uit Doesburg.

In dezelfde periode hebben zich als lid aangemeld de dames A. Blokland-van Bruggen (Noordeloos), A. Friedhoff-Verwey (Heemstede), A.N. Nederlof-Diepenhorst (Amsterdam) en C . van Veen-Pijn (Esch) en de heren E. Langerak (Maarssen), G. van Middelkoop (Tienhoven) en C. Verwolf (Lichtaard).

Ook zijn als lid ingeschreven de Oranjeverening "Beatrix" en de Stichting Paardenmarkt Ameide en de Koninklijke Woudenberg Ameide, Den Hartog Verzekeringen BV (Ameide), Ingenieurs- en Constructiebureau Vroba (Tienhoven) en Drukkerij en Ontwerpstudio Van der Perk (Groot-Ammers).

De vereniging telt naar de stand van heden **591** leden.

Website geheel vernieuwd!

Gert Groenendijk

Sinds februari 2014 is de website van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven geheel vernieuwd. Met het 25-jarig bestaan van de vereniging zijn we trots dat we de website konden vernieuwen. De website is te bezoeken via het oude vertrouwde adres: www.ameide-tienhoven.nl Een goede reden om in dit Nieuwsblad uitgebreid stil te staan bij de mogelijkheden die de website biedt.

Waarom een nieuwe website?

Tien jaar geleden startte de vereniging met een website. Deze site trok veel bezoekers, ook uit het buitenland. De site bracht ook veel nieuwe contacten en leden. De laatste tijd raakte de website vanwege gedateerde technologie verouderd. Sommige pagina's deden het niet meer en het was omslachtig om nieuwe informatie toe te voegen. Met de nieuwe website willen we de vereniging en het werk van de vereniging beter presenteren!

Qikker Bootcamp realiseert website

De website is gerealiseerd door Qikker Bootcamp in Amsterdam. Dit bureau adviseerden de werkgroep van de vereniging over het ontwerp en de inrichting. De keuze viel op een modern en fris ontwerp, dat ruimte geeft om de inhoud voor zichzelf te laten spreken. Eind juni is door Qikker Bootcamp op ons verzoek nog een aantal functies toegevoegd aan de website.

Stichting Carla Jonker maakt website mogelijk

De in 2013 opgeheven Stichting Carla Jonker heeft via een gift de ontwikkeling van de nieuwe website gefinancierd. Carla Jonker deed in 1970-1971 onderzoek in Ameide. 'Macht en armoede aan de rivier; Ameide en Tienhoven 1870 – 1940', is de titel van het boek dat uitgegeven is door de Stichting Carla Jonker. Vanzelfsprekend is deze publicatie op de website te vinden.

Wat heeft de website zoal te bieden?

Allereerst is het kijken, lezen, en je vooral laten verrassen over Ameide en Tienhoven. Inmiddels is al veel informatie beschikbaar op de website. Maar er is nog veel meer en daarmee willen

we de website gestaag laten groeien. Zo kun je lezen wie en wat de vereniging is en wat de doelstelling van de vereniging is. Informatie over ledenvergaderingen en bestuursvergaderingen is te vinden op de website.

Van alle door de vereniging uitgegeven publicaties is een beschrijving gegeven. Ook een aantal door anderen uitgegeven publicaties wordt genoemd. Indien nog voorradig zijn deze te bestellen via het bestelformulier.

Onder "NIEUWS" is al een veelheid aan nieuwsartikelen beschikbaar. Soms actueel nieuws, maar omdat het om een historische vereniging gaat natuurlijk heel veel interessante nieuwsartikelen uit het verleden. Ook is onder "NIEUWS">"Activiteiten" te zien en te lezen waar de vereniging momenteel mee bezig is en welke activiteiten eerder zijn gerealiseerd.

Bij "IN BEELD" zijn inmiddels al honderden afbeeldingen te bewonderen. Het gaat daarbij om foto's van personen en portretten, om ansichtkaarten, om kunst&cultuur afbeeldingen en om topografisch materiaal. Van veel foto's kennen we van de daarop afgebeelde personen nog niet (alle) namen. Als je iemand herkent op een foto, wil dat aan ons doorgeven, dan kunnen we dat toevoegen. Er zijn nog veel foto's die op de website geplaatst kunnen worden, we gaan gestaag verder om deze collectie uit te breiden.

Onder de categorie "COLLECTIES" vind je een overzicht van alle door de vereniging uitgebrachte Nieuwsbladen. Ook de exemplaren van het indertijd jarenlang door Crezeé uitgegeven huis aan huisblad "De Wegwijzer" kun je hier lezen. De Burgerlijke Stand gegevens (akten van geboorten, huwelijken en overlijden) van Ameide en Tienhoven kun je hier zoeken en inzien. Overigens is dit nog lang niet compleet, hiervoor hebben we nog heel wat tijd nodig om dit vanaf 1812 compleet te presenteren. De doop-, trouw- en begraafboeken van Ameide en Tienhoven zijn hier al wel helemaal te bestuderen. Verder willen we hier de krantenberichten uit het verleden over Ameide en Tienhoven plaatsen, een begin daarvan is al te bekijken en te vinden.

Hoe kun je iets vinden op de website?

Er zijn verschillende manieren om naar onderwerpen te zoeken. Allereerst natuurlijk via de menubalk waar de hoofdcategorieën en subcategorieën van thema's zijn aangegeven. Ook is op veel webpagina's in de rechterkolom een zoekfunctie beschikbaar, waarmee je de gehele website kunt doorzoeken op het opgegeven zoekwoord. Deze zoekfunctie zoekt ook in te downloaden documenten die op de website staan, bijvoorbeeld de scriptie: *De verkoop van de schilderijenverzameling van Arnout Leers, heer van Ameide, schepen van de stad Rotterdam en directeur van de Levantsche handel, op 19 mei 1767 in de herberg de Keizerskroon in de Kalverstraat in Amsterdam.*

Rechts op de menubalk vind je de "BIBLIOTHEEK". Onder deze mogelijkheid kun je kiezen voor persoonsnamen, zaaknamen of topografische namen. In deze bibliotheek met trefwoorden kun je zoeken naar het gewenste onderwerp.

Als je de datering van een document weet dan kun je onder de menuknoppen "BIBLIOTHEEK" en "COLLECTIES" ook het gewenste jaar aanklikken. Als je op een wat langere webpagina bent en je wil op de pagina zoeken, gebruik dan de functie Ctrl-F. En tot slot: ook met Google is onze website met zoekwoorden heel goed te vinden.

De digitale nieuwsbrief

De vereniging brengt sinds de nieuwe website beschikbaar is een digitale nieuwsbrief uit. Deze functie is opgenomen in de website. De nieuwsbrief wordt verzonden naar zo'n 325 emailadressen. In deze nieuwsbrief worden nieuwsfeiten aangaande de vereniging kort beschreven en snel onder de aandacht gebracht bij de abonnees. Bij het schrijven van dit artikel zijn er al drie digitale nieuwsbrieven verzonden. Krijg je de nieuwsbrief niet in je mailbox en zou je deze graag willen ontvangen? Meld je dan aan via de website:

Historische Vereniging nu ook op Facebook

Sinds 1 februari is de vereniging actief op Facebook. Op Facebook staat inmiddels al een groot aantal ansichtkaarten en foto's. Een handige manier om in contact te komen met geïnteresseerden of om te achterhalen wie er bijvoorbeeld op oude foto's staan afgebeeld. Er zijn foto's van de vereniging die al door driehonderd geïnteresseerden zijn bekeken en één foto is zelfs ruim duizend keer bekeken. We hebben Facebook gekoppeld aan de website. Neem een kijkje op de Facebookpagina www.facebook.com/HVAmeideTienhoven en like ons.

Disqus

Als je direct wilt reageren op een bepaalde webpagina, dan kan dat direct via de functie Disqus die zich bevindt aan de onderzijde van de betreffende webpagina. Hieronder een voorbeeld hoe is gereageerd op een afbeelding van de familie Bouter, zie http://ameide-tienhoven.nl/familie-bouter/

Oproep van een lid van onze vereniging op Facebook

Beste leden van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. In veel families zwerven ze nog rond: die mooie oude kartonnen portretfotootjes van onze voorouders uit de tijd dat men nog naar een fotograaf ging om zich te laten portretteren. Ik vind ze prachtig en mijn voorstel is om een soort portrettengalerij van de oude "Termeische" Glorie op te zetten om zo deze portretjes te benoemen, te bewaren en te delen. Is daar animo voor? Ik heb zelf ook een aantal portretjes... Graag jullie reactie!

Reacties

Van veel foto's van personen en portretten kennen we nog niet alle afgebeelde personen. We krijgen nu al regelmatig aanvullingen en reacties van bezoekers van de website en Facebook met aanvullende informatie. De ontvangen reacties en aanvullingen verwerken we dan weer op de website. Heb je misschien aanvullende informatie of nieuwe foto's? Door deze te delen met ons kun je helpen de geschiedenis van Ameide en Tienhoven vast te leggen en te completeren.

Familieberichten, foto's en documenten

Heb je ook nog een doos familiedrukwerk of andere documenten in de kast, op zolder of onder de bank staan? De werkgroep genealogie van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven heeft familiekaarten verzameld en geordend. Het gaat daarbij om geboortekaartjes, trouwkaarten en overlijdenskaarten. Ook bedankkaartjes en andere familieberichten horen bij deze verzameling. Voor stamboomonderzoek binnen Ameide en Tienhoven geven deze kaarten waardevolle informatie. Met jouw hulp kan deze verzameling worden uitgebreid. Bij verhuizingen en sterfgevallen komt het voor dat dit soort paperassen worden weggegooid of bij het oud papier terecht komen. Dat is natuurlijk jammer, want voor stamboomonderzoek en voor onderzoek naar de plaatselijke historie zijn deze zaken van groot belang. Gooi uw paperassen niet weg, maar geef deze aan de Historische Vereniging. Ook foto's, krantenknipsels en andere documenten over Ameide en Tienhoven zijn uiteraard interessant voor de Historische Vereniging. Natuurlijk kan het zo zijn dat je de familiekaarten of documenten nog wilt bewaren, met fotokopieën daarvan is de Historische Vereniging ook gebaat. Het kopiëren of scannen wil de vereniging graag verzorgen. Hiervoor kun je contact opnemen via het contactformulier op de website of je kunt bellen naar Greet Groenendijk: 0183-601886.

Oproep voor vrijwilligers voor de website

Ken of ben jij iemand met interesse, tijd en enige ervaring om te helpen de website verder te vullen en uit te bouwen? De vereniging heeft namelijk nog heel veel gegevens en documenten om de komende periode online te zetten. Mocht je tijd en interesse hebben om hieraan bij te dragen, neem dan contact met ons op via het contactformulier.

Dodenherdenking

Voor de tweede keer in de geschiedenis werd de jaarlijkse Dodenherdenking dit jaar in Ameide op een zondag gehouden. Het aantal aanwezigen was groter dan ooit: vele honderden inwoners en oud-inwoners van Ameide en Tienhoven en andere belangstellenden omzoomden het monument bij de kruising van de Prinsengracht, de Paramasiebaan en de Broekseweg.

De herdenking voltrok zich volgens de beproefde opzet. De zin van het herdenken en de noodzaak om te werken aan het behoud van de vrijheid werden vanuit verschillende invalshoeken belicht door – in deze volgorde – voorzitter Maks van Middelkoop van de Werkgroep 4 mei Herdenking, wethouder Wim Mulckhuijse van de gemeente Zederik en Herman Jan den Hartog, de preses van de kerkenraad van de Gereformeerde Sionkerk in Ameide. Leerlingen van de hoogste groepen van de beide plaatselijke basisscholen brachten gedichten ten gehore. Ameide's Fanfare Korps (AFK) speelde koraalmuziek en twee – luid meegezongen – coupletten van het Wilhelmus.

De plechtigheid werd net als in voorgaande jaren afgesloten met het leggen van kransen van achtereenvolgens de gemeente Zederik (door ereburger Klaas van Oort en wethouder Mulckhuijse), de School met de Bijbel "De Kandelaar" en de Openbare Basisschool "Hendrik van Brederode", de Oranjevereniging "Beatrix", de Ondernemersvereniging Actio ", de gezamenlijke plaatselijke kerken, het Woon- en zorgcentrum "Open Vensters" en de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven (door de bestuursleden Jetty Stasse en Cees van Gelderen).

De herdenking had dit jaar een bijzonder karakter in die zin dat er voor het eerst sinds de onthulling van het monument op 4 mei 1999 een familielid aanwezig was van Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf – het joodse echtpaar uit Ameide, dat op 14 mei 1943 in Sobibor om het leven werd gebracht. Het betrof mevrouw Geer Wolf uit Amsterdam, een achternicht van Anna Meijer-Wolf. Na afloop van de plechtigheid reikte ze aan het bestuur van de Historische Vereniging de hieronder afgedrukte tekst aan, met het verzoek deze in het Nieuwsblad te publiceren, wat uiteraard meteen werd toegezegd.

"Het verhaal van Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf is mij via mijn vader ter ore gekomen. Hij vertelde met heel veel ontroering over zijn oom en tante. Als het om zijn vele ooms, tantes, neven en nichten ging, die in de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen, wist hij zich altijd goed te houden. Zowel van vaders- als van moederszijde kwam zijn familie uit Rotterdam, Tiel en omgeving. De meesten van hen zijn in de oorlog omgekomen. Het verlies van deze oom en tante raakte hem nog meer dan dat van zijn andere familieleden.

Hij was wel bij hen op bezoek geweest in Ameide. Het oudere stel was toen nog niet zo lang getrouwd en maakte een heel gelukkige indruk. Zijn tante Anna, een zuster van zijn vader, was nooit aan een huwelijk toegekomen. Als oudste van een groot gezin had ze altijd voor haar broers en zusters moeten zorgen. Via een advertentie had ze een weduwnaar, Jacob Meijer, leren kennen. Ze zijn dus op latere leeftijd getrouwd. Mijn vader vertelde dat ze elkaar verliefd nazaten op de dijk.

Op een mooie zomerdag verleden jaar ben ik vanuit Groot-Ammers langs de rivier naar Ameide gefietst om te kijken of er nog een spoor van beiden te vinden zou zijn. Ik had er geen idee van en was verrast en ontroerd, toen ik hoorde dat ze op de plaquette van het herdenkingsmonument staan. Ik begreep dat ze in Ameide niet vergeten waren en dat verhalen over hen daar nog steeds de ronde doen. Ik heb ook het huis in de Voorstraat gevonden, waar ze hebben gewoond. Met de huidige bewoners, de familie Top, heb ik inmiddels contact.

Ik kan me nu enigszins een voorstelling maken van ze en ook begrijp ik nu dat hun verdwijning naar Westerbork en vervolgens naar Sobibor een grote wond moet hebben geslagen in Ameide".

Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf – het joodse echtpaar uit Ameide, dat op 14 mei 1943 in Sobibor om het leven werd gebracht.

Zondag, 4 mei

Nationale Dodenherdenking 2014

Foto's: André Tukker

Een ietwat bevreemdende brief van Charles Eijck aan Nico Jesse

Herman Beckmann en Hans van den Heuvel

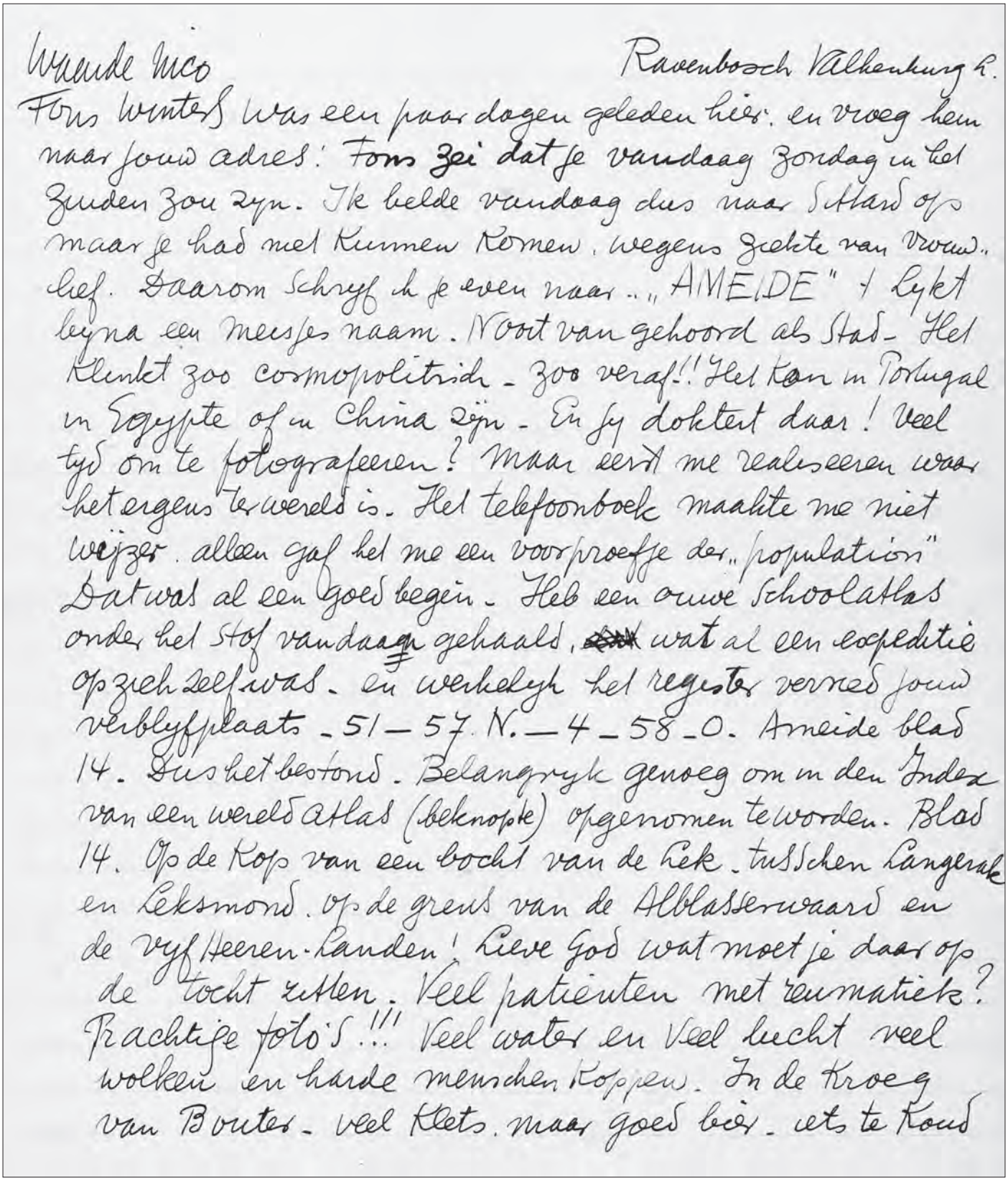

Beste Nico Ravenbosch Valkenburg L.

Fons Winters was een paar dagen geleden hier. en vroeg hem naar jouw adres: Fons zei dat je vandaag Zondag in het Zuiden zou zijn. Ik belde vandaag dus naar Sittard op maar je had met Kunnen Komen. wegens ziekte van Vrouw. lief. Daarom schrijf ik je even naar „AMEIDE" ! Lijkt bijna een meisjes naam. Nooit van gehoord als Stad. Het klinkt zoo cosmopolitisch. Zoo veraf!! Het kan in Portugal in Egypte of in China zijn. En jij doktert daar! Veel tijd om te fotografeeren? Maar eerst me realiseeren waar het ergens te wereld is. Het telefoonboek maakte me niet wijzer. alleen gaf het me een voorproefje der „population" Dat was al een goed begin. Heb een ouwe schoolatlas onder het stof vandaag gehaald, ~~dat~~ wat al een expeditie op zich zelf was. en werkelijk het register vermeld jouw verblijfplaats. 51 – 57. N. – 4 – 58 – O. Ameide blad 14. Dus het bestond. Belangrijk genoeg om in den Index van een wereld atlas (beknopte) opgenomen te worden. Blad 14. Op de Kop van een bocht van de Lek. tusschen Langerak en Leksmond. op de grens van de Alblasserwaard en de Vijf Heeren-Landen! Lieve God wat moet je daar op de tocht zitten. Veel patiënten met reumatiek? Prachtige foto's!!! Veel water en Veel lucht veel wolken en harde menschen koppen. In de kroeg van Bouter. veel klets. maar goed bier. iets te koud

De hieronderstaande ongedateerde brief[1] zond Charles Eijck[2] aan Nico Jesse. Hij moet na 5 september 1944 zijn verzonden, want toen heeft Nico Jesse de praktijk van de omgekomen dokter van Putte overgenomen, hoogstwaarschijnlijk begin 1945, toen hij zich definitief in Ameide vestigde.

1 Met dank aan Carolien Provaas, Nederlands Fotomuseum , Rotterdam.

2 Charles Hubert Eijck (Meerssen, 24 maart 1897 – Schimmert, 2 augustus 1983) was een Nederlands (Limburgs) beeldend kunstenaar. Met Henri Jonas en Joep Nicolas was hij een voortrekker van de z.g. Limburgse School. Charles Eijck kreeg zijn opleiding monumentale kunst, zoals wandschilderingen, glas in lood, grisailles op opalineglas, aan de Rijksacademie in Amsterdam. Vooraf was hij begonnen als plateelschilder op de aardewerkfabriek Céramique in Maastricht. In 1922 won hij de Prix de Rome. Na korte verblijven in Zweden, Curaçao, Zuid-Frankrijk, Amsterdam, Clamart en Utrecht, vestigde hij zich in Schimmert. Aanvankelijk was zijn werk expressionistisch van vormgeving. Later is hij bekritiseerd, omdat hij bleef volharden in een min of meer gelijkblijvende religieuze stijl. Mede door deze kritieken en zijn toenemende doofheid leefde hij meer en meer in afzondering in het door hem zelf ontworpen huis 'Ravenbosch' in Schimmert. Charles Eijck stierf op 86-jarige leeftijd.

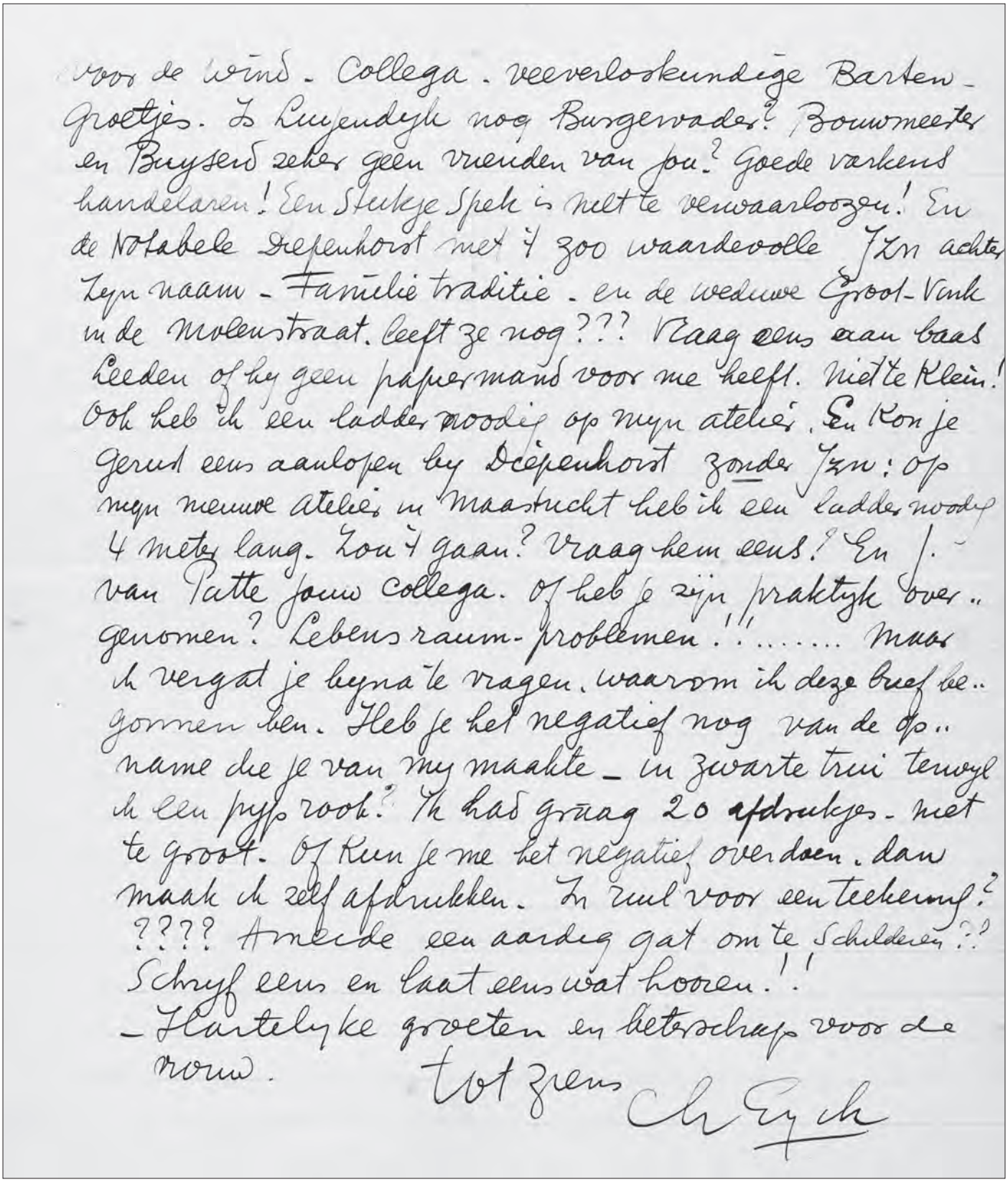

voor de wind - Collega - veeverloskundige Barten -
Groetjes. Is Luijendijk nog Burgervader? Bouwmeester
en Buysers zeker geen vrienden van jou? Goede varkens
handelaren! Een Stukje Spek is niet te verwaarloozen! En
de Notabele Diepenhorst met 't zoo waardevolle Jzn achter
Zijn naam - Familie traditie - en de weduwe Groot-Vink
in de Molenstraat. leeft ze nog??? Vraag eens aan baas
Heeden of hij geen papermand voor me heeft. Niet te Klein!
Ook heb ik een ladder noodig op mijn atelier. En Kon je
Gerust eens aanlopen bij Diepenhorst zonder Jzn: op
mijn nieuwe atelier in Maastricht heb ik een ladder noodig
4 meter lang. Zou 't gaan? Vraag hem eens? En J.
van Putte jouw collega. Of heb je zijn praktijk over..
genomen? Lebens raum-problemen!!..... Maar
ik vergat je bijna te vragen. waarom ik deze brief be..
gonnen ben. Heb je het negatief nog van de op..
name die je van mij maakte - in zwarte trui terwijl
ik een pijp rook? Ik had graag 20 afdrukjes - niet
te groot. Of kun je me het negatief overdoen. dan
maak ik zelf afdrukken. Is zul voor een teekening?
???? Ameide een aardig gat om te Schilderen??
Schrijf eens en laat eens wat hooren!!
- Hartelijke groeten en hetzelfde voor de
vrouw.

tot zien Ch Eijck

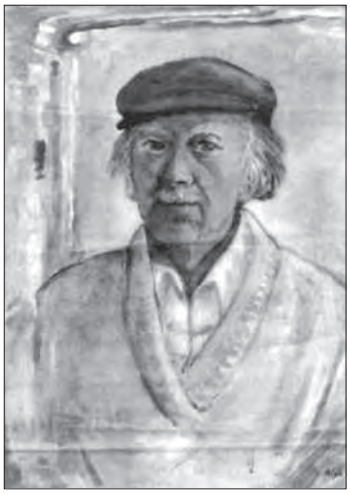

Dokter Fons Winters zelfportret 1986.

Charles Eijck gefotografeerd door Nico Jesse.

In 1938 slaagde Nico Jesse voor zijn semi-artsexamen en was hij van plan zich verder te gaan specialiseren. Maar bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog liet hij dat plan varen en werd hij waarnemer voor diverse artsen in het land. Hij nam veel waar in Limburg en werkte samen met de arts en schilder Fons Winters in Sittard.

Charles heeft bijna de hele eerste pagina van zijn brief nodig om aan Nico Jesse uit te leggen dat hij nog nooit van Ameide heeft gehoord en dat hij in een atlas moest opzoeken waar Ameide nou precies lag. Hij heeft zelfs de moeite genomen Ameide in het telefoonboek op te zoeken[3]. Niet dat dat hem wijzer maakte over de ligging van Ameide, maar het gaf hem 'een voorproefje der *population*'. Eijck raadpleegde de telefoongids van 1943 of misschien een nog iets oudere.

Maar onderaan de eerste pagina verandert er iets in de toon van de brief. Charles verwijst naar het goede, maar iets te koude bier dat geschonken wordt in de kroeg van Cor Bouter. Verder moet Nico Jesse de groeten doen aan veeverloskundige Barten. Deze Barten woonde aan de Zouwendijk en was grossier in vlees en veehandelaar. Ook vraagt Eijck zich af of Luijendijk nog steeds burgemeester is. Verder weet hij te melden dat J. Bouwmeester en K. Buijserd goede varkenshandelaren en hoogst waarschijnlijk geen goede vrienden van Jesse zijn! Waarop baseerde hij deze uitspraak over de twee Tienhovense varkenshandelaren? Hij drijft een beetje de spot met het Jzn. achter de naam van H. Diepenhorst, de aannemer en timmerman op de Achterweg woonachtig. Charles vraagt zich af of de weduwe de Groot-Vink nog steeds in leven is. Dat was Maggeltje en ze dreef op de Molenstraat 118 een expeditiebedrijf. Zij overleed op 23 november 1969. Verder wilde Charles een gro-

3 De Nederlandse abonnees passen tot en met 1943 nog steeds in één dikke band van maar liefst 1442 bladzijden. Naamlijsten uit de jaren 1944 t/m 1946 zijn niet in de collectie aanwezig, mogelijk zijn ze door papierschaarste niet verschenen. Na de Tweede Wereldoorlog verscheen de gids in twee delen (1947 A-H; 1948 I-Z) en al in 1950 werden de drie grote steden apart uitgegeven en bestond de naamlijst zodoende uit 5 delen.

AMEIDE

14 **Alblasserwaard met Arkel ben. de Zouwe, Hoogheemraadsch.** Techn. ambt., C. M. Schrijver, Voorstr. A 326.
§ 3 **Barten, M.** Gross. Vlees en veeh., *Zouwendijk.*
21 **Boerenleenbank, Coöp.** Kassier, L. de Jong, A 106*a*.
37 **Boote, J. W.** Graan, stro, paardenhdl., Pr. Marijkew. 68.
§ 4 **Bor, T. E.** Graanh., Lekd. C 67.
29 **Bor, W.** Graanh., Voorstr. A 323.
31 **Bouter, C.** Café, Ag. Heinekens Bierbrouwerij, Dijk A 225.
§▲28 **Bouter, H. A.** Autom., rijw., Lekd. A 334.
§ 34 **Bouter, M.** Café, Tienhoven 57.
11 **Bouwmeester, J.** Varkensh., Dijk 48, *Tienhoven* (*Z.H.*).
17 **Buijserd, K.** Varkensh., *Tienhoven* (*Z.H.*).
53 **Delsen, J. v.** Br.- en banketb., Fransestr. A 305.
45 **Diepenhorst, G. H.** Fabrik. v. kruiw. en ladders, J. W. v. Puttestr. A 159.
25 **Diepenhorst Jzn., H.** Aann., timm., J. W. v. Puttestr. A 162.
55 **Diepenhorst, L. H.** Hotel-café-rest., Franschestr. 271,
§ 54 **Elteren, K. v.** Caféh., veeh., Benedendam 18.
§ 8 **Gemeentehuis.**
2 **Gemeentehuis Tienhoven (Z.H.)**
§ 6 **Gent, C. v.** Mandenfabr., teen- en fruith., Prinsengr. A 78.

Diensturen: Werkdagen: 8—21
§ ▲ ZIE BLADZIJDE 3.

52 **Grein, J. v. d.** H. in fr
56 A.
18 **Groot-Vink, Wed. M. d**
56 **Dop, Ds. C. v.** Herv. I
61 **Grootendorst & de Wi**
Molenstr. A 106.
48 **Grijn, J. v. d.** Exped.,
§ 23 **Ham, A. v. d.** Vrachtr.
§ 7 **Hamoen, G.** Gar. en rep.
22 **Handelsdrukkerij Hans**
§ 40 **Hartog, P. J. den** Adr
47 **Hoeyenbos, N.** Houth.
§ 10 **Jesse, N.** Arts.
§ 42 **Jong, P. G. J.** In levensm
20 **Krimpen, A. J. v.** Mar
§ 38 **Kruyk Czn., A. de** H.
Lekdijk C 22.
62 **Kruijk, Nic. de** Admir
C 60.
§ 5 **Kruijt, Fa. A.** Graanh
32 **Labee, J.** Winkelier, I
63 **Lange, T. de** Levensm.
§ 1 **Lee, Mr. J. A. v. d.** Ad
hoven (*Z.H.*).

te papiermand van de Gebrs. Van der Leeden. Ook wilde hij een ladder van vier meter lang voor zijn nieuwe atelier in Maastricht van G. H. Diepenhorst van de Achterweg A 159. Tenslotte wil hij weten of Nico Jesse de praktijk van dokter van Putte heeft overgenomen. Hij was klaarblijkelijk niet op de hoogte van hetgeen dokter van Putte was overkomen, anders had hij het woord *Lebensraum* niet gebruikt. Het bovenstaande roept vragen op. Hoe weet iemand die nog nooit van Ameide had gehoord al deze details? Het antwoord is heel simpel. Het telefoonboek bevatte al deze informatie. Wij hebben een bladzijde met de telefoonnummers van Ameide gevonden uit 1943.

De naam Achterweg is veranderd in J.W. van Puttestraat en we hebben de Vaarsloot nog.

In de brief van de beeldend kunstenaar Charles Hubert Eyck aan de met hem bevriende, van 1945 tot 1961 in Ameide gevestigde arts-fotograaf Nico Jesse (1911-1976), waarvoor de schrijver zonder enige twijfel dus jaargang 1943 van de Telefoongids heeft geraadpleegd, figureren verscheidene vroegere inwoners van Ameide en Tienhoven. Aan sommigen van hen is in dit blad eerder aandacht besteed. Voor anderen geldt dat niet. Daarom laten we alle vermelde personen in alfabetische volgorde de revue passeren.

- De aan de Zouwendijk, vlakbij de eendenkooi, wonende Maarten Barten was een kleurrijke figuur, die niet alleen als veeverloskundige optrad, maar ook in zowel vee en vlees als klompen, autobanden en andere producten handelde. Zijn zoon Maarten trad in de voetsporen van zijn vader in die zin dat hij handel dreef in 'wrak vee'. Hij was woonachtig in Lexmond, en wel op Achthoven.

  Maarten Barten was een oom van Metje (Met) Barten (1899-1987), die in Ameide bekendheid genoot, omdat zij aan de Benedendam een cafe uitbaatte – op de plaats, waar nu cafe-restaurant 'In 't Wapen van Ameide' van Gerrit de Boom is gevestigd. Ze deed dat aanvankelijk met haar eerste echtgenoot Gerrit de Bie, die verbonden was aan de 'Reederij op de Lek', en na diens overlijden met haar tweede echtgenoot Klaas van Elteren (1913-1983), die tevens veehandelaar was.

- Arie Bouter (1871-1943) was de uitbater van het aan de Lekdijk gelegen cafe 'De Stoomboot'. De zaak werd in 1938 overgenomen door zijn zoon Cor. Beiden komen we tegen in het in de editie 2011-I van dit blad gepubliceerde artikel 'Een loterij in Ameide anno 1901'.

- Klaas Buijserd boerde aan de Lekdijk in Tienhoven. Hij was tevens varkenshandelaar en als ouderling verbonden aan de Hervormde Kerk in zijn woonplaats. Zijn echtgenote Cornelia

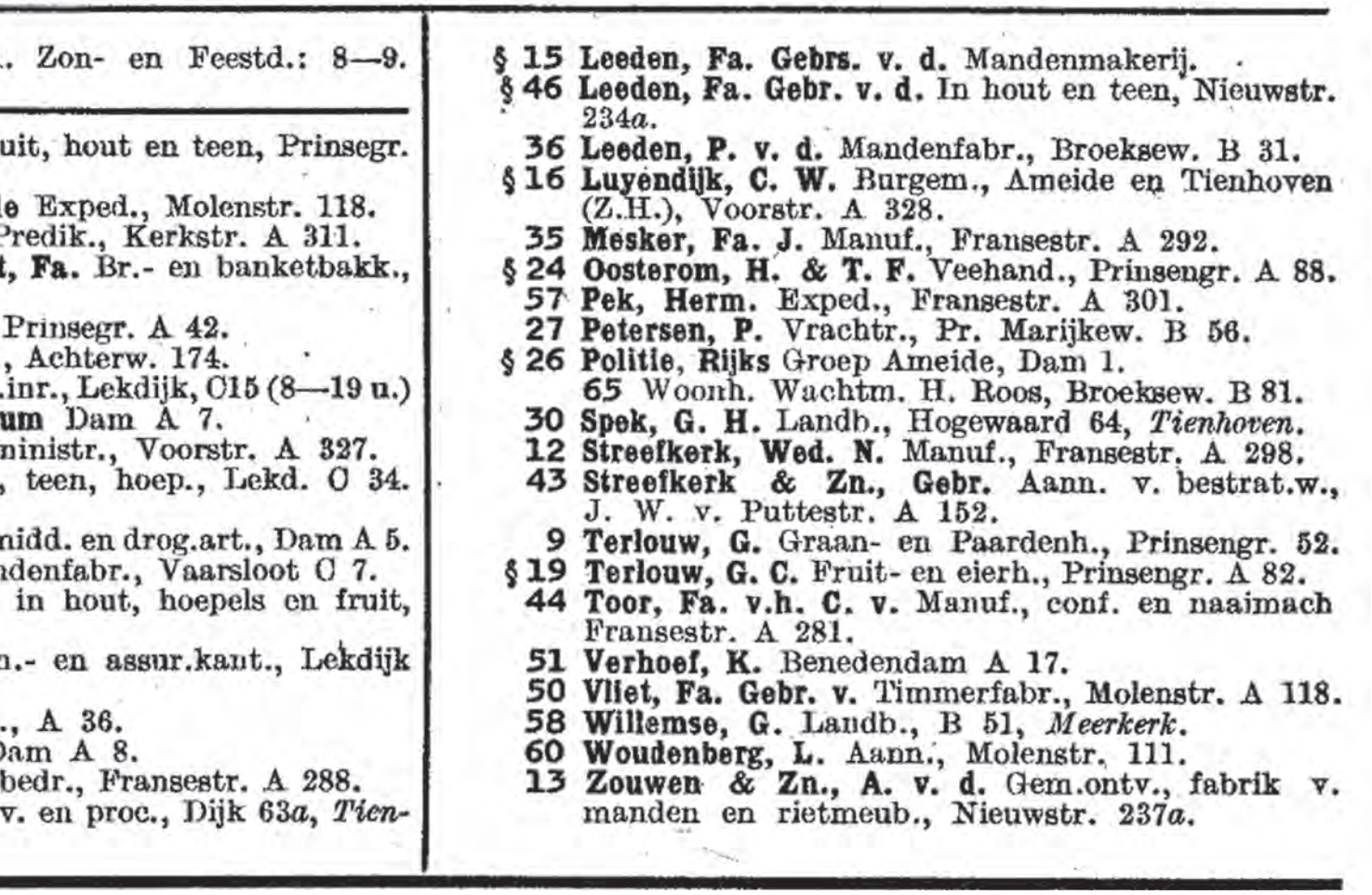

. Zon- en Feestd.: 8—9.

uit, hout en teen, Prinsegr.
le Exped., Molenstr. 118.
Predik., Kerkstr. A 311.
t, Fa. Br.- en banketbakk.,
Prinsegr. A 42.
, Achterw. 174.
.inr., Lekdijk, C15 (8—19 u.)
um Dam A 7.
ninistr., Voorstr. A 327.
, teen, hoep., Lekd. C 34.
nidd. en drog.art., Dam A 5.
ıdenfabr., Vaarsloot C 7.
in hout, hoepels en fruit,
n.- en assur.kant., Lekdijk
., A 36.
Dam A 8.
bedr., Fransestr. A 288.
v. en proc., Dijk 63*a*, *Tien-*

§ 15 **Leeden, Fa. Gebrs. v. d.** Mandenmakerij.
§ 46 **Leeden, Fa. Gebr. v. d.** In hout en teen, Nieuwstr. 234*a*.
36 **Leeden, P. v. d.** Mandenfabr., Broeksew. B 31.
§ 16 **Luyendijk, C. W.** Burgem., Ameide en Tienhoven (Z.H.), Voorstr. A 328.
35 **Mesker, Fa. J.** Manuf., Fransestr. A 292.
§ 24 **Oosterom, H. & T. F.** Veehand., Prinsengr. A 88.
57 **Pek, Herm.** Exped., Fransestr. A 301.
27 **Petersen, P.** Vrachtr., Pr. Marijkew. B 56.
§ 26 **Politie, Rijks** Groep Ameide, Dam 1.
65 Woonh. Wachtm. H. Roos, Broeksew. B 81.
30 **Spek, G. H.** Landb., Hogewaard 64, *Tienhoven*.
12 **Streefkerk, Wed. N.** Manuf., Fransestr. A 298.
43 **Streefkerk & Zn., Gebr.** Aann. v. bestrat.w., J. W. v. Puttestr. A 152.
9 **Terlouw, G.** Graan- en Paardenh., Prinsengr. 52.
§ 19 **Terlouw, G. C.** Fruit- en eierh., Prinsengr. A 82.
44 **Toor, Fa. v.h. C. v.** Manuf., conf. en naaimach Fransestr. A 281.
51 **Verhoef, K.** Benedendam A 17.
50 **Vliet, Fa. Gebr. v.** Timmerfabr., Molenstr. A 118.
58 **Willemse, G.** Landb., B 51, *Meerkerk*.
60 **Woudenberg, L.** Aann., Molenstr. 111.
13 **Zouwen & Zn., A. v. d.** Gem.ontv., fabrik v. manden en rietmeub., Nieuwstr. 237*a*.

Bouwmeester was afkomstig uit een gezin van dertien kinderen, van wie enkelen net als haar man varkenshandelaar waren.

- De gebroeders Hermanus (Manus) en Gerrit Hendrik Diepenhorst hadden beiden een timmerbedrijf. De werkplaats van de eerste stond aan de toen nog Achterweg geheten J.W. van Puttestraat; de tweede oefende zijn bedrijf aanvankelijk eveneens aan de Achterweg en later in de Nieuwstraat uit. In het laatste geval ging het voornamelijk om de productie van kruiwagens.

- De weduwe Maggeltje de Groot-Vink (1882-1969) was een boerendochter uit Meerkerksbroek. Haar man Teunis de Groot (1882-1933) had een bakkerij aan het eind van de Molenstraat en was daarnaast expediteur. Hij kwam op 16 januari 1933 om het leven bij een verkeersongeluk in Schalkwijk, samen met Gerrit en Ruth van Bruggen, twee nog geen twintig jaar oude broers van Peter van Bruggen, een oud-werknemer van de firma Kruijt (zie het desbetreffende artikel in de vorige editie van dit blad).
Het echtpaar De Groot-Vink had vier zoons, van wie Wim de bakkerij van zijn vader voortzette. Eimert de Groot gaf samen met Toon Bouter leiding aan het Garagebedrijf Bouter & De Groot aan de Lekdijk, na het vak van monteur te hebben geleerd bij de eveneens aan de Lekdijk gelegen 'Garage en Reparatie-inrichting Hamoen en Pek'. Zijn broer Piet was ook een aantal jaren aan het bedrijf verbonden. Later begon hij een bedrijf in 'elektrotechnische apparatuur en onderdelen'.

- De gebroeders Dirk, Luuk en Piet van der Leeden hadden in Ameide en Tienhoven mandenmakers aan het werk. De op het bedrijventerrein in Ameide gevestigde 'Van der Leeden Mandwerk Groothandel Im- en Export' is hieruit voortgekomen.

- Cornelis Wilhelmus Luijendijk was van 1924 tot 1956 burgemeester van Ameide en Tienhoven. In de loop der jaren zijn in dit blad verscheidene artikelen aan hem gewijd, laatstelijk in de editie 2013-I.

- Hetzelfde geldt voor dokter Jan Willem van Putte, de huisarts van Ameide en Tienhoven, die op 5 september 1944 ('dolle dinsdag') het leven liet bij de beschieting van de raderboot 'Prins Hendrik', de 'Pruise boot' (zie met name enkele artikelen in de editie 2010-II).

Nico Jesse (Rotterdam, 22 augustus 1911 – Bergen (Limburg), 21 januari 1976).

In het midden van de vorige eeuw praktizeerde in Ameide en Tienhoven huisarts Nico Jesse, destijds tot ver buiten onze landsgrenzen vooral beroemd als fotograaf. Was fotografie oorspronkelijk een hobby, in 1955 besloot hij er zijn beroep van te maken en met zijn gezin van het monumentale pand aan de Voorstraat in Ameide te verhuizen naar de buitenplaats 'Over-Holland' aan de Utrechtse Vecht. Jesse was een veelzijdig fotograaf. Hij werkte in opdracht van verschillende bedrijven, fotografeerde voor jaarverslagen en bedrijfsboeken en documenteerde jarenlang het Amsterdams Boekenbal. Daarnaast maakte hij een groot aantal fotoboeken over steden en landen in Europa. In 1962 nam hij - door het uitblijven van opdrachten en uit geldgebrek - zijn oorspronkelijk beroep weer op. Hij werd bedrijfsarts in Cuijk en enkele jaren later in Venlo. Bij zijn dood in 1976 liet Nico Jesse een omvangrijk fotografisch oeuvre na, waarin de mens en zijn dagelijkse bezigheden centraal staan.

Herman Gerard van Breugel

Predikant in Ameide en Tienhoven, 1758-1760

Herman Beckmann

Herman Gerard van Breugel werd op 17 juni 1729 te Osch[1] geboren als zoon van Hendrik van Breugel (1673-1743) en Margaretha van Broekhuizen (1696-1765).
Zijn vader was griffier van Maasland[2] en secretaris van de stad en vrijheid van Osch en tevens dijkschrijver[3] van het hooggemaal[4].

Nadat Herman Gerard de lagere school doorlopen had, ging hij op vijftienjarige leeftijd studeren aan de Illustre School[5] in 's-Hertogenbosch. Op zijn zeventiende ging hij theologie studeren in Leiden en werd op zijn eenentwintigste door de classis[6] aldaar tot proponent[7] bevorderd. Hij werd tweemaal beroepen[8] te Thamen a/d Uithoorn en in 1753 werd dit beroep geïmprobeerd[9]. In 1754 werd hij predikant te Berghem en Nistelrode, dorpen die vlak bij Osch liggen. Een jaar later trouwt hij met Maria Adriana Luycx Massis. Het echtpaar krijgt zeven kinderen.

Arnout Leers was in september 1745 Heer van Ameide en Herlaer en zijn zuster Vrouwe van Tienhoven. In zijn functie van Heer van Ameide en Herlaer had hij bepaalde privileges, zoals bijvoorbeeld het collatierecht[10].

1 Osch is het huidige Oss.
2 Maasland (Noord-Brabant) is een streek in het noordoosten van de provincie Noord-Brabant, rond Oss; vroeger een kwartier van de Meierij van 's-Hertogenbosch.
3 Griffier/secretaris.
4 Hoogheemraadschap.
5 Illustre school of *Atheneum Illustre* was vanaf de zestiende eeuw de benaming voor een instelling voor hoger onderwijs in de Noordelijke Nederlanden die alleen een academische basisopleiding mocht verzorgen, maar geen promotierechten (*ius promovendi*) bezat.
6 Een classis is een regionale vergadering binnen een protestants kerkgenootschap. Zij is het laagste boven-gemeentelijke bestuursniveau. De classis bestaat uit afgevaardigden van iedere kerk uit het classisgebied.
7 Een proponent is een afgestudeerd theoloog die mag preken en beroepen kan worden door een gemeente. De proponent onderscheidt zich van de 'kandidaat', een student die wel mag preken, maar nog niet beroepbaar is.
8 Na het afleggen van het zogenaamde 'kerkelijk examen' kan de 'kandidaat' via de kerkelijke weg een aanvraag indienen om beroepbaar gesteld te worden. Deze laatste term heeft te maken met de zelfstandigheid van de kerkgenootschappen. Die stellen aan een predikant de eis, dat hij of zij een academische theologische opleiding heeft gevolgd, en beslissen dan zelf, of ze de zo opgeleide persoon als predikant beroepbaar willen stellen.
9 Improbatie is afkeuring.
10 Het recht om predikanten te benoemen: *aan vele heerlijkheden was het recht van collatie verbonden.* De collatie werd gezamenlijk verleend door de Heer van Ameide en de Heer van Tienhoven, door een keuze uit een tweetal door de kerkenraad aangeboden kandidaten te maken.

Arnout Leers getekend door Aart Schouman. Collectie Fodor, Amsterdam.

In 1758 werd Herman Gerard predikant in Ameide en Tienhoven. Dat Arnout Leers voor hem koos, had zeker te maken met het feit dat Herman Gerard buiten zijn studie theologie ook grote interesse had in de 'natuurlijke' en vaderlandse geschiedenis en penningkunde en hij een Latijnse en Nederduitse dichter was. Leers had een naturaliënkabinet[11].
Op 1 mei 1758 bevestigen zowel Arnout Leers als François van der Hoeven[12] middels een collatiebrief hun voornemen Herman Gerard van Breugel voor te dragen bij de classis van Gouda en Schoonhoven.

11 Zie het artikel: *De veiling van de schelpenverzameling en het naturaliënkabinet van Arnout Leers, Heer van Ameide, schepen van de stad Rotterdam en directeur van de Levantsche handel.* Nieuwsblad nummer 4 2009.
12 François van der Hoeven was getrouwd met Johanna Leers op 30 september 1723.

Wij Arnous Leers, Heer van Ameyde & Ysselstein
doen te weten, Alsoo de kerkenraad van Ameyde
en Tienhoven, representerende de Kerke Christi
aldaer, ons hebben verwoont, dat nademaal onse
gewesen Herder & Leeraer Ds. Hieronimus de
Willem S.S. Theol. Doctor naer Lekkerkerk
beroepen en vertrokken zijnde, het Predikamps
aldaer is komen te vacateren, versoekende dat
wij deselve plaatsen met een Vroom en bequaem
Leeraer zouden gelieven te voorsien.
Zoo ist dat wij op het goed rapport aen ons gedaen,
van de bequaemheit, geleertheit en gaven van Ds.
Hermannus Gerardus van Brengel predikant te
Berchem en Naeldwijk in de meijerij van s'Hertogenbosch
mijnaders van diselfs goed leven, het Predikants
ampt van Ameyde en Tienhoven hebben geconfereert
gelijk wij het zelve confereren bij desen aen
Ds. van Brengel voornemens, Immegaldt te doen
dat een vroom Leeraer van Godts wegen schuldig
is en behoord te doen na ordre der
Gereformeerde Kerke.
Benevens ons sulks, dat de geregte kerkenraad
en de gemeente van Ameyde en Tienhoven
den vroom Ds. van Brengel voor haeren
Herder en Leeraer willen erkennen, mijnaders
van de hewaerde Classis van Gouda en Schoonhoven
willen hebben te presenteren, omme sijn voorst.
Predikamps beneffens te worden, en wane
deselve op sijn Leven off Leeren iernes wijsen
te reggen.
Gedaan in Rotterdam desen 1e Mej 1758

Arnous Leers
van Ameide

De transcriptie luidt als volgt: 'Wij Arnout Leers, Heer van Ameijde en Herlaar doen te weten, Alsoo de kerkenraad van Ameijde en Tienhoven, representerende de kerke Christi aldaer, ons hebben vertoont, dat nademael onse gewesen Herder en Leeraer Do. Hieronimus de Willem S.S. Theol. Doctor naar Lekkerkerk beroepen en vertrokken zijnde, het Predikampt aldaer is komen te vaceren, versoekende dat wij deselve plaatsen met een Vroom en bequaam Leeraer zouden gelieven te voorsien. Zoo ist dat wij op het goed raport aen ons gedaen van de bequaemheit, geleertheit en gaven van Do. Hermannus Gerardus van Breugel predikant te Berchem en Nestelrode in de Meierij van 's Bosch mitsgaders van desselfs goed leven, het predikantsampt van Ameijde en Tienhoven hebben geconfereert gelijk wij het zelve confereren bij desen aen Do. van Breugel voornoemt omme alles te doen dat een vroom Leeraer van Gods wegen schuldig is en behoord te doen na order der Gereformeerde Kerke. Bevelende over sulks, dat de geregte, kerkenraad en de gemeente van Ameijde en Tienhoven den voorn. Do. van Breugel voor haren Herder en Leeraer zullen erkennen, mitsgaders aan de Eerwaerde Classis van Gouda en Schoonhoven zullen hebben te presenteren omme int voors. Predikampt bevestigt te worden, ten ware deselve op zijn Leven oft Leeren ietwes wisten te zeggen.

Gedaan in Rotterdam, desen1e Meij 1758
wg. Arnout Leers
van Ameijde (met zegel).

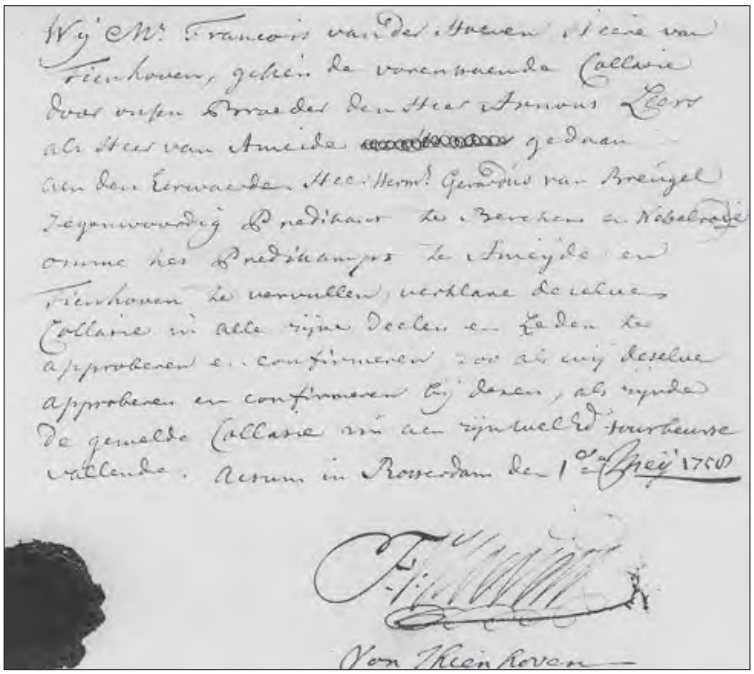

Bevestigende collatiebrief van François van der Hoeven.

De transcriptie van de bovenstaande bevestigende collatiebrief van François van der Hoeven luidt als volgt: Wij Mr. François van der Hoeven, Heere van Tienhoven, gesien de vorennoemde Collatie door onsen Broeder den Heer Arnout Leers als Heer van Ameide, gedaan aen den Eerwaerden Heer Herm(annu)s Gerardus van Breugel tegenwoordig Predikant te Berchem en Nestelrode omme het Predikampt te Ameijde en Tienhoven te vervullen, verklaren deselve Collatie in alle zijne Deelen en Leden te approberen en confirmeren bij dezen, als zijnde de gemelde Collatie nu aen zijn Weled. tourbeurte vallende.

Actum in Rotterdam
den 1en Meij 1758
Wg François van der Hoeven
Van Thienhoven

Van der Aa[13] schrijft over Gerard van Breugel: 'Ameide-Tienhoven. Onder de Predikanten, welke hier gestaan hebben, verdient melding de geleerde Gerard van Breugel, die zich als zedenschrijver, beoefenaar der natuurlijke en vaderlandse geschiedenis, penningkundige en Latijnsche en Nederduitsche Dichter heeft doen kennen. Hij stond er van 1758 tot 1759.' Herman Gerard van Breugel publiceerde onder meer boeken over de volgende onderwerpen:

- Physiologische verhandelingen over het leerstelzel der ontwikkeling en dat der bijgeboorte: zijnde een aanhangzel van de naspooringen aangaande de öonlogie, enz.
- Veranderingsgronden en lotgevallen van den heer Nicolaus Schmidt, voorheen Roomsgezind hoogleraar in de Godgeleerdheid en Wijsbegeerte te Roermonde en te Mazijk, en laatst proponent bij de Hervormden, onder de E. E. Classis van Schieland.
- Zedenkundige verhandelingen zo over den aanstoot, en ergernis, als over de daar tegenoverstaande zedelijke stichting, voorgedragen in X. gesprekken.
- De geordende en gelukkige huishouding, aangeweezen en aangepreezen in agt zeedenkundige leerreedenen.
- De ouderdom of de zaak der bejaarden in XII. gesprekken.
- Naspooringen aangaande öonlogie, of eierkunde en de oorspronkelijke voortteeling van menschen en beesten.

Nadat Herman Gerard afscheid had genomen in Ameide en Tienhoven werd hij predikant te Dordrecht. In 1787 was zijn gezondheidstoestand zodanig dat hij zijn emeritaat 'salvo honore et stipendo[14]' moest aanvragen. Dit werd hem goedgunstig toegestaan. Vanaf deze datum tot zijn dood in op 7 augustus 1814 hield hij zich bezig met het schrijven van traktaten over onderwerpen behorende tot de diverse takken van wetenschap die hij beoefende.

13 A. J. van der Aa, *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, Haarlem. 1859, 13" deel, p.543.

14 Met behoud van eer en jaarwedde.

Juni 1944

Schippersfamilie Westrik zoekt asiel in het Sluisegat

Boven: schipper Riekus Westrik met zijn vrouw Gerharda. Rechts: zoon Klaas met zijn gezin.

Voor het begin van dit verhaal gaan we terug naar de maand juni van het jaar 1944. De Amerikaanse en Britse strijdkrachten waren toen een groot offensief tegen de Duitsers begonnen in Normandië, waarbij aan beide kanten veel slachtoffers vielen. Het gelukte de Geallieerden om Frankrijk te bevrijden en de opmars door te zetten naar België en het zuiden van Nederland. Het gerucht ging dat ook Breda was bevrijd, maar dat bleek later niet het geval te zijn. Wel had een deel van de Duitse troepen zich al teruggetrokken en vluchtten Nederlandse NSB'ers en andere Duitsgezinden naar Duitsland.

Gevechtsvliegtuigen van de Amerikaanse en de Britse luchtmacht hadden inmiddels opdracht gekregen om treinen, schepen en motorvoertuigen, waarvan werd aangenomen dat ze in oostelijke richting de wijk namen, onder vuur te nemen of te bombarderen, mede met de bedoeling om de vlucht van de eerder genoemde groeperingen tegen te gaan. Bij deze aanvallen, die doorgingen tot 18 september van dat jaar, kwamen helaas honderden onschuldige burgers om het leven.

Dinsdag 5 september 1944, later "dolle dinsdag" genoemd, was in dit verband een niet alleen gedenkwaardige, maar voor Ameide en directe omgeving ook dramatische dag. Het was namelijk de dag, waarop de "Lekboot no. 2" van de "Reederij op de Lek" ter hoogte van Ammerstol op de Lek door geallieerde jachtvliegtuigen onder vuur werd genomen. Daarbij werden vier opvarenden gewond en kwam conducteur Willem de Bie uit Ameide om. Het was ook de dag van de tragische dood van de plaatselijke huisarts Jan Willem van Putte, waaraan uitgebreid aandacht is besteed in de editie 2010-II van dit blad.

In deze woelige tijden voer een motorschip met de naam "Gerharda" uit Hasselt op de Lek, met aan boord eigenaar Riekus, zijn vrouw Gerharda en hun beide zonen Klaas en Gerrit. Om aan het geweld op de rivier te ontkomen, manoeuvreerde de schipper zijn Hasselteraak het Sluisegat in, waar enkele dagen eerder veel regen was gevallen en ook op "dolle dinsdag" 's ochtends een zware bui was geweest. Het was daardoor "hoog water" in de Lek.

Het Sluisegat was zeventig jaar geleden nog een open water. Uiteraard was het voor de bewoners van Sluis een bijzondere gebeurtenis dat een motorschip van 146 ton, een voor die tijd redelijk groot vrachtschip, min of meer in hun achtertuin lag.

Het water van het Sluisegat liep toen nog door tot vlak achter de huizen. Veel bewoners kwamen naar buiten en begrepen direct dat er geholpen moest worden. Dirk Bouwmeester gaf aanwijzingen om het schip zo dicht mogelijk achter de huizen "af te meren". De "Gerharda" werd vervolgens met griendhout en riet – waarschijnlijk afkomstig van een in de buurt staande rietstuik – bedekt, niet alleen om het schip te camoufleren voor vliegtuigen, maar ook om te voorkomen dat het door de Duitsers zou worden gevorderd. Na enkele dagen zakte het water en lag het schip vast in de modder: uitvaren was onmogelijk geworden. De familie Westrik, zo was de achternaam van de opvarenden, was opeens verstoken van fami-

lie, kennissen en… hun bron van inkomsten. Er was maar een voordeel: de Duitsers konden er ook niet mee wegvaren.

Hoe nu verder? Er was wat proviand aan boord en ook geld, maar dat was onder de gegeven omstandigheden al snel op. Door toedoen van met name Dirk Bouwmeester en zijn vrouw Moggie, die ook voor drinkwater zorgden, werd in Ameide al snel bekend dat een schippersfamilie uit Hasselt door de oorlogsomstandigheden in het Sluisegat vast was komen te zitten. Door de openheid en de toegankelijkheid van de familie ontstond er al snel een band met inwoners van Ameide. Van betekenis was ook dat men zondags met het echtpaar Bouwmeester mee naar de kerk ging, waardoor er contacten ontstonden met de diaconie.

Zo werd het voor vader Riekus en zijn zonen mogelijk om de handen uit de mouwen te steken om aan de kost te komen. De schipper zelf zette tegen betaling met een roeiboot mensen de Lek over, waarbij hij een keer het geluk had om een vaatje boter uit de rivier op te vissen, waarvan de inhoud met anderen werd gedeeld. Klaas ging in Ameide vaak spitten op de volkstuinen, wat aardappelen en groenten opleverde. Ook werd er geholpen op de boerderij van de ouders van Moggie Bouwmeester- het Lam, die later werd bewoond door Maan, Lydia en Ger het Lam, en andere boerderijen op Achthoven.

In de daaropvolgende strenge oorlogswinter werd de kou in de roef van de "Gerharda" welhaast ondraaglijk. Dat bracht Dirk Bouwmeester en zijn vrouw er toe de familie Westrik spontaan slaapplaatsen aan te bieden in hun eigen woning– een inkwartiering, die twee maanden duurde. Riet Prins-Bouwmeester, dochter van het echtpaar Bouwmeester, kan zich de gebeurtenissen nog goed herinneren: "ondanks de soberheid van de oorlog, was er gezelligheid".

In het voorjaar van 1945 ging Klaas Westrik in Ameide witkalk halen om de stal van de familie het Lam op te frissen. Bij de winkel "De Verscheidenheid" van Klaas Verhoef aan de Oudendijk vroeg hij een emmertje te leen, dat hij na gebruik zou schoonmaken en terugbrengen. Dochter Efi Verhoef, die in de winkel hielp, omdat haar moeder ziek te bed lag, vertrouwde de grote en knappe Klaas, temeer daar hij spontaan en gemakkelijk een praatje maakte. Ze kreeg later een vermaning van haar moeder: ze was er niet om spullen uit te lenen, maar om te verkopen.

Bij het terugbrengen van het emmertje vroeg Klaas aan Efi of ze zaterdagavond een eindje met hem wilde gaan wandelen. Efi stemde toe en ging op de bewuste avond al vroeg richting Sluis, waarna ze samen de Zouwendijk ingingen en vervolgens in de Nieuwsteeg gingen wandelen.

Halverwege de Nieuwsteeg, bij het bruggetje, vroeg Klaas of Efi verkering met hem wilde hebben. De toen 23-jarige dochter van Klaas en Maria Verhoef kon haar geluk niet op en stemde toe, waarna ze elkaar regelmatig ontmoetten. Haar ouders volgden de romance met enige zorg: waarom koos Efi niet gewoon voor een jongen uit Termey in plaats van een schipperszoon uit Hasselt?

- *Op 26 juni 1946 stappen Klaas en Efi in het huwelijksbootje.*
- *Na de plechtigheden werden familie en vrienden uitgenodigd op de voor deze gelegenheid met een lint van vlaggetjes versierde "Gerharda".*

De maand mei van het jaar 1945 diende zich aan en de bevrijding hing in de lucht. Op 5 mei was het zover. Tot die tijd was de "Gerharda" in de modder van het Sluisegat geen centimeter van zijn plaats gekomen. Maar er voltrok zich een wonder: door zware regenbuien, die gepaard gingen met onweer, steeg het water in de Lek zodanig dat het schip ging drijven! De motor werd gestart en de "Gerharda" voer het Sluisegat uit!

Het afscheid viel de families Bouwmeester en Westrik zwaar. Ze waren na acht maanden van vreemdelingen vrienden voor het leven geworden. Maar er moest geld verdiend worden en ook was er het verlangen om de familie in Hasselt weer te zien. Klaas ging afscheid nemen van zijn Efi en verzekerde haar dat hij haar "zou blijven schrijven".

De heimelijke gedachte van vader en moeder Verhoef was dat de verkering nu wel over zou gaan, maar daar vergisten ze zich in. Het schip van de familie Westrik voer namelijk vaak naar Rotterdam, waarbij steevast Ameide werd aangedaan. Ook kwam het wel voor dat de "Gerharda" een weekeinde in het "Haventje" lag. Zo bleef de verkering intact.

In 1946 kwam er in Ameide een briefkaart van Klaas binnen, waarin stond "Vader wordt brugwachter en gaat in Hasselt aan de wal wonen, ik word schipper en jij wordt mijn vrouw". Er werd een verzoek ingediend op het gemeentehuis van Ameide en bij de Hervormde Kerk om op 26 juni 1946 te gaan trouwen. Enkele kerkenraadsleden vonden dat dit niet door moest gaan: een schipper uit Hasselt, dat kon nooit goed gaan. Maar Klaas en Efi waren zeker van hun zaak en door bemiddeling van ds. Poot, de toenmalige plaatselijke predikant, werd het huwelijk op de eerder vermelde datum voltrokken in het gemeentehuis van Ameide en in de Hervormde Kerk. Na de plechtigheden werden familie en vrienden uitgenodigd op de voor deze gelegenheid met een lint van vlaggetjes versierde "Gerharda".

Men voer naar Schoonhoven, waar de trouwstoet onder grote belangstelling naar een fotograaf liep om trouwfoto's te laten maken. De volgende dag werd het echtpaar naar Hasselt gebracht, waar het grote avontuur van Klaas en Efi begon: zomaar opeens samen en varen naar Groningen, Zutphen, Deventer, Rotterdam, België en Noord-Frankrijk. Broer Gerrit voer de eerste veertien dagen mee om Efi bij te brengen hoe het schip moest worden aangelegd en er door sluizen moest worden gevaren. Voor het overige moest het tweetal zichzelf redden, wat wonderwel lukte. Dat gold ook voor het doen van boodschappen in Frankrijk, waar Efi in onvervalst Termeys aan Klaas vroeg "Waffre momme?" (= wat/welke moeten we hebben?), waarop het winkelpersoneel reageerde met "Ah, fromage". Het resultaat van deze conversatie was dat het tweetal met een groot stuk kaas de winkel verliet.

Uit het huwelijk van Klaas Westrik en Efi Verhoef werden zes kinderen geboren, drie zoons en drie dochters:

1. Rieks, geboren in Ameide op 29 mei 1947;
2. Klaas Marie, geboren in Ameide op 27 februari 1949;
3. Gerharda, geboren in Deventer op 9 oktober 1950;

4. Maria (roepnaam: Ria), geboren in Ameide (aan boord van de "Gerharda") op 11 februari 1952. Zij is de vrouw van de in Ameide en Tienhoven en wijde omgeving vermaarde keurslager Simon Muilwijk;
5. Joke, geboren in Ameide op 28 november 1953, en
6. Evert, geboren in Ameide op 6 januari 1959, die tot grote voldoening van zijn ouders predikant werd.

Toen Rieks, de oudste zoon, in 1953 leerplichtig werd, kozen zijn ouders er voor om hem in Ameide naar school te laten gaan. Hij werd daartoe opgenomen in het gezin van Kees Oskam en Teuntje Terlouw aan de Prinsengracht in Ameide. Teuntje was een nicht van Efi, die met de andere kinderen aan boord bleef om haar man terzijde te staan. Deze situatie duurde tot 1956, in welk jaar werd besloten dat Efi in Ameide aan de Broekseweg ging wonen en Klaas, gescheiden van zijn gezin, aan boord bleef.

Gelukkig slaagde Klaas er op basis van een contract met de graancoöperatie in om met grote regelmaat graan en andere producten te transporteren voor de in de vorige editie van dit blad beschreven "N.V. Veevoeder- en Meelfabriek voorheen Firma A. Kruijt". Daardoor lag hij met zijn schip vaak aan de Loswal in Ameide en kon hij dan bij zijn gezin zijn.

Behoorde de "Gerharda" in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog tot de "grote schuiten", in de jaren zestig was dat niet langer het geval. Het schip was niet alleen te klein, maar ook te oud geworden om nog rendabel te zijn en Klaas moest met pijn in het hart stoppen met varen. Hij werd bijrijder "bij Kruijt", waar hij door zijn werklust en opgeruimd karakter een graag geziene collega was.

Klaas Westrik was overigens niet alleen een noeste werker, maar ook een kleurrijke figuur. Zo leidde zijn vrijgevigheid er begin februari 1947 toe dat Kobus en Koos van der Grein, die kolen waren komen storten om de kachel in de roef van de "Gerharda" brandende te houden, het schip kruipend via de loopplank verlieten na midden op de dag samen met Klaas aanzienlijke hoeveelheden uit Frankrijk afkomstige rum te hebben genuttigd.

Ook als bijrijder deed Klaas nogal eens van zich spreken. Dat was met name het geval toen hij, nadat de vracht bij alle klanten aan de overkant van de Lek was bezorgd, voorstelde om "een wedstrijdje te houden": de chauffeur zou met de vrachtauto via de Viaanse brug naar Ameide terugrijden en Klaas zou dat zwemmend doen. Nadat aldus was besloten, deponeerde de oud-schipper zijn bovenkleding op de bijrijdersstoel om vervolgens bij de Jaarsveldse steiger te water te gaan. Toen de chauffeur na enige tijd de bushalte op de Lekdijk in Ameide in het vizier kreeg, ontwaarde hij daar tot zijn niet geringe verbazing een druipnatte Klaas Westrik, die de Lek via de grote bocht bij Sluis in hoog tempo was overgezwommen-een formidabele prestatie.

Tot schrijfs, Krijn van der Ham

Het Sluisegat was in 1944 de schuilplaats van de schippersfamilie Westrik, om aan het oorlogsgeweld op de rivier te ontkomen.

‘Wie helpt ons uit ons isolement?!?’

Teus Schep, cultuurtheoloog

Van geen dorp in onze streek klonk aan het begin van de vorige eeuw in de wintermaanden de noodkreet zo luid als van Ameide. Wanneer de vorst de rivier had toegevroren en de enige levensader van die dagen verstijfd in het winterse landschap lag, dan vond die bange noodkreet de kolommen van de Schoonhovensche Courant: ‘Wie helpt ons uit ons isolement?!?’
Voor 21ste eeuwse oren zit er wat vreemds in die dringende oproep. Hoezo isolement? Waarom, om te beginnen, maakte men niet gewoon gebruik van de wegen?

De wegen in onze streek

Het beeld dat in 1869 in een artikeltje in de Schoonhovensche Courant geschetst wordt, bleef nog wel een halve eeuw – tot de komst van vrachtauto’s en autobussen – gelden. Sprekend over *De wegen in de Alblasserwaard* schildert de schrijver dat deze in een *‘slechte en gevaarlijke toestand verkeeren en nauwelijks één derde gedeelte van het jaar bruikbaar zijn. In plaats van breede grintlanen, zooals de tegenovergelegen Krimpenerwaard aanbiedt, vindt men hier nog terug de modder- of kleiwegen, zooals zij eeuwen geleden bestonden, smal, plat, met wegdruipende walkanten en waarover geen, of in ieder geval slechts een zeer gebrekkig beheer bestaat.’*
En: *‘Door de jammerlijke staat, waarin de kleiwegen zich bevinden is den meesten tijd van het jaar het verkeer onmogelijk tusschen een groot aantal dorpen in de Alblasserwaard.’*[1] Nog in datzelfde jaar, 1869, lijkt het Overlekse wel terug te slaan, als ging het om een race in miserabiliteit. In een ingezonden stuk over de onvoorstelbaar slechte conditie van de Slangenweg tussen Polsbroek en de Vlist komt de briefschrijver met de volgende veelzeggende anekdote:

‘Men vertelt dat de predikant van Polsbroek onlangs te Schoonhoven moest prediken. Hij werd ‘s Zondags ‘s morgens heel vroeg met een rijtuig gehaald en ‘s avonds teruggebracht. Na door zijne huisgenooten verwelkomd te zijn viel hij uitgeput op een stoel neder. Zijne echtgenoot vroeg hem hoe het gegaan was. Och, antwoordde de waardige man, ik kwam door de hobbeligheid van den weg al hortende en stootende zoo vermoeid te Schoonhoven aan, dat ik nauwelijks bij machte was in den preekstoel te blijven staan, ieder oogenblijk mijn gepijnigde rug en lendenen betastte en grooten lust kreeg om mijne hoorders toe te roepen: ‘Bewandelt toch nooit slechte wegen, maar berijdt ze nog minder,’ en daarmede mijn preek voor beëindigd te verklaren.’ [2]

Bijna 40 jaar later laten tonen voorbeelden van beide kanten van de Lek, dat er wat betreft de belabberde toestand van de wegen in onze streek nog niet veel veranderd is. Uit Kinderdijk meldt men in juli 1906

1 *De wegen in de Alblasserwaard,* Schoonhovensche Courant, zondag 3 oktober 1869.
2 Schoonhovensche Courant, zondag 5 december 1869.

de bewoners het blijde nieuws dat ze in het vervolg *minder diep* zullen wegzakken in de dijk, omdat men nu andere grond heeft gebruikt om op te hogen:

Kinderdijk, *9 juli. Tot veler geruststelling kan gemeld worden, dat de dijk alhier, welke aanvankelijk met zodenslijk gehoogd werd, tot groot ongerief van landbouwers en anderen, die soms diep hierin verzonken, thans met oude aarde zal gehoogd worden, zoodat het inzakken aanmerkelijk verminderd wordt.* [3]

Een bericht in 1923 uit het tegenover Ameide gelegen Jaarsveld maakt het plaatje nog weer meer compleet:

'Ziet nu onzen dijk eens, laten wij nu eindelijk eens een duizend gulden bijeen brengen, dan zal het Dijkcollege zeker wel genegen zijn hem te verbreden en te veranderen in een goeden rijweg, terwijl gij nu op véle plaatsen hebt een diep paardenspoor in het midden, twee kanalen vol water er naast en aan de bochten paaltjes, die gemakkelijk ongelukken veroorzaken, om nog niet te spreken van de losliggende scherpe basaltslag, die vele fietsbanden doet sneuvelen en het slechte middenpad op andere plaatsen.'[4]

Maar het volgende verslag uit het Schoonhoven van februari 1907 steekt ongetwijfeld alle andere naar de kroon. Het wordt hier wel heel duidelijk wat we ons voor moeten stellen bij het eerder genoemde *'verzinken'*.

'M e n s c h r i j f t o n s: Schoonhoven was vorige week niet te bereiken voor wie zijn weg door Bonrepas en langs den Opweg nam. De modder trok de wandelaars letterlijk naar omlaag en van karren en wagens leek het of ze zouden verzinken. Trekdieren raakten buiten adem, voerlui buiten zichzelf van woede soms; onder voetgangers waren er echter die den weg zoo "eenig" vonden, dat ze temet plezier in 't baggeren kregen. Menschen, die mekaar passeerden, wisselden allerlei opmerkingen over zóó'n baggerboel en wie den bangen tocht gelukkig achter den rug had, verkocht aardigheden. Zoo vertelde er een van allerlei verzonken schoeisel, dat hij op den weg had aangetroffen, een ander, dat een Schoonhovenaar een extra gift aan den armen had gegeven, uit pure dankbaarheid voor zijn behouden thuiskomst.
Aan de Schansbrug bleef Vrijdag-middag werkelijk een met twee paarden bespannen wagen steken. Dommekrachten brachten het voertuig weer omhoog.
Wie eens zien wil hoe kunstwegen niet onderhouden moeten worden, doet wel tusschenbeiden eens een kijkje in Bonrepas en aan den Opweg te nemen.'[5]

'Wie helpt ons uit ons isolement?'

Wanneer de winter toesloeg en de vorst al die diepe karrensporen en onverwachte kuilen vol water in hun grillige loop verstarde, werd reizen over de wegen er niet gemakkelijker op. En de Termeienaren hadden misschien wel meer dan enig ander in de Alblasser- , Krimpener- en Lopikerwaard belang bij goede verbindingen. Ameide en Tienhoven hadden een buitengewoon eenzijdige economische structuur: In Ameide werkt 42% van de beroepsbevolking in de hoep- en mandenmakerij en in de grienden.[6]

'In geen enkel ander centrum van hoep- en mandenmakerij was in 1909 een zo groot deel van de loonafhankelijke beroepsbevolking aangewezen op deze bedrijfstak als in Ameide.' [7]

Dat levert elke week hele bergen te vervoeren hoepels en manden op. Het gaat om complete scheepsladingen. Zo wordt…

...door de firma Van Kekem en Heusdens reeds langer dan 15 jaar, geregeld elke week 7 of 8 schepen met hoepels beladen... afgezonden.'[8]
En dat zijn alleen de hoepels nog maar! Wanneer 's winters bij strenge vorst de eerste ijsvorming op de Lek ontstond, en al die schepen die bergen hoepels en manden op kwamen halen al moeizamer door het drijfijs begonnen te ploegen, dan etste zich in het dijkdorp op menig gezicht een zorgelijke trek. Als het zo door bleef vriezen zou spoedig geen schip de haven meer in of uit kunnen. Wanneer de rivier verstarde, waren zij volledig van de buitenwereld afgesloten. Dan kon er in die buitenwereld nog zoveel vraag zijn naar manden en hoepels, maar omdat die niet vervoerd konden worden en zich in Ameide ophoopten, stortte ook de vraag in, en raakten veel meer dan honderd huisgezinnen zonder inkomen. En wanneer de vorst dan aanhield, soms wekenlang, dan sloeg de bittere armoede toe.
In 1929, toen op 11 februari de Lek zich vast zette[9], verzuchtte men in het begin gelukzalig: eindelijk weer eens een ouderwetse winter:

'winters gingen voorbij zonder dat men een behoorlijk baantje kon rijden...Maar ineens is dat anders geworden...We beleven dus weer een ouderwetschen winter die ons nog lang heugen zal en waarover we in later jaren nog zullen spreken. Men moet tot de Februari- en Maartmaanden van 1917 teruggaan om iets te vinden dat op een dergelijke barre koude eenigszins lijkt. Het heeft toen zes weken achter elkaar gevroren, alle waterwegen van Nederland lagen toen ongeveer dicht, doch een temperatuur als in de laatste dagen en nachten tot min 20 gr. Celsius, werd zelfs toen niet bereikt.'[10]

Hoe het tussen de barre winter van 1890 en die van 1917 de rivier de Lek in de omgeving van Ameide verging, is nog niet eens zo makkelijk te achterha-

3 Schoonhovensche Courant, zaterdag 14 juli 1906.
4 Ingezonden brief uit Jaarsveld, Schoonhovensche Courant, woensdag 27 juni 1923.
5 Schoonhovensche Courant, woensdag 20 februari 1907.
6 Carla Jonker, *Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940.* Stichting Carla Jonker, 2010, pag. 369.
7 a.w., pag. 118.
8 *Een bericht over de hoepmakerij in Ameide*, Schoonhovensche Courant, woensdag 27 april 1898.
9 Schoonhovensche Courant 1929: maandag 11 februari 1929: *De Lek zit dicht.*
10 Schoonhovensche Courant, vrijdag 15 februari 1929: *Een ouderwetse winter.*

len.[11]
Wie via www.kranten.delpher.nl de kranten van die tijd doorzoekt, komt echter wel heel wat meer drijfijs en vastzittende rivieren tegen dan na 1917. Dieptepunten voor Ameide zijn echter zonder twijfel de winters van 1908 en 1909 geweest. Van die twee strenge winters dateren ook de herhaaldelijke noodkreten in de Schoonhovensche Courant: *"Wie helpt ons uit ons isolement!"*

De winters van 1908 en 1909

Natuurlijk bracht een winter ook in die tijden niet alleen kommer en kwel. In 1908 is er ook in Ameide oog voor de schoonheid van wat dit jaargetijde met hun zo vertrouwde omgeving deed:

'Uit Ameide a.d. Lek: De felle vorst der laatste nachten heeft de hier zittende ijsdam nog steviger gemaakt en thans zijn ook de wakken langs de beide oevers, waar de door den dam verlegde stroom onstuimig doorbruist, dichtgevroren; een en ander levert een indrukwekkend schouwspel op, dat van heinde en ver toeschouwers hierheen lokt, vooral voor het nemen van foto's. De rivier wordt nu in alle richtingen te voet gepasseerd.'[12]

En in de volgende winter is er opnieuw iets wat veel bekijks trekt:

*'**Ameide**, 30 Dec. Bij de strenge vorst nu een jaar geleden ontstond hier een ijsdam in de rivier, die veel bekijks had, thans hebben we weder een ander, niet minder merkwaardig schouwspel: een tiental sleepbooten toch met 17 schepen vroren al varende in het ijs vast; heden kwam een tweetal ijsbrekers die vloot te hulp, verlosten acht sleepbooten, maar moesten de schepen op hun gevaarlijke ligplaats achterlaten; een groote menigte stond op den dijk, ondanks de scherpe koude, deze niet alledaagsche gebeurtenis gade te slaan.'*[13]
Een goede week later begint het allemaal al minder leuk te worden:

*'**Ameide**, 11 Jan. Nog steeds zit het ijs in de rivier alhier onbewegelijk vast, zelfs is heden de gemeenschap met de overzijde van het Tienhovensche veer ook gestremd, zoodat de post van daar ons via IJsselstein, Utrecht, Geldermalsen, Arkel bereiken moet; zulke omwegen moet een mensch hier tegenwoordig ook maken om ergens te komen; nog komt van geen enkelen kant verlossing uit ons isolement opdagen, men spreekt er van dat een der uit West Indië terugkeerende kruisers daarvoor zou aangewezen zijn.'*[14]

IJsbrekers breken de ijsdammen in de rivier bij Ameide.

Een jaar eerder, in de winter van 1908, had men zich vanuit Ameide op een gegeven moment ook al tot het ministerie gewend om een oplossing:

*'**Ameide**, 23 Jan. Gisteren hebben de voornaamste werkgevers in deze gemeente zich per draad gewend tot Z.E. den Minister van Waterstaat enz., om maatregelen te doen nemen tot opruiming van het ijs in de rivier de Lek, dat oorzaak is van toenemende werkeloosheid en armoede in deze en vele aan de rivier gelegen gemeenten, waar anders overvloed van werk zou zijn. 't Is wat te zeggen voor een streek als deze, als haar eenige levensader wekenlang ligt afgesneden!'*[15]

Een paar dagen eerder heette het:

*'**Ameide**, 21 Jan. Reeds omstreeks drie weken "zit" hier de Lek en heden, na nieuwe nachtvorst, steviger dan te voren; reikhalzend wordt door werkgever, neringdoende en arbeider naar de herstelde vaart zoo boven als beneden waarts uitgezien, want ondanks het vele werk, heerst werkeloosheid – vooral onder het teenbedrijf en de mandenmakerij – omdat door de gestoorde communicatie langs de rivier, de eenige verkeersweg voor vracht en handelsgoederen in deze streken, niets innoch uitgevoerd kan worden.*
Wie helpt ons uit ons isolement?'[16]
'Door zich zelf te helpen, helpt men het spoedigst", zo wordt enkele dagen later de hoofd-ingenieur van het Ministerie van Waterstaat in de Schoonhovensche Courant geciteerd. Het is zijn waarderende reactie wanneer hij samen met de voorzitter van de Kamer van Koophandel in Ameide arriveert om de situatie te bespreken, en dan merkt dat de stoomboot 'Johan' van de net ingevallen dooi gebruik heeft gemaakt om

11 Het KNMI vermeldt vooral de strenge winters van recenter datum: De rivier de Lek is volgens hun gegevens dan dichtgevroren in: 1940 (35 dagen); 1942 (55 dagen); 1947 (64 dagen); 1954 (24 dagen); 1956 (18 dagen) en 1963 (39 dagen).
12 Tilburgsche Courant, 14-01-1908.
13 Schoonhovensche Courant, vrijdag 1 januari 1909.
14 Schoonhovensche Courant, woensdag 13 januari 1909.
15 Schoonhovensche Courant, zaterdag 25 januari 1908.
16 Schoonhovensche Courant, woensdag 22 januari 1908.

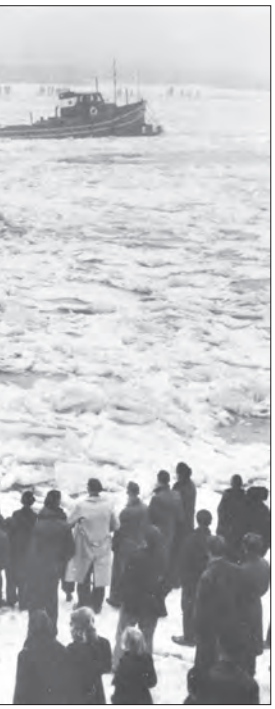

te proberen het ijs in de Lek te breken. Een poging die volledig lukte! Bevrijd klinkt het:

'Heden-morgen zijn de stoomboten 'Johan' en 'Schoonhoven' vertrokken naar Rotterdam. Of zij er gekomen zijn is een open vraag met de sterk heerschende mist. Inmiddels wordt er gehoopt dat alvorens de derde winter zich doet gelden, er eenige dagen gelegenheid zal zijn voor aanvoer en verzending van goederen.'[17]

De werkeloosheid en armoede die deze en andere langdurige winters in Ameide en andere dijkdorpen bracht, zorgde als bekend voor veel liefdadigheid, georganiseerd in kerkelijk en niet-kerkelijk verband. Tekenend voor die tijd is dat de armen volgens deze indeling werden benoemd als 'diaconie-armen' en 'Heilige Geest-armen'. God zorgt in de mooie opvatting van die tijd duidelijk voor *alle* mensen. En wie als beter bedeelde het hart voor 'Zijn armen' sloot, en niet met Hem meewerkte door aan de collectes van een van beide organisaties te geven... die kon eventueel zelfs publiekelijk aan de schandpaal worden genageld. Dat overkwam tenminste in Ameide eens een goed bedeelde wethouder, die de diakenen aan zijn deur toevoegde: 'Ik geef niet aan de armen'.
De verontwaardigde diakenen maakten het voorval en de naam van deze zondaar tegen de algemene moraal en de mensenliefde per omgaande bekend in de Schoonhovensche Courant.

De bus en de vrachtauto als reddende engelen

Het was uiteindelijk niet een aansluiting op het landelijke treinverkeer, waar in onze waarden zovele decennia in Den Haag om gesmeekt is, maar de bus en de vrachtauto die de streek, en ook Ameide, uit haar isolement verlosten. Uit de begintijd van deze beide nieuwe vervoersmiddelen zouden nog vele kleurrijke verhalen te vertellen zijn. Verhalen over wegen die niet op het nieuwe zware verkeer berekend waren en huizen die rinkelden en schudden wanneer dit zware verkeer er langs raasde. Verhalen ook over de meest vreemdsoortige 'bussen' van eigen makelij, met kersverse chauffeurs die elkaar het licht in de ogen niet gunden. Op de smalle wegen van onze streek haalden zij de meest gevaarlijke capriolen uit om elkaar in te halen, om maar als eerste bij de volgende halte te zijn en zo de klanten van de concurrent af te snoepen! Maar zoals alles in Nederland werd uiteindelijk ook op dit vlak de eerste wild west fase bedwongen en keurig geregeld in verfijnde wetgeving. Alle rijders moeten in 1927 een concessie aanvraag indienen. In het gebied tussen Gorkum, Dordt en Ameide rijdt dan onder andere al een aantal jaren een Termeienaar. Ameide leeft met hem mee:*'Onze geachte inwoner G. Bouter ontving het heugelijke bericht dat aan hem alle concessie-aanvragen waren toegestaan....'* Men is er blij om, omdat Bouter zijn werk goed doet en het bovendien verdient omdat: *'...de dienst 'de Alblasserwaard' ons het eerst uit ons isolement verlost heeft.'* [18] Ongetwijfeld was het zijn bus ook waarvan drie jaren daarvoor sprake was:

***'Ameide**, 21 Jan. Vorige week voor 't eerst is alhier van het moderne vervoermiddel, de autobus, gebruik gemaakt om 'en familie' ter trouw naar het huis der gemeente te rijden.'*[19]
Dat ook voor de hoep- en mandenmakerij het isolement nu voorbij is, klinkt door in het respect, ontzag en genoegen dat het zien van een afgeladen vrachtauto in 1928 in Ameide nog oproept:

'In de mandenmakerij is het thans weer flink druk; vooral groentemanden worden veel verzonden. De firma Van Gent verzendt ze thans per auto van De Groot. Ontzaglijk is de vracht die zo'n auto meeneemt. Toch is het 'n prachtig vervoermiddel, daar een auto de manden brengt, waar ze wezen moeten, 't welk per schip soms zeer moeilijk of in het geheel niet gaat.' [20]
Winter of geen winter, Ameide, de Alblasser -, Krimpener- en Lopikerwaard zijn eindelijk van hun isolement verlost. Alhoewel... het zou kortere werktijd en hogere lonen vergen, voordat een door de correspondent van Ameide in 1906 vermeld andersoortig isolement eindelijk definitief tot het verleden zou gaan behoren: *'...de velen, oud en jong, onder den werkenden stand die nimmer hun dorp verlaten om te genieten...'*[21]

17 Schoonhovensche Courant, woensdag 22 januari 1908.

18 Schoonhovensche Courant, woensdag 13 juli 1927.
19 Schoonhovensche Courant, maandag 21 januari 1924.
20 Schoonhovensche Courant, maandag 11 juni 1928.
21 Schoonhovensche Courant, woensdag 10 oktober 1906.

"Ontzaglijk is de vracht die zo'n vrachtauto meeneemt. Toch is het 'n prachtig vervoermiddel, daar een auto de manden brengt, waar ze wezen moeten, 't welk per schip soms zeer moeilijk of in het geheel niet gaat."

Sociaal en strijdbaar[1]

Neeltje (Nel) van Drie-den Boer
geboren op 21 december 1918 in Ameide
overleden op 15 maart 2014 in Culemborg

Nel van Drie-den Boer in een typerende pose; met boek.

George Marlet

Midden jaren vijftig, maandag wasdag. Voor Nel van Drie was het huishoudelijke werk bepaald geen onverdeeld genoegen. Dochter Truus, even in een schoolpauze naar huis gekomen om wat te drinken, 'betrapte' haar moeder terwijl ze bij de wasketel in de keuken een boek zat te lezen. Ze keken elkaar aan en lachten.

Nel van Drie besteedde haar tijd liever aan haar eigen ontwikkeling en aan haar gezin, familie en vrienden dan dat ze thuis liep te poetsen. "We doen het even met de Franse slag", zei ze tegen haar kinderen - die zich na verloop van tijd afvroegen of hun moeder eigenlijk nog een andere slag beheerste. Dat het huishouden niet haar roeping was, ontdekte Nel al op jonge leeftijd. Op haar vijftiende ging ze in Utrecht als dienstmeisje werken. Dat leek haar beter dan op een boerderij werken, zoals haar moeder had gedaan. Die liep krom door het zware werk.

Het 'dienstje' in Utrecht was misschien minder zwaar, maar zeker wel een grote overgang vanuit Nels geboortedorp Ameide in de Alblasserwaard. Alleen op zondagmiddag had ze een paar uur vrij en kon ze naar huis fietsen. Eens in de zes weken was ze de hele zondag vrij en sliep ze een nacht thuis. Nel was dan blij om haar jongere zus en broer te zien, maar vooral haar vader. Krijn den Boer was een mandenmaker die zich wist op te werken tot wethouder, de eerste van de sociaal-democratische arbeiderspartij SDAP in Ameide. Dat zou hij twintig jaar blijven. Den Boer stond bekend als een strijder en een leidersfiguur. Van de gereformeerde bondskerk moest hij niets hebben, in tegenstelling tot zijn vrouw Geertruida. Zij ging gebukt onder haar zware geloof, dat de mens als 'door en door bedorven' beschouwde. "Weet gij dan niet, dat gij een gevallen zondaar zijt, een voorwerp van Gods Toorn, omdat gij gans melaats en onrein zijt. "Als ze had kunnen doorleren, was ze misschien wel maatschappelijk werkster geworden. Opkomen voor onderdrukten, dan was ze op haar best", zegt dochter Truus.

Nel leerde haar man Joop kennen in Bilthoven, op het socialistische koor 'De Stem des Volks'. Ze werkte toen voor een gezin waarvan de vrouw een nicht was van NSB-leider Anton Mussert. Op een dag stond Mussert voor de deur, maar Nel deed niet open. De vrouw des huizes wilde 's avonds weten waarom Nel haar oom niet had binnengelaten. "U was toch niet thuis", luidde Nels laconieke reactie.

Nel en Joop trouwden in de oorlog, met stamppot van koolraap als diner. Met Joop had Nel het getroffen: een zachtmoedige man die 's ochtends voordat hij naar zijn werk ging thee zette en de ontbijttafel dekte. Zijn vrouw kon dan nog even in bed blijven liggen. Binnen het gezin gaf Nel wel de leiding als het nodig was, maar de kinderen kregen een voor die tijd vrije opvoeding en konden hun eigen keuzes maken. Al plengde Nel wel een traantje toen een van de kinderen op D66 stemde in plaats van op de Partij van de Arbeid. De seksuele voorlichting die Nel als kind niet had gekregen, gaf ze haar kinderen door het NVSH-blad Sekstant 'per ongeluk' te laten slingeren. Ze wilde het anders doen dan haar moeder, maar vond het toch ook moeilijk om met haar kinderen over seks te praten.

1 Artikel is gepubliceerd in Dagblad Trouw op maandag 23 juni 2014. De redactie werd op dit artikel attent gemaakt door Marjan en Kees de Gruyter.

Leidersfiguur

Nadat Jopie, Krijn, Truus en Hans het ouderlijk huis verlieten, kregen Nel en Joop meer tijd voor elkaar. Ze maakten uitstapjes en begonnen weer aan elkaars gezelschap te wennen. Dat was van korte duur. In 1984 werd Joop ziek en overleed, 66 jaar oud. Drie jaar lang was Nel in diepe rouw. Ze was haar maatje en klankbord kwijt. Ze kwam de deur nauwelijks meer uit en had zelfs geen zin om nieuwe kleren te kopen. De omslag kwam na de kennismaking met Wim Bosman, tijdens een seniorenweek aan u is", In hem herkende Nel de leidersfiguur die haar vader ook geweest was. Verrassend genoeg was Wim behalve communist en marxist ook gelovig. Ze beleefden nog twaalf mooie jaren tot Wim in 2000 overleed. Toen de dominee tijdens de doopdienst van zijn dochter Neeltje (zoals Nel aanvankelijk heette) een donderpreek hield tegen het verwerpelijke socialisme, was dat voor Krijn den Boer de druppel die de emmer deed overlopen. Hij zwoor het geloof af, al liet hij omwille van zijn vrouw ook hun volgende kinderen dopen. Nel zou dat later ook met haar vier kinderen doen. "We zijn niet voor God gedoopt, maar voor oma", werd een gevleugelde uitspraak in het gezin.

Op de bres

Als overtuigd socialist huldigde Krijn den Boer strenge principes. Drank kwam het huis niet in. Ook dochter Nel zou haar leven lang 'van de blauwe knoop' blijven. Van haar vader erfde ze ook haar strijdbare karakter. Als er onrecht in het spel was, sprong Nel op de bres. Ze had - tot haar grote spijt - alleen lagere school, maar stond haar mannetje. Een collega van haar man Joop moest vaststellen dat je politieke discussies met mevrouw Van Drie niet kon winnen. Nel had van huis uit al de nodige bagage meegekregen die ze later bij de Rooie Vrouwen, de vrouwenafdeling van de PvdA, nog kon aanvullen.

Waar Nel echt niet tegen kon, was de manier waarop mensen in de jaren vijftig met het standsverschil omgingen. Ze kwam ontdaan thuis met het verhaal dat de kapper heel aardig tegen haar deed in de veronderstelling dat ze de vrouw van een leraar was, maar als een blad aan een boom omsloeg toen bleek dat Joop van Drie stratenmaker was. De vrouw van Joops baas bij de gemeente Culemborg verbruide het ook bij Nel toen ze Joop geen koffie had gegeven terwijl hij voor haar huis aan het werk was. Bij Nel stond de deur juist altijd open en was het vaak een zoete inval van haar man en meerdere collega's die 's morgens even koffie kwamen drinken. Een asociaal gezin in de buurt waar de meeste mensen met een grote boog omheen liepen, kon rekenen op Nels aandacht bij de Natuurvrienden. In hem herkende Nel de leidersfiguur die haar vader ook geweest was.
In haar seniorenflat in Culemborg wist Nel zich goed staande te houden. Familie (uiteindelijke tien kleinkinderen en negentien achterkleinkinderen) en bekenden kwamen graag bij haar op bezoek. Vaste prik waren de maaltijden op woensdag- en zondagavond bij dochter Jopie en haar man Karel. Zondagavond kwamen ook de kaarten op tafel om te jokeren. De zaterdagmiddag was gereserveerd voor het spelen van Rummikub met haar vriendinnen Eef en Anja. Sociaal en nieuwsgierig naar mensen als ze was, legde Nel ook op hoge leeftijd nog nieuwe contacten. Ze genoot van het jaarlijkse uitstapje met de familie. "Het maakt niet uit waar we heen gaan; overal is het mooi", zei ze dan.

Na 93 gezonde jaren raakte Nel van Drie achterop. Ze viel twee keer ongelukkig en moest revalideren in een verpleeghuis. Terugkeren naar haar seniorenflat was geen optie meer. De verhuizing naar woonzorgcentrum Elisabeth-hof in Culemborg viel haar zwaar. Ze vierde daar nog haar 95ste verjaardag. Door twee beroertes werd ze steeds beperkter, of zoals ze zelf zei: "Ik tier niet meer". Lezen lukte niet meer en het lopen ging steeds moeilijker. "Ik heb een goed leven gehad, maar ik wil niet meer", zei ze een week voor haar overlijden. Bovenaan de rouwkaart stond 'Op naar het licht', de titel van een socialistisch strijdlied dat voor de kinderen ook een jeugdherinnering is aan het radioprogramma van de Vara. Tijdens de afscheidsdienst klonk het 'Morgenrood', met als besluit "Weldra is voor alle volken 't schitterend zonlicht opgegaan."

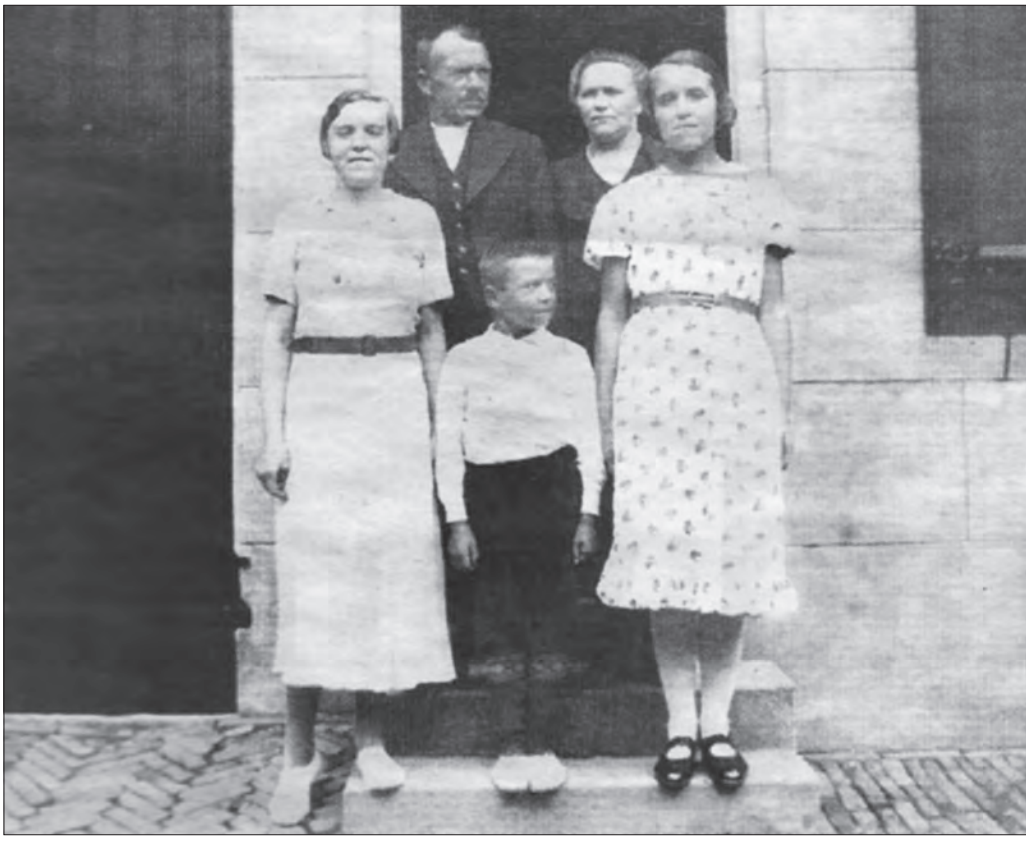

Neeltje den Boer (geheel links) met haar ouders, broer Jan en zus Wil. De foto is omstreeks 1935 gemaakt voor de ouderlijke woning in de Nieuwstraat (Pompstraat) in Ameide.

Margareta van Brederode

Vrouwe van het Keizerlijke Vrije Wereldlijke Stift Thorn[1]

Dr. H.J.J. Brouwer, A.J.P. Joosen[2] en A.P. Provoost

Inleiding

In het Nieuwsblad is al vele malen geschreven over de verschillende Heren van Brederode, maar weinig is bekend over de vrouwelijke leden van deze omvangrijke en belangrijke familie. Dit artikel gaat over Margareta van Brederode, die leefde van 1514 tot 1577 en een belangrijke bestuurlijke rol speelde in een zeer turbulente periode in de geschiedenis.
In die tijd vonden grote veranderingen plaats in Europa, de Nederlanden en het Land van Vianen en Ameide. In Europa breken rond die tijd godsdienstige twisten uit rond aanhangers van de Reformatie en Rooms Katholieken. In 1517 publiceert Maarten Luther zijn 95 stellingen als reactie op de aflaathandel in de Rooms Katholieke kerk. Zijn gedachtegoed verspreid zich snel door delen van Noordwest Europa. Hij wordt in 1521 in de kerkelijke ban gedaan en na de Rijksdag te Worms wordt hij ook in de rijksban gedaan. Ondanks de maatregelen tegen Luther kreeg de Reformatie steeds meer aanhangers onder de Duitse adel. Protestantse vorsten richtten in 1531 een verbond op waarin gepleit werd voor de erkenning van het Lutheranisme als nieuwe Duitsegodsdienst. Dit leidde tot meer gewapende strijd. Uiteindelijk werd in 1555 tijdens een nieuwe Rijksdag te Augsburg de Godsdienstvrede gesloten, die uitging van het principe "cuius regio, eius religio" – van wie het land is, is ook de religie. De verschillende rijksvorsten beslisten welke godsdienst in hun gebied zou worden opgelegd. Karel V, voorvechter van eenheid in de christelijke wereld, was hierdoor zo teleurgesteld dat hij nog hetzelfde jaar zou aftreden en in de Nederlanden zou worden opgevolgd door zijn zoon Filips II. In het Duitse gebied werd hij als keizer opgevolgd door zijn broer Ferdinand, die de Rijksdag van Augsburg had geleid. Naast de godsdienststrijd speelde in deze periode ook de dreiging van een expansie van het Ottomaanse rijk door een invasie in Europa een grote rol. Karel V voerde verschillende oorlogen tegen de Ottomanen, waarbij hij in 1526 Hongarije verloor. In 1529 stonden de Ottomanen voor de poorten van Wenen. De kosten van de oorlogen moesten worden opgebracht via een zogenaamde "Türkensteuer".
Ook in de Nederlanden speelde de reformatie, uitmondend in de beeldenstorm en de opstand tegen de Spaanse overheersing die de Reformatie onderdrukte. Dit laat ook het land van Vianen en Ameide niet on-

1 Recent is van de hand van H.J.J. Brouwer en A.J.P. Joosen een uitgebreide studie verschenen getiteld "MARGARETA Dochter tot Brederode – Vrouwe des keyserlicken vryen werentlichen Styffs Thoeren – 1531-1577, Thorn 2013. In verwijzingen wordt dit boek aangehaald als Brouwer-Joosen *Brederode*.

2 Dr. H.H.J. Brouwer te Thorn is klassiek archeoloog *en retraite*. A.J.P. Joosen te Neeritter is luitenant-kolonel b.d. der Artillerie en stadsgids te Thorn.

beroerd. Als Reinoud III in 1531 zijn overleden vader opvolgt, meet hij zich de titel Graaf van Holland aan. Keizer Karel V, de rechtmatige Graaf van Holland, pikt dit niet en veroordeelt hem tot de doodstraf. Reinoud bindt in, het vonnis wordt niet uitgevoerd en hij wordt zelfs opgenomen in de Orde van het Gulden Vlies, zoals eerder zijn grootvader Reinoud II. Ook ingrijpend is de brand die in 1540 woedt in Vianen, de geboorteplaats van Margareta. Dan brandt ook de kerk grotendeels af. De toren en een deel van de muren blijven staan. Men start vrijwel onmiddellijk met de herbouw. Na de brand wordt in opdracht van Reinout III van Brederode het beroemde praalgraf gebouwd, waarin eerst zijn vrouw Philippote van der Marck (overleden 1536) wordt begraven en na zijn dood in 1556 ook Reinoud zelf.
Hendrik van Brederode volgt zijn overleden vader op als Heer van Vianen en Ameide. Hij zal een belangrijke rol gaan spelen in de opstand van de Nederlandse edelen tegen de Spaanse Koning Filips II. Hij sympathiseerde al vroeg met de Reformatie. Zo verleende hij vanaf 1563 privileges aan drukkers van reformatorische lectuur. Of dit uit innerlijke overtuiging voortkwam is de vraag. Wellicht paste de Reformatie als protestbeweging tegen de Rooms-Katholieke Kerk –en de landsheer– in het straatje van de zich onafhankelijk wanende vrijheer van Vianen. Hendrik ontwikkelde zich tot leider van de adellijke protestbeweging tegen de vervolging van protestanten. Op 5 april 1566 is hij de aanbieder van het Smeekschrift der Edelen aan de landvoogdes Margareta van Parma. Vanaf die tijd kreeg hij de bijnaam "Grote Geus". In de loop van 1566 organiseerde hij ook een gewapend verzet tegen de Spaanse overheersing.
In 1566 vond in de Nederlanden, net als eerder in andere delen van Europa, een beeldenstorm plaats. Woedende menigten vernielden of roofden de inventaris en bibliotheek van honderden katholieke kerken, kapellen, abdijen en kloosters. Waarschijnlijk keurde Hendrik het plunderen van de kerken tijdens de daaropvolgende Beeldenstorm af, maar vond hij het vernielen van de beelden geen heiligschennis. Eind september 1566 werden op zijn bevel de beelden uit de kerk in Vianen verwijderd. Op 1 oktober had daar de eerste "gereformeerde" eredienst plaats. Een paar maanden later, april 1567, vluchtte de Grote Geus naar Emden. In juni 1567 bezocht hij Willem van Oranje in zijn slot te Dillenburg. Teleurgesteld over diens weigering om zich achter de gewapende opstand te scharen, schrapte hij hem uit zijn testament. Op 28 mei 1568 werd hij door de Raad van Beroerten bij verstek veroordeeld en worden zijn goederen, waaronder Vianen en Ameide verbeurd verklaard. Hendrik is dan al op 15 februari 1568 in ballingschap op kasteel Horneburg bij Recklinghausen overleden. Hij laat geen kinderen achter, maar wijst zijn zus Johanna aan als erfgename van Vianen en Ameide.

Margareta naar de abdij van Thorn

Zoals gezegd leefde Margareta van Brederode in een turbulente tijd, maar wat heeft zij hiervan meegemaakt? In het jaar 1528 verlaat de dan ongeveer 14-jarige Margareta van Brederode het ouderlijk kasteel Batestein te Vianen om zich te vervoegen in de Abdij van Thorn, in de huidige provincie Limburg. Zij gaat naar Thorn om daar als kanunnikes en lid van het stifts-kapittel[3] opgenomen te worden.
De abdij van Thorn kende toen al een imposante geschiedenis. De Abdij was gesticht in de 10de eeuw als Benedictijner nonnenklooster door een echtpaar behorend tot de hoge adel. Door de eeuwen heen werd zij beschermd door keizer na keizer. In de loop van de 13de eeuw veranderde de abdij van karakter en werd het een instelling van zowel geestelijke als wereldlijke aard. Voor vrouwelijke kapittelleden[4] was zij slechts toegankelijk voor meisjes uit de hoogste adellijke kringen en Margareta van Brederode hoorde hier zeker toe.
In haar nieuwe woonplaats treft zij omstandigheden aan die allesbehalve beantwoorden aan de lange, waardige geschiedenis en traditie van de abdij van Thorn en het Keizerlijke stift. Het lag er bij Margareta's komst verlaten bij. Het werd "uit eergevoel" gemeden door de kanunnikessen (er liepen slechts wat jonge meisjes, kinderen nog, rond), het ontbrak aan behoorlijke behuizing, er was geldgebrek en de regerende vorstin-abdis gaf de voorkeur aan kroeglopen, omgang met drinkers, dobbelaars en andere lieden van verdacht allooi boven uitoefening van haar bestuurlijke taken. Haar geestelijke plichten verwaarloosde zij al evenzeer en bovendien zou zij er prat op gegaan zijn een aantal bastaarden gebaard te hebben. Deze roemruchte abdis, Eva van Isenburg, was reeds op 12 april 1486 door een meerderheid gekozen in de kapittelvergadering die te Roermond werd gehouden, daar men zich in Thorn niet veilig achtte vanwege een geschil met de ondervoogd van het stift, Jacob II graaf van Horn. [5] Een tegenkandidate, Amelia van Rennenberg, tekende protest aan tegen de verkiezing van Eva van Isenburg en werd gesteund door de bisschop van Luik, Johan van Horn, een jongere broer van de ondervoogd. Deze benoemde Amelia van Rennenberg tot abdis. Eva van Isenburg ging nu in beroep bij het pauselijke hof, en kreeg in 1494 steun van Rooms-koning[6], later keizer, Maximiliaan, die de tegenabdis uit de abdij liet zetten. Dit hielp niet en Thorn werd gebrandschat door Amelia's broer Willem van Rennenberg. En, "bij de Genade Gods", werd Amelia weer abdis. Eerst op 18 mei 1502 kwam uit Rome de einduitspraak in het proces en werd Eva van Isenburg in haar rechten hersteld. Haar regering werd evenwel voornamelijk gekenmerkt door willekeur en hoge belastingen. Zij stierf op 19 juni 1531 en Margareta van Brederode is aldus nog drie jaren getuige geweest van een wanordelijke toestand in het stift, die al met al vijfenveertig jaar geduurd heeft.

---

3 Een **sticht** of **stift** is een klooster, of een gebied waarover een abt of een bisschop als vorst wereldlijke zeggenschap had. Een **kapittel** is een kerkelijk bestuurscollege, verbonden aan een abdij, kathedraal of kapittelkerk. De mannelijke leden ervan heten kanunniken, de vrouwelijk kanunnikessen.

4 Voor de mannelijke leden zijn er geen adellijke eisen.

5 Namens de keizer was de graaf, later hertog van Gelre, voogd van Thorn, die de voogdij in leen gaf aan de graaf van Horn.

6 De titel Rooms-koning, Duits-koning of Duits-Rooms koning werd gebruikt om de gekozen Duitse keizer aan te duiden in de periode vóór zijn kroning.

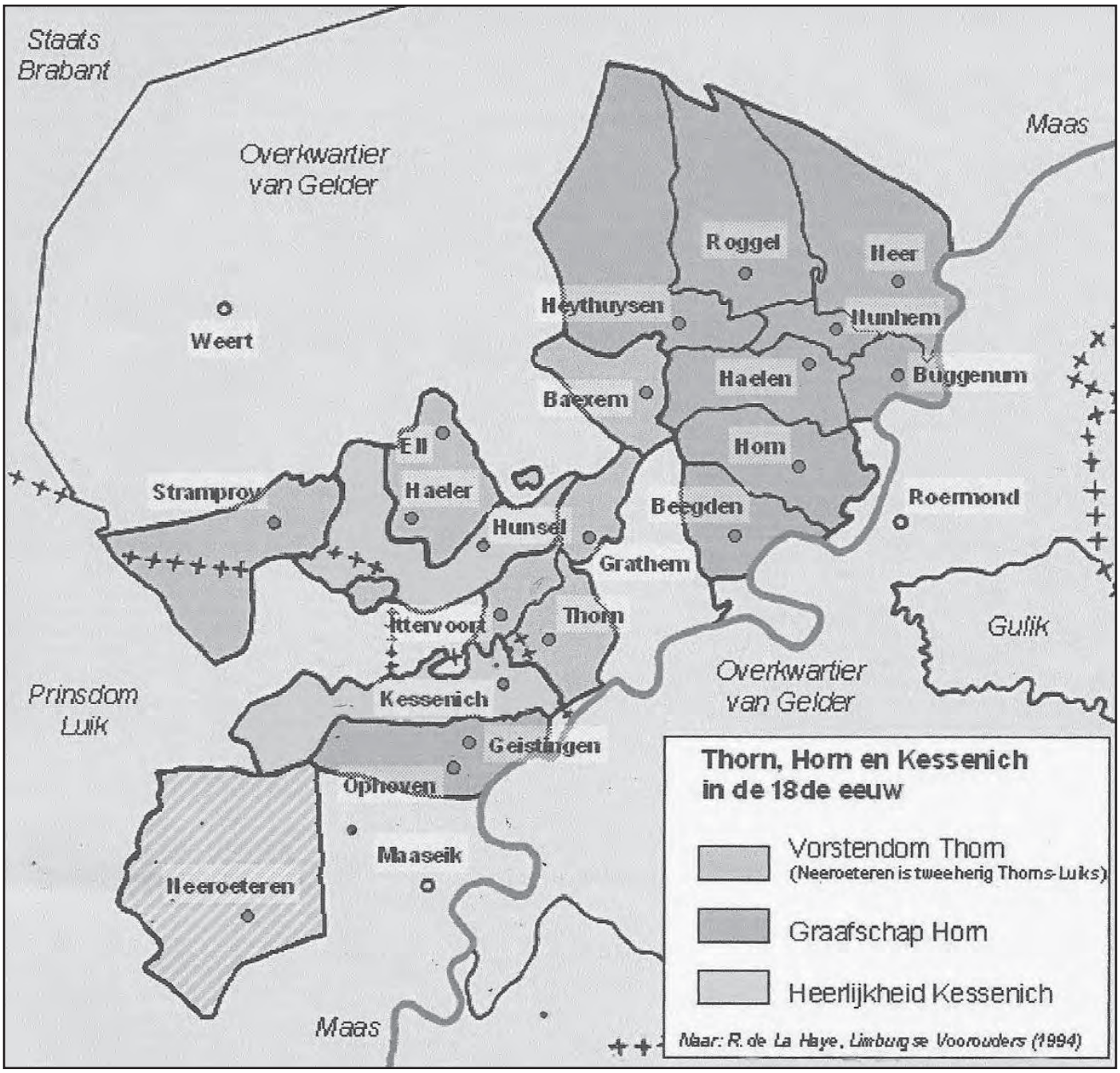

Thorn en omgeving.

Stichting van de Abdij van Thorn

Overlevering en geschreven bronnen leren ons dat het gebied waar de abdij van Thorn gebouwd zal worden en waarover die souverein zal zijn, allodiaal[7] bezit is van Ansfried graaf van Hoei (Huy, ten ZW van Luik) en graaf van Teisterbant (tussen Vlaardingen en Tiel, omsloten door Lek, Maas, Waal en IJssel). De jonge Ansfried genoot zijn opvoeding bij zijn oom in Trier en verbleef daar tot diens dood in 956 om vervolgens in Keulen zijn opleiding voort te zetten en wel bij de aartsbisschop en aartskapelaan Bruno, de jongste broer van Otto I, die op 2 februari 962 in Rome tot keizer werd gekroond. Ansfried begeleidde Otto, dan nog Duits-koning, in 961 als zijn zwaarddrager op de tocht naar Rome. Na dit eervolle begin had Ansfried een welgeslaagde loopbaan in leger en landsbestuur, verwierf hij uitgebreid landbezit en privileges. Hij huwde Hilsondis gravin in het zogenaamde graafschap Strijen, dat delen van het huidige Zuid-Holland en Noord-Brabant omvatte. In 992 schonk Hilsondis veel van haar bezittingen in dat gebied aan de abdij van Thorn. Na de vele schenkingen van land, rechten en privileges in eigendom in plaats van in leen besluiten de echtelieden Ansfried en Hilsondis de wereld te verlaten en zich te wijden aan hun geestelijk heil. Door hun huwelijkse staat kan dit slechts in beperkte mate en de geestelijke stand aan te nemen is onmogelijk. Hilsondis sticht nu, in overleg met Ansfried, kerk en abdij van Thorn en gaat daar wonen, volgens de gangbare overlevering samen met haar dochter Benedicta. Zij wordt in een charter van 1 juni 992 voorgesteld als genegen met haar moeder in het klooster te gaan. Deze datum geldt als stichtingsdatum.
Hilsondis stierf te Gilze bij Breda (994-995), werd te

7 Allodiaal bezit – eigengoed - is een van oorsprong leengoed dat wegens bewezen diensten door de koning aan een vazal werd geschonken.

Thorn bijgezet en als heilige vereerd. Na haar dood wordt Ansfried, door toedoen van Otto III tot bisschop van Utrecht gekozen, een belangrijk, óók wereldlijk vorst.

Afstamming van Margareta van Brederode

Margareta van Brederode was een telg uit het uitgebreide en in Holland eeuwenlang zeer belangrijke geslacht van Brederode. Ten tijde van haar geboorte in 1514 waren de Heren van Brederode ook al zo'n 100 jaar heer van Vianen en Ameide. Haar overgrootvader, Walraven I van Brederode, zoon van Reinoud I en Jolanda van Gennip, werd in 1402 heer van Brederode als opvolger van zijn broer Jan I. Deze had er voor gekozen om een vroom leven te gaan leiden en trok zich terug in een klooster. Walraven I was een belangrijke leider van de Hoeken en trouw volgeling van graaf Willem VI van Holland in de strijd tussen Hoeken en Kabeljauwen. Willem VI kwam in conflict met Jan V van Arkel, een van zijn landheren, die hem niet meer wilde dienen. Dat was de aanleiding voor de Arkelse Oorlogen. Na elf jaar kwam het Land van Arkel weer in Hollandse handen. Walraven I van Brederode was een aantal jaren in Gorinchem de gevangene van Jan V van Arkel. Hij trouwde op 11 augustus 1414 met Johanna van Vianen, erfdochter van Vianen en Ameide. Het echtpaar kreeg drie kinderen: Reinout II, Gijsbrecht en Walravina. Deze laatste werd geboren in 1418 enkele maanden na het overlijden van haar vader, 1 december 1417, tijdens een nieuw beleg van Gorinchem. Moeder Johanna overleed op 18 april 1418 kort na de geboorte van Walravina. Reinoud II – de grootvader van Margareta - werd daardoor al op 3-jarige leeftijd de nieuwe heer van Brederode, Vianen en Ameide[8]. Reinoud II werd in 1445 benoemd tot Ridder in de Orde van het Gulden Vlies. Hij trouwde in 1456 met Yolande de Lalaing, dochter van de graaf (en oud-stadhouder) Willem van Lalaing. Dit bevestigt de belangrijke status die de Brederodes in die tijd hadden in Holland. Door deze hoge positie kwamen de broers Brederode in een ernstig conflict met Philips de Goede, hertog van Bourgondië, die aanspraken maakte op Holland en Utrecht. Bij het overlijden van Reinoud II in 1473 was zijn oudste zoon Walraven II de nieuwe heer van Brederode, Vianen en Ameide, nog maar 11 jaar oud. Hij trouwde in 1492 met Margaretha van Borssele, dochter van Wolfert VI van Borsele en Charlotte van Bourbon-Montpensier. Zij kregen 6 kinderen van wie de eerstgeboren zoon als Reinoud III zijn vader zou opvolgen. Na het overlijden van Margaretha in 1507 trouwde Walraven II in 1508 met Anna van Niewenaar (Neuenahr). Zij kregen 7 kinderen, waaronder onze Margareta, die allen in slot Batenstein te Vianen werden geboren. Walraven II is op 14 januari 1531 te Vianen overleden en opgevolgd door zijn zoon Reinoud III als heer van Vianen en Ameide. Reinoud was in 1521 getrouwd met Philippote van der Marck. Zoals we hieronder zullen zien werd Margareta van Brederode in 1531 abdis-vorstin van Thorn, waardoor het belang van de Brederodes nog groter werd. Een laatste belangrijke gebeurtenis in 1531 was de geboorte van de eerder genoemde Hendrik van Brederode (Brussel, 20 december 1531). Na het overlijden van zijn vader op 25 september 1556 zou hij heer van Vianen en Ameide worden. In 1566 was hij een van de initiatiefnemers tot het "Verbond der Edelen" en een van de aanstichters van de opstand tegen de Spaanse overheersing van de Nederlanden. Bij de komst van Alva vluchtte hij op advies van Willem van Oranje naar Recklinghausen, waar hij op 15 februari 1568 in slot Harenburg overleed. Alva had inmiddels al zijn goederen, waaronder Vianen en Ameide, verbeurd verklaard. Hendrik was in 1557 getrouwd met Amalia van Nieuwenaar (Neuenahr), maar was bij zijn overlijden kinderloos. Vianen en Ameide had hij bij testament vermaakt aan zijn zus Johanna van Brederode. Na haar overlijden in 1573 kwamen deze bezittingen, na de teruggave bij de Pacificatie van Gent, in handen van haar dochter Geertrui van Bronkhorst-Batenburg. Geertrui bleef ongehuwd en na haar overlijden in 1590 gingen Vianen en Ameide over naar de tak Brederode van Cloetinge, die de titel Heer van Brederode had geërfd uit de nalatenschap van Hendrik van Brederode.

Margareta, abdis te Thorn

Wanneer te Thorn op 19 juni 1531 de abdis Eva van Isenburg sterft, is er daar geen stifts-vrouw die de leeftijd heeft om abdis te worden. Reeds acht dagen na de dood van Eva van Isenburg vindt de verkiezing van de nieuwe abdis plaats. Op de kapittelvergadering is slechts één kanunnikes, Eva van Rennenberg, aanwezig, voorts vier kanunniken. De dekanes, Anna van Isenburg, weigert de vergadering bij te wonen, Johanna van Rennenberg en Margareta van Brederode liggen ziek te bed te Thorn, Guda van Isenburg te Oplaer. Zij machtigen, zoals ook de afwezige kanunnik Michael van Enckevoirt. Margareta krijgt nu vijf stemmen, Anna van Isenburg drie en Eva van Rennenberg één. De benoeming van Margareta wordt aangenomen. Men gaat naar de kerk voor het *Te Deum* en de keuze wordt bekend gemaakt aan de bevolking vergaderd in de kerk. Maar Margareta is dan slechts 17 jaar oud waardoor dispensatie van Rome nodig is voor haar benoeming. Op 7 augustus 1531 wordt te Rome de benoeming uitgevaardigd voor de duur van zes maanden:
"Paus Clemens VII[9] schenkt aan Margareta van Brederode een *commenda* [10] en *provisio* [11] ter benoeming als abdis van Thorn. Verder verklaart de Paus dat hij haar, die slechts 17 jaren oud is, met dispensatie van ouderdom, de abbatiale macht en waardigheid, met de inkomsten, geschat op 125 marken zuiver zilver, voor den tijd van zes maanden, te rekenen van den dag der vreedzame inbezitneming, verleent. Hij benoemt den Proost van St. Salvator te Utrecht, en den Deken van St. Paulus te Luik, tevens Luiks officiaal,

8 Over zijn levensloop en die van zijn broer Gijsbrecht, die in 1455 tot Bisschop van Utrecht werd gekozen, is uitgebreid geschreven in "Het Getijdenboek van Gijsbrecht van Brederode" de jubileum uitgave van de HVAT.

9 Clemens VII was paus van 1523 tot 1534. Hij was de opvolger van de enige Nederlandse paus Adrianus VI – Adriaan Floriszoon Boeyens - paus van 1522-1523.

10 Voorlopige opdracht van het beheer van een geestelijk goed.

11 Voorlopige toewijzing van rechten.

Het kanunnikenkoor en het abdissenkoor.

om haar, nadat zij den eed volgens een voorgeschreven formulier afgelegd zal hebben, in het bezit van het abdissaat te stellen."
Op 18 mei 1532 is Margareta's proeftijd voorbij. Men verzamelt zich op deze zaterdag om 11 uur in de kerk. Margareta's procureur herhaalt de eed die zij bij de verkiezing afgelegd heeft, het kapittel stemt in met de in bezit name, Margareta wordt naar het hoogkoor geleid en legt daar de officiële eed af. Vervolgens gaat men naar de abdij, die door de deurring aan te raken haar bezit wordt. Dat alles wordt ons in een lang Latijns document medegedeeld. Opvallend is dat de eden zijn opgesteld in de volkstaal. Op maandag 10 juni 1532 vindt de plechtige inhuldiging te Thorn plaats. Een stoet haalt Margareta op aan de grens. In de kerk worden wetten en rechten van de bevolking voorgelezen (*Landrechten* en *Hoeverechten*).
Nu wordt ook de eed afgelegd ten overstaan van leenmannen, gerechtsdienaren, meier, schout, schepenen en volk, die op hun beurt allen trouw zweren. Maar, al wordt er feestgevierd in Thorn, in Rome loopt nog een proces aangespannen door de verslagen kandidate Anna van Isenburg. Dit wordt te Rome eerst afdoend beëindigd op 4 mei 1534. [12]

Bewoners – kanunnikessen tijdens bewind Margareta

Al voor de halfjarige proeftijd is afgelopen op 18 mei 1532 neemt Margareta van Brederode het heft in handen en geeft zij prebendes[13] aan haar nichtjes van Merode. Het ongenoegen van het kapittel wordt gesust door de landvoogdes. Op 22 februari 1532 komt er een brief uit Brussel geschreven door koningin Maria van Hongarije, zuster van de keizer en landvoogdes der Nederlanden, aan "*dekanessen ende kanonikessen ende kanonicken vander Abdey des godshuys van Thoeren*[14]". Twee dochters van Henri de Merode en Françoise van Brederode hebben van hun tante een prebende ontvangen. Nu verzoekt en

12 Brouwer-Joosen *Brederode* pp. 258-268.
13 Een **prebende** (van het Latijn *praebenda pars* = te schenken deel) is het jaarlijkse inkomen van een geestelijke.
14 Uitgebreid hierover Brouwer-Joosen *Nassau* pp. 182-187.

beveelt de koningin de meisjes in het bezit van hun prebendes te stellen, daar zij "goet genoech zijnde van heuren affcomsten, ten minsten van goeden vrij- en baenderheeren stammen van acht enckelen end quartieren".
De strategie van Margareta is duidelijk: zij wil het stift met zoveel mogelijk freules van Brederode of verwanten bevolken. In de presentielijsten (de *Nachrichtinghe*) zien wij voor 1535 dat naast de abdis Margareta van Brederode, ook een "Joffrouw von Bredenrod, zwee Joffrouwen von Peterssem, zwee Joffrouwen von Bredenrod" als kanunnikes in Thorn aanwezig zijn. De "Joffrouw von Bredenrod" is haar jongere zus Magdalena. De "zwee Joffrouwen Peterssem" zijn haar nichtjes Margareta en (Joh)anna de Merode, dochters van haar (half)zus Francoise (1496-1553). Zij is in 1525 te Vianen getrouwd met Hendrik de Merode, heer van Pietersheim (een heerlijkheid in de buurt van Maastricht). In 1535 zullen de nichtjes nog geen tien jaar oud zijn. De andere "zwee Joffrouwen von Brederod" zijn haar nichtjes Johanna en Antonia Penelope, dochters van haar (half)broer Reinoud III en Philippote van der Marck, die in 1521 getrouwd zijn. De geboortedata van de nichtjes zijn niet exact bekend, maar gezien de huwelijksdata zullen de meisjes bij hun intrede in 1535 hoogstens tieners geweest zijn. Johanna van Brederode trouwt in 1551 met Joost van Bronckhorst-Batenburg, Zij is in 1568 erfgenaam van Vianen en Ameide na het overlijden van haar broer Hendrik. Antonia Penelope trouwt in 1547 met Anton von Isenburg, een broer van haar mede-kanunnikes Anna von Isenburg.
De jeugdige leeftijd van de kanunnikessen wijst er op dat het Stift van Thorn meer gezien moet worden als een kostschool of pensionaat voor jonge adellijke freules en niet zozeer als een klooster. De meisje werden er opgeleid en opgevoed voor een toekomstig bestaan als huwelijkskandidaat voor een adellijke partner. Alleen de abdis en de dekanes verblijven min of meer permanent in het Stift.
Ook in latere jaren komen nog verwanten van Margareta naar Thorn. In 1553 resideren er twee meisjes de Lalaing (Margareta's grootmoeder was Yolande de Lalaing). Zij worden in de Nachrigtinghe "Joffrouw von Laleyn die alte" en "Joffrouw von Laleyn die junge" genoemd. "Joffrouw Laleyn die alte" is Anne de Lalaing (15??-1560), dochter van Philippe de Lalaing, graaf van Hoogstraten en Anna von Rennenberg. Anna was de zus van Johanna en Eva von Rennenberg. Johanna is 57 jaar kanunnikes te Thorn geweest (1517-1574) waarvan 41 jaar als dekanes. Eva verblijft korter in Thorn (1531-1545) en huwt daarna met Tido von und zu Innhausen und Knyphausen, drost van Emden, Ostfriesland. (Van Tido wordt vermeld dat hij vanaf 1535 calvinist is!)."Joffrouw Laleyn die junge" is Cornélie de Lalaing (1544?-1610) de jongere zus van Anne. Zij is van 1553 – 1575 kanunnikes en 9 jaar oud bij haar intrede te Thorn.
Na 1557 komt eerst één en later nog een tweede juffrouw van der Marck naar Thorn. Het betreft Josina, (1546-1604) en Anna (1551-1631) van der Marck-Lumey, dochters van Johan II van der Marck en Margareta van Wassenaar, die later allebeide nog abdis van Thorn zullen worden. Zij zijn de zussen van de veel bekendere Willem II van der Marck-Lumey, die zijn roem vergaarde door de verovering van Den Briel op 1 april 1572 in de opstand tegen Spanje. Daarnaast waren zij achternichtjes van Phillipote (ook wel Philippine) van der Marck, de echtgenote van Reinoud III van Brederode en de schoonzus van Margareta. Josina wordt voor het eerst vermeld in Thorn in 1553, 7 jaar oud. Van Anna is niet bekend wanner zij haar intrede doet in Thorn.
Behalve vrouwelijke verwanten verblijft ook Margareta's broer Balthasar van Brederode, heer van Bergen en houtvester van Holland, enige tijd te Thorn (en is daar in 1576 begraven). Zijn functie is niet duidelijk, maar wij ontmoeten hem als getuige bij enkele documenten in 1534. Ook verwekt hij in Thorn een bastaarddochter, Walburghe[15].
Hoewel er onder het bewind van Margareta een toename is van het aantal personen dat in Thorn resideert, blijft het aantal leden kapittel Thorn beperkt. Het maximale aantal ligt rond de 17 personen. Zo worden in de jaren 1540-155 naast de abdis en de dekanes, 9 kanunnikessen en 6 kanunniken vermeld. In 1546 is in Thorn de intrede van de 6-jarige Helena von Manderscheid-Blankenheim, die in 1564 zal trouwen met Reinoud van Brederode van Cloetinge. Hij is de zoon van Wolfert van Brederode, een (half) broer van Margareta, die dus de tante van Reinoud was. Hij zou als Reinoud IV in 1579 heer van Brederode worden als opvolger van de in 1568 kinderloos gestorven Hendrik van Brederode. Reinoud IV werd geen heer van Vianen en Ameide. Deze gebieden bleven in handen van de ongehuwde Geertrui van Bronckhorst-Batenburg. Na haar overlijden in 1590 werd Walraven III van Brederode, de zoon van Reinoud IV ook heer van Vianen en Ameide.
Tot 1555 is er sprake van één "Joffrouw von Manderscheidt " in Thorn, maar in 1556 wordt er onderscheid gemaakt tussen "Joffrouw von Manderscheidt de jungste" en "Joffrouw von Manderscheidt d'alte". Het betreft Josina, geboren in 1537, die van 1577 tot 1579, abdis van Thorn zal zijn als opvolgster van Margareta.

Hoe zag de Stift Thorn er uit?

De abdijgebouwen van Thorn lagen vanaf hun begin op een ommuurd terrein dat de stifts-immuniteit[16] vormde. Bezien volgens de huidige plattegrond van Thorn werd dit gebied begrensd door de Hoogstraat (Noorden), Hofstraat (Oosten), Itterbeek (Zuiden) en Kloosterberg, Wijngaard en enige huizen (Westen).

Thorn: de immuniteit.

In de 13e eeuw werd de oude Romaanse kerk vervangen door een Gotische en op het einde van deze eeuw begon men ook met een vernieuwing en uitbreiding

15 Brouwer-Joosen *Brederode* pp. 156-159.

16 Een **immuniteit** was het gebied rondom een abdij, klooster, kathedraal of kapittelkerk waar slechts het kerkelijk recht van de betreffende geestelijke instelling gold. Deze gebieden vormden een soort eilandjes binnen de stad en hebben tot aan de tijd van Napoleon bestaan.

Het Stift Thorn, rond 1740.

van de bestaande kloostergebouwen. Na deze uitbreiding bestond de abdij uit twee gescheiden kloostergebouwen, onderling alleen bereikbaar via de abdijkerk, die op het hoogste punt aan de noordzijde stond. De zuidelijke vleugel had een lengte van circa 75 meter, waarvan 39 m. hoorde bij de westelijke afdeling oftewel het dameskwartier en 36 m. bij het oostelijke deel, het klooster der mannen. De westelijke vleugel had een lengte van rond 30 m, de oostelijke vleugel was waarschijnlijk even lang, terwijl de noordelijke vleugel (ten Oosten van de kerk) 22 m. mat. Elke afdeling, westelijke en oostelijke, had een eigen binnenplaats (pandhof) ingesloten door kruisgangen (vier voor de oostelijke; drie voor de westelijke die met zijn vierde zijde aan de kerk grenst). De abdis, de dekanes en de kanunnikessen woonden in de westelijke kloostergebouwen, en wel in die vertrekken die grensden aan de gedeelten van de kerk waar zij hun plaatsen hadden: de abdis nabij het vorstinnekoor, gelegen in het zuidertransept, dekanes en kanunnikessen nabij het dameskoor, gelegen in de toren.[17]

De deken, later vervangen door de kanunnik-senior, de kanunniken en de kapelaans woonden in de oostelijke gebouwen, die grensden aan priesterkoor en sacristie. De keukens bevonden zich toen waarschijnlijk in de bovengrondse kelderverdieping van het hoofdgebouw en de dienstgebouwen lagen zuidelijk, op enige afstand van het hoofdgebouw langs de beek.

Tijdens het bewind van Margareta van Brederode vond in de jaren 1535-1550 een verbouwing en uitbreiding van beide afdelingen plaats. Deze werkzaamheden betroffen de dekanie, de buitenmuren van de drie vleugels van de westelijke kruisgang en het noordoostelijke gedeelte van het kloostergebouw voor de mannen. Dit deel werd toen reeds het Hof genoemd, aangezien het door de priesters was verlaten en geheel en al aan de abdis en haar hofhouding was gekomen. Waarschijnlijk zijn in deze jaren ook de afzonderlijke keukens gebouwd.

De dekanie, het verblijf (ambtswoning) van de dekanes, de "voorzitster" van het kapittel, was gelegen ten Z-W van de toren van de stiftskerk, had een lengte van rond 16 m. en een breedte van rond 12 m. Het was een gebouw opgetrokken in baksteen met hardstenen hoeken, venster- en deuromlijstingen. De schuine kanten van de westelijke spitsgevel waren elk met negen rondboogjes versierd. Zowel de gang van de benedenverdieping als die boven stonden in verbinding met beide verdiepingen van de kruisgang en aldus met het dameskwartier van de kerk. De dekanie omvatte met de aangrenzende zijvleugel van het dameskwartier beneden acht grote en vier kleine vertrekken en op de bovenverdieping een zelfde aantal. Op de zolderverdieping waren opslagruimtes en droogkamers.

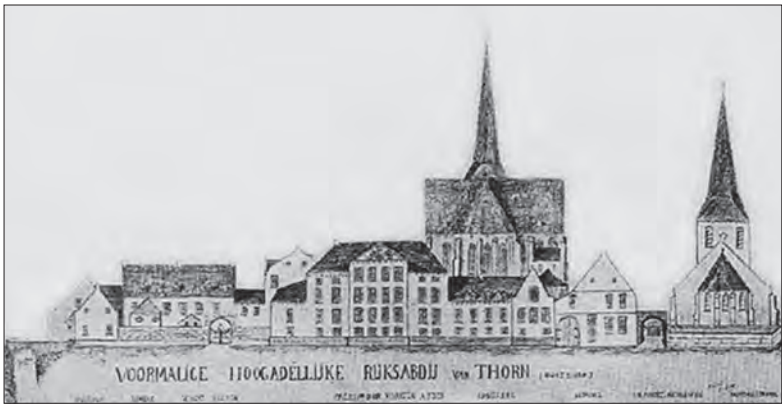

De Oostzijde van de abdij (vanaf de Hofstraat).

17 Het torenuurwerk dat nu in de kerk is uitgestald werd door een onbekende maker geplaatst, waarschijnlijk in 1570, dus onder het bewind van Margareta van Brederode.

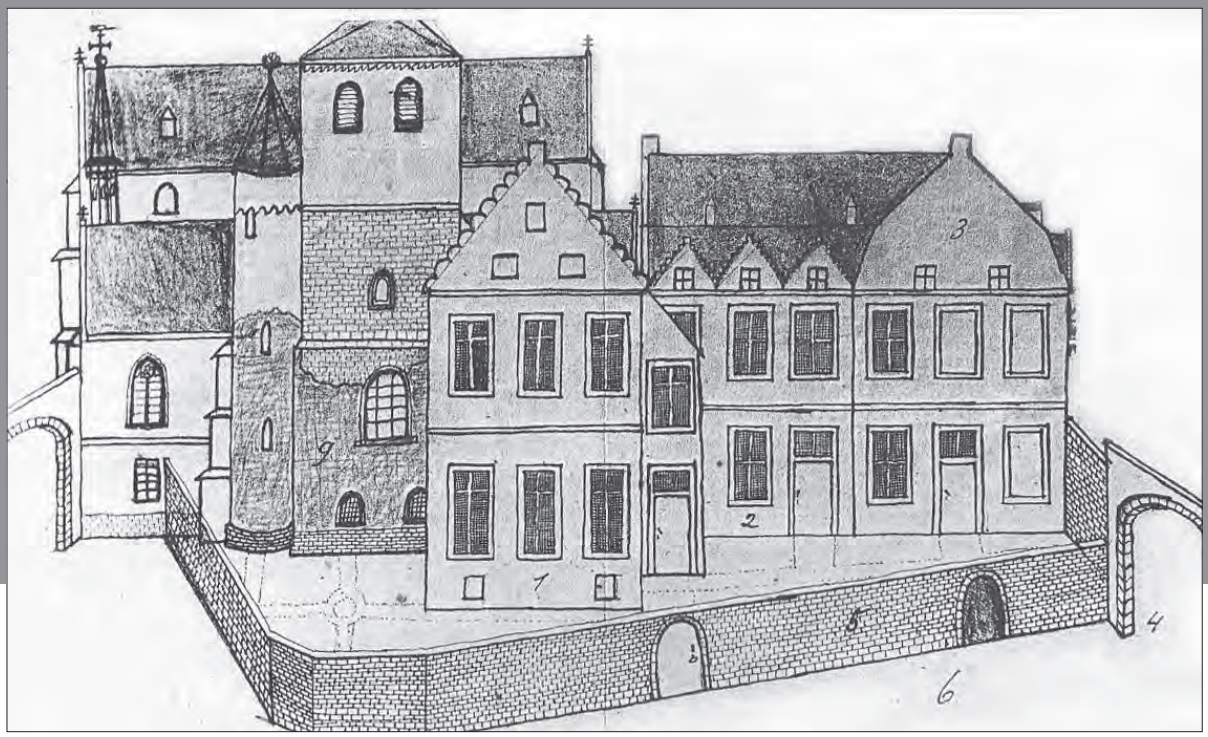

De dekanie.

Onder Margareta van Brederode's bewind werd het oostelijk deel van de abdij, het mannenklooster, door de kanunniken en kapelaans verlaten en door de abdis in bezit genomen. Het westelijk deel, het dameskwartier, werd nu gebruikt voor de huisvesting van zowel mannelijke als vrouwelijke nieuwe kapittelleden die niet meteen ter plaatse een woning konden kopen of huren. Zelfs de dekanie werd nu eens door kanunnikessen, dan weer door kanunniken bewoond. Deze toestand leidde ertoe, dat het westelijke deel van het complex heel onregelmatig bewoond werd en ook vaak lange tijd leeg stond. Dit was echter vooral in de latere tijd het geval, 17e en 18e eeuw, toen men rond de abdij tal van fraaie woningen ging bouwen, die bewoond werden door kanunnikessen of kanunniken en ook wel door hoge ambtenaren van het stift.
Het Hof grensde ten Noorden aan de sacristie en de school, ten Oosten aan de Hofstraat, ten Zuiden aan het voorplein en ten Westen aan het dameskwartier, de kruisgang en de abdijkerk. De zuidelijke vleugel, langs het voorplein, was van mergelsteen opgetrokken en dateerde uit de 14e eeuw. Deze vleugel was 36 m. lang en bestond uit een benedenverdieping met kruisgewelven, een verdieping en zolder. Hier bevond zich de hoofdingang. De hoofdafdeling aan de Hofstraat was ongeveer 22 m. lang en dateerde grotendeels uit de 16e eeuw, Margareta's tijd. Het gebouw was opgetrokken uit baksteen met hardstenen hoeken, venster-omlijsting en andere versierde delen, zoals de dekanie uit dezelfde jaren. Hier bestond het gebouw uit een overwelfde onder-verdieping, twee verdiepingen en zolder. De voorgevel werd verlevendigd door een iets (½ steen) uitspringend middendeel met een verdieping boven de gootlijst en bekroond door een timpaan (driehoekig fronton). Hierin stond een wapenschild geflankeerd door twee leeuwen en gedekt door een kroon.

Margareta's bewind en muntslag

Margareta van Brederode komt als meisje te Thorn terecht in een dan desolaat stift. Na haar verkiezing tot abdis-vorstin, als 17-jarige, zorgt zij in haar lange regeerperiode in Thorn voor een verbetering van de situatie. Begin 1535 blijken ook geldelijke zorgen in Thorn te zijn. Er moet geld geleend worden bij het kapittel van St. Lambert in Luik. "Margareta van Brederode, abdis, Johanna van Rennenburgh, vicedekanes, en het kapittel getuigen dat zij van het kapittel van St. Lambrecht 500 rijnsche gulden geleend en opgenomen hebben". Zij hebben het geld nodig om een aantal "huyser der jouffrouwen onsser kercken" op te knappen en tevens om de zgn. Turkenbelasting te betalen aan keizer Karel V. In Rome heeft de Paus toestemming gegeven aan de keizer om ook de gebieden van de geestelijkheid aan te slaan om de oorlog tegen de Turken te bekostigen.
Voor de Luikse lening worden een aantal garanties gegeven: "een jaarcijns of eene pacht van 25 rijnsche guldens[18], ad 20 brab. stuivers de gulden, te vervallen met St. Andriesdag[19] en betaalbaar in twee termijnen, op Kerstmis en op den dag van St. Johan den Dooper[20], waarvoor zij het onderpand stellen "den kapittelhof genaamd *Veehoeff*, liggende te Thorn, met al de tienden om Thorn, dien hof toekomende; van welken hof en welke tienden zij zich onterven en ontgoeden… ".
Margareta zorgt niet alleen voor een toeloop van nieuwe kanunnikessen. Ook op ander gebied komen er veranderingen Zij probeert de zaken op orde te krijgen in de verschillende delen van het gebied dat onderhorig is aan het stift Thorn of daarmee middels

18 Een Rijnsche gulden was een in de Rijnstreek gangbare gouden munt waarvan de waarde heel verschillend was. In dit geval was de waarde 20 Brabantse stuivers.
19 30 november.
20 24 juni.

verplichtingen als tienden, cijnsen en erfpachten verbonden is. Haar resolute optreden is er geregeld de oorzaak van dat er onmin en wrevel ontstaat; in Thorn is het kapittel allerminst tevreden en voelt zich benadeeld door de abdis zowel in zeggenschap als in inkomsten; er is een zich jaren en jaren lang voortslepend geschil met de prinsbisschop van Luik, met wie de abdis gezamenlijk de heerlijkheid Neeroeteren bezit; de keizer is niet tevreden over de Thornse muntslag en oppert herhaalde malen zijn bezwaren, zoals we hieronder zullen zien. Margareta reactiveert het muntrecht van Thorn en gaat munten slaan. De abdis-vorstin van Thorn beschikte van oudsher over het muntrecht, dat wil zeggen het recht om munten te slaan. Dit muntrecht is door de geschiedenis altijd een fel begeerd recht geweest. Meestal was het muntrecht het alleenrecht van de koning of keizer. Deze bepaalde hoe zwaar en van wat voor samenstelling een munt diende te zijn en liet meestal zijn beeltenis op de munt slaan als garantie dat deze ook werkelijk de aangegeven waarde had. De reden dat het muntrecht zo fel begeerd was, was het feit dat degene die het heeft een aanzienlijke mate van invloed uit kan oefenen op de economie en de handel.

Afbeelding 1: In de 11de eeuw werden voor het eerst muntjes geslagen in Thorn, maar de productie stopte al snel. Het was Margareta van Brederode, die als abdis-vorstin opnieuw gebruik ging maken van het muntrecht[21]. De eerste munten met datum dateren van 1557. Het gaat om hele en halve angelotten[22] en hele en halve daalders. De zilveren munten dragen de naam van Karel V die 12 september 1556 afstand doet van het merendeel van zijn bezittingen, maar tot zijn dood in 1558 keizer blijft. Op de voorzijde van de angelotten staat een scheepje, met voor de mast het gevierendeelde wapen van Brederode, daarboven MB (Margareta van Brederode). Het randschrift luidt: MONETA NOVA AVREA THORENSIS. Op de keerzijde Sint Michael en de draak, met randschrift: SANCTVS MICHAEL ARCHANGEL.

Afbeelding 2: Op de voorzijde van de daalder van 1557 staat het gevierendeelde Brederode-wapen onder helm. Het jaartal gedeeld ter weerszijde. Randschrift: MARGARE(ta)·D(e)· BREDEROD(e)· AB(batissa)·FVND(ationi)SSE(cularis)· THOEREN(sis). Op de keerzijde staat de gekroonde dubbele adelaar, met randschrift: CAROLVS·V·ROMA(norum) IMPERA(tor)·SEMPER·AVGUST(us).

Afbeelding 3: In 1560 en 1561 zijn er weer gedateerde munten Een zilveren kwart Rijksdaalder zonder jaartal, maar wel uit deze tijd daterend, beelden wij hier af, daar op deze munt de Bredero-

21 Gedurende de hele regeerperiode van Margareta is er binnen Thorn verschil van mening geweest tussen de abdis-vorstin en het kapittel over de vraag: wie heeft het recht van muntslag, de abdis of het kapittel?

22 Angelotten zijn gouden munten, vernoemd naar de afbeelding van de aartsengel (archangel) Michael.

afb. 1

afb. 2

afb. 3

afb. 4

Margareta van Brederode: gouden munt (angelot) 1557

Margareta van Brederode: zilveren daalder 1557

Margareta van Brederode: kwart Rijksdaalder

Margareta van Brederode: zilveren penning

de-leeuw enkelvoudig met barensteel[23] wordt afgebeeld. Voorzijde: linksgewende klimmende leeuw onder barensteel in rand, met randschrift: MONETA·NOVA·THOERENSIS. Op de keerzijde de gekroonde dubbele adelaar, met randschrift: FERDINANDVS·ROM(anorum)· IMP(erator)·SE(m per)·AV(gustus).

Afbeelding 4: Een opmerkelijke zilveren penning met aan weerszijden religieuze voorstellingen en geslagen door Margareta van Brederode, helaas zonder jaaraanduiding, doch wel uit deze tijd stammend, verdient het hier genoemd en getoond te worden. Door de afgebeelde wapens en het randschrift op de voorzijde heeft de penning een politiek karakter. Op de voorzijde staat de besnijdenis des Heren afgebeeld. Onder een baldakijn bieden Maria en Joseph het kind aan aan de Joodse priester; vergezeld van een andere man (tempeldienaar?) aan. Onder het tafereel een wapenschild met enkelkoppige adelaar, met randschrift: MARGA(reta)·V(an)·BRED(erode)· AB DIS·D(es)·W(ereldlijke)·F(reie)·S(tifts)·THOREN. Op de keerzijde bieden de Drie Koningen hun geschenken (goud-wierook-mirre) aan de zuigeling Jesus, die hun door zijn moeder getoond wordt, aan. Onder de voorstelling het Brederode-wapen: leeuw naar links onder barensteel, met randschrift: HI·IS·G EBAREN·DER·VNS·AL·HEFT·VERLOST.

Men is niet overal even gelukkig met de muntslag te Thorn. In de Thornse Archieven vinden wij onder de tijdsaanduiding 1555-1577: "Klacht van den Keizerlijken fiscaal tegen de abdis Margareta van Brederode wegens vervalsching der munt te Thorn en andere overtredingen op het stuk van het muntwezen." In Thorn worden strengere regels opgesteld voor de muntslag. Maar keizer Ferdinand I[24] vaardigt op 18 September 1561 een bevelschrift uit betreffende diezelfde muntslag.

Hiermee houden de moeilijkheden betreffende de Thornse muntslag niet op. De nieuwe keizer, Maximiliaan II[25], hervat het proces voor het *Reichskammergericht*[26] in Spiers (Speyer). Er is sprake van valsemunterij en wij lezen: "Dat de Thornsche munten wel wezenlijk slecht moesten zijn, blijkt tevens uit de omstandigheid dat ook de bisschop van Luik in 1568 verplicht was het aanvaarden van geld der abdis Margaretha van Brederode in het Prinsbisdom van Luik te verbieden" In 1570 stopt de muntslag te Thorn, doch niet de kritiek en uitingen van ongenoegen worden nog in 1575 door de muntraad in Keulen verzonden. Het einde van het Thornse munt-avontuur komt eerst ná de dood van de grote voorvechtster daarvan. "Op de Rijksvergadering, gehouden te Augsburg (20 september 1582), werd besloten dat de muntplaatsen *Batenburg, Bergen* ('s-Heerenberg?) en *Thorn* zouden afgeschaft worden, daar op deze plaatsen klaarblijkelijk tegen het Keizerlijk muntedikt werd gehandeld: ook werd bevolen de loopende muntspeciën dier plaatsen in beslag te nemen."

Bevelschrift van Ferdinand I omtrent de muntslag (uit het Latijn)

"Ferdinand bij de gratie Gods gekozen Rooms keizer semper Augustus (*allzeit Mehrer des Reichs*)

Geëerde, beminde, eerwaarde vrouwe, Ons is door betrouwbare mensen ter kennis gebracht, als zou U samen met enige anderen, naburen van U, nog niet zo lang geleden onder het voorwendsel van de van Ons, en van het Hl. Rijk in leen gehouden privileges van muntrecht, gepoogd hebben goede munten in het geheim te versmelten, diezelfde vervolgens te gieten en opnieuw, naar het uiterlijk van de goede en juiste munt, munten te slaan van geringe kwaliteit en lage waarde. Omdat U zich echter moet houden aan onze wetten en verordeningen, die het ook zijn van het Hl. Rijk en daarom algemeen geldend, komt datzelfde omtrent U bij Ons zonderling over en willen wij van U ook de boeten deswege opgelopen en ons uitdrukkelijk in deze voorbehouden, NB., *en aan U bevelen wij daarom ernstig, genadelijk, dat U Ons voor de niet-uitstelbare zaak, waarom U dergelijks tegen de uitgevaardigde strafwetten van Ons en van het Rijk uitgegaan heeft gewaagd*, grondig wilt bijdragen, en U desniettemin U van de muntslag met zo grote boetes verboden, onder ernstige ergernis en bestraffing van onze kant, intussen alleszins onthouden, en in zoverre U volstrekt niet ongehoorzaam te betonen. Hierbij zult U onze genadige uiteindelijke wens en ernstige bedoeling vervullen."

Relatie met Hendrik van Brederode en Willem van Oranje en de reformatie

We hebben al gezien dat er ten tijde van het bewind van abdis-vorstin Margareta sprake was van een turbulentie situatie, niet alleen in de Nederlanden en Europa, maar ook binnen de eigen familie. Ook in de Nederlanden breken godsdienstige twisten uit rond aanhangers van de reformatie en Rooms Katholieken. In tegenstelling tot Duitsland waar Luther een grote invloed op de Reformatie had, speelde in de Nederlanden de leer van Zwitserse theoloog Johannes Calvijn een belangrijke rol. Het calvinisme kreeg een grote aanhang, maar in 1550 werd het drukken, schrijven, verspreiden en bezitten van ketterse boeken en afbeeldingen, het bijwonen van ketterse bijeenkomsten, het prediken van een tegendraadse religie en het huisvesten van ketters, met de doodstraf en inbeslagname van alle goederen bestraft. Henrik van

23 Een **barensteel** is een bijteken waarmee het wapen van een zoon zich onderscheidt van dat van zijn vader. Daarnaast werd het ook veel gebruikt voor de aanduiding van een jongere familietak. Zonder barensteel is het wapen van Brederode identiek aan dat van de Graaf van Holland.

24 Keizer Ferdinand I (1503-1564) was de jonger broer van Keizer Karel V. Hij volgt in 1556 zijn broer op als Keizer van het Heilige Roomse Rijk.

25 Maximiliaan II (1527-1576) oudste zoon van Ferdinand I en neef van Karel V. Hij volgt in 1564 zijn vader op als Keizer.

26 Het *Reichskammergericht* (**Rijkskamergerecht**) was hoogste gerechtelijke instantie in het Heilige Roomse Rijk.

Het beleg van Roermond door Willem van Oranje, juli 1572.

Brederode was een van de betrokkenen. Op 28 mei 1568 werd hij door de Raad van Beroerten bij verstek veroordeeld en worden zijn goederen, waaronder Vianen en Ameide verbeurd verklaard. Hendrik is dan al op 15 februari 1568 in ballingschap op kasteel Horneburg bij Recklinghausen overleden. Hij laat geen kinderen achter maar wijst zijn zus Johanna aan als erfgename van Vianen en Ameide. Niet bekend is hoe abdis-vorstin Margareta, tante van Hendrik, tegenover zijn activiteiten stond en welke invloed de steun van deel van haar familie op haar had. Het is zelfs niet bekend of zij contact had met haar neef. Het is wel bekend dat zij contact heeft gehad met Willem van Oranje, die na het overlijden van Hendrik de nieuwe leider werd van de Opstand tegen Spanje. Uit 1563 en 1564 zijn twee brieven bewaard gebleven van Willem van Oranje, als Heere en Baroen van Breda, aan Margareta van Brederode, abdis te Thorn[27]. De brieven hebben btrekking op bezittingen en rechten van de abdij in het land van Breda. In 1572 neemt de bedreiging van Thorn en de totale katholieke geestelijkheid in de Nederlanden ernstige vormen aan. Op 1 april 1572 is Den Briel (Brielle) ingenomen door de watergeuzen en opgeëist in de naam van de Prins van Oranje. Een van de aanvoerders van de watergeuzen is Willem II van der Marck-Lumey (1542-1578), Hij was de broer van de Anna en Josina van der Marck die kanunnikes waren in Thorn en die later allebei abdis-vorstin van Thorn zouden worden. Maar de aanwezigheid van zijn zussen in de abdij van Thorn vormen geen belemmering voor Lumey om te keer te gaan tegen katholieke geestelijken. Vanuit Den Briel werden er tochten ondernomen richting de andere steden in Zuid-Holland en Zeeland. Veel steden gingen om en verklaarden zich voor de prins van Oranje. Zo ook de stad Gorkum. In die stad werden door de nieuwe regering de katholieke geestelijken gevangengezet en naar Brielle gestuurd. Aldaar besloot Lumey op 9 juli 1572 deze 19 katholieke geestelijken (17 priesters en 2 broeders) te vermoorden door ophanging, nadat ze op beestachtige wijze waren mishandeld. Ze zijn bekend geworden als de martelaren van Gorkum. Na de inname van Den Briel wilde de gevluchte stadhouder Willem van Oranje

Willem II van der Marck-Lumey.

27 Brouwer-Joosen, *Brederode* pp 330-334.

een inval in de Nederlanden wagen, met een leger bestaande uit 7.000 ruiters en 17.000 man voetvolk, om daarmee opnieuw een opstand tegen het Spaans gezag te ontketenen, net zoals eerder in 1568. Hij was op 8 juli 1572 vanuit Duisburg vertrokken en wilde o.a Roermond innemen, slechts enkele kilometers van Thorn verwijderd. Hij hoopte dat Roermond zonder slag of stoot in Staatse handen zou overgegaan, maar op 21 juli bleven de poorten gesloten. Het kostte de troepen van de prins van Oranje vijf bestormingen en veel (burger)doden, totdat op 23 juli de stadspoorten werden geopend, waarna de stad werd geplunderd. Zo mild als de belegeraars waren met de burgers, zo hard waren ze tegen geestelijken. Een aantal katholieke geestelijken werd vermoord, waaronder twaalf karthuizer-monniken (die bekend werden als de Martelaren van Roermond). Willem van Oranje had een bevel laten verspreiden op 25 juli om dergelijke wantoestanden tegen te gaan, maar in de praktijk werd niet de hand aan gehouden.
De abdij van Thorn bleek een bijzonder plaats in te nemen bij Willem van Oranje. Van 31 juli 1572 dateert een 'sauvergarde' (een vrijgeleide of waarborg) voor alle personen en goederen van Thorn. Voor zover bekend is Thorn in 1572 inderdaad gespaard gebleven.

Overlijden Margareta en opvolging als abdis[28]

Op 2 januari 1577 komt er een einde aan het jarenlange bewind van abdis-vorstin Margareta van Brederode. De *Nachrichtinghe* van 1577 vertellen ons dat in Thorn resideerden:

Anno **1577** haben resideert.

Mijn hoghw. frouw abtissin (Zal^r.)
Joffrouw von Isenborgh.
Joffrouw von Manderscheidt.
Joffrouw von der Marck.
Joffrouw von Rijfferscheidt.
Heer Goddart von Odenhoven Can^cus.
Heer Jacop, und heer Hendrik Volquyns Can^ci.
Heer Walraven von Kessenich Can^cus.

Uit de eerste regel van de *Nachrichtinghe* hierboven aangehaald leren wij, dat Margareta van Brederode is overleden: *Mijn hoghw. frouw abtissinn (Zal^r)*, waar met de afkorting *zaliger (gedachtenis)* bedoeld wordt. Margareta zou begraven zijn midden in de stiftskerk tegenover de preekstoel, naast de vorstin-abdis Anna Juliana van Manderscheid. Van haar graf is niets meer terug te vinden maar haar grafschrift is ons in twee versies overgeleverd:
Deze grafschriften roepen vragen op, wat klopt ervan? Stierf zij op 2 januari 1577 zoals kronieken melden of op 2 februari volgens het grafschrift? Waarom staat er dat zij 38 jaar geregeerd heeft, terwijl zij van 1531 tot 1577, dus ruim 45 jaar abdis geweest is?

HYER LEYT BEGRAVEN MARGRETA DE BREDEROY, ABDYSSE VAN THOOR, DEWELCKE GEREGYERT HEEFT ACHT-EN-DERTYCH JAER SONDER EEN DEUT VAN DES LANDT-COSTEN.

MCCCCLXXXV.

VIII.

In het midden der kerk, tegenover den preekstoel en naast den grafsteen der vorstin-abdis Anna Juliana, gravin van Manderscheydt, las men:
Hyer ligt begraven MARGRETA DE BREDEROY, *abdysse van Thoor,*
Dewelcke geregyert acht en dertych jaer voluyt
Sonder t lant te kosten eyn deut.
Starf 1577, *den* 2 *februarii.*
Uit eene schriftelijke aanteekening op het staatsarchief te Luik.

De *Nachrichtinghe* van 1577 laat tevens zien dat in dat jaar slechts vier kanunnikessen en vier kanunniken in Thorn resideren. Daarmee is de personele situatie weer ongeveer gelijk aan die bij de komst van Margareta in 1528. Ook de opvolging van Margareta van Brederode verloopt weer moeizaam. Een document uit Rome van 13 december 1578 geeft informatie: "Nadat de abdis Margareta van Brederode in 1577 overleden was, koos een gedeelte van het kapittel Josina van Manderscheid tot abdis, terwijl een ander gedeelte ten voordeele van de kanonikesse Josina van der Marck postuleerde. De zaak werd te Rome gebracht voor eene vergadering van cardinalen. Paus Gregorius XIII, de uitspraak dezer hooge rechtbank in aanmerking nemende, keurde op 13 December 1578 de keuze van Josina van Manderscheid goed, onder voorbehoud dat zij eene lijfrente van 1000 ducaten 's jaars aan Josina van der Marck zou uitkeeren. Hij belastte den bisschop van Luik en de aartsdiaken van Brabant om te zorgen dat zij op de gewone wijze in bezit van hare abdij en waardigheid zoude geraken."

Abdij Thorn in 17de en 18de eeuw

Net als in 1486 en 1531 zien we na het overlijden van Margareta dat er weer een controverse is over de keuze van de nieuwe abdis. Josina van Manderscheid blijft twee jaar abdis. Zij wordt opgevolgd door Josina van der Marck-Lumey, abdis van 1579-1604 en vervolgens Anna van der Marck-Lumey (1604-1631). Beide abdissen zijn zussen van Willem II van der Marck-Lumey, die op 1 april 1572 Den Briel veroverde en (achter?)nichtjes van Philipotte van der Marck, echtgenote van Reinoud III van Brederode.

28 Brouwer-Joosen *Brederode* pp. 390-397.

Na 1631 zijn de abdis-vorstinnen van Thorn voornamelijk afkomstig uit Duitse (hoge) adellijke families, zoals van Stauffen, van Salm, van Manderscheid, van Löwenstein en van Palts. Vanaf 1645 zijn zij vaak ook tegelijkertijd abdis-voorstin van het stift van Essen De laatste abdis-vorstin van Thorn, Maria Cunegonda van Saksen is zelfs van koninklijke bloede. Zij is de jongste dochter van Frederik August II, keurvorst van Saksen en koning van Polen. Zij werd in 1776 abdis-vorstin te Thorn en Essen en bleef dat tot de opheffing in 1795.

Einde abdij Thorn

In 1795 werd Thorn door de Franse annexatie van de Zuidelijke Nederlanden opgenomen in het Franse departement van de Nedermaas. In 1797 werd de abdij formeel opgeheven. Door het Congres van Wenen in 1815 werd bepaald dat het vorstendom samen met de Zuidelijke Nederlanden, alsmede het prinsbisdom Luik, het prinsdom Stavelot-Malmedy, het hertogdom Bouillon, nog wat kleine zelfstandige gebieden die nooit tot de Zuidelijke Nederlanden behoorden en de Bataafse Republiek één land zouden gaan vormen. Dit land werd het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Na de opstand van 1830 valt het Verenigd Koninkrijk de Nederlanden uiteen in de Koninkrijken Nederland en België. Bij de vaststelling van de definitieve grens in 1839 gaat het grootste gedeelte van het voormalig vorstendom Thorn behoren tot de Nederlandse provincie Limburg. Een klein deel van Stramproy en Neeroeteren komen bij de Belgische provincie Limburg.
Na het vertrek van de Abdij wordt het rustig in Thorn. Het stadje verarmde maar bleef goed bewaard. De arme inwoners van Thorn gingen wonen in de grote huizen van de rijke dames. Omdat er een belasting werd geheven gebaseerd op de grootte van de ramen metselden ze vele ramen dicht en probeerden hun armoede te verbergen door hun huizen wit te schilderen. Dit resulteerde in het huidige toeristisch zeer attractieve Thorn – Het Witte Stadje. (zie Thorn een oud adellijk stadje van Tony Joosen elders in dit blad).

Maria Cunegonda van Saksen, laatste abdis van Thorn.

Literatuur

Meer informatie over de geschiedenis van de Stift te Thorn en de bewoners is te lezen in:

- Hendrik Hubert Jan Brouwer en Tony Joosen *Margareta dochter tot Brederode Vrouwe des Keyserlicken Vrywen Werentlichen Styffs Thoeren 1531-1577.* Thorn 2013.(verwijzing = Brouwer-Joosen *Bredero*).

- Hendrik Hubert Jan Brouwer en Tony Joosen *Maria Christine gravin von Harrach zu Rohrau (een vrouw met ambitie) Proostdes te Essen, Kanunnikes te Thorn, Kandidaat-coadjutrix van de stiften Elten en Vreden.* Thorn 2012.

- Hendrik Hubert Jan Brouwer en Tony Joosen *De Thornse kanunnikessen van Nassau–Over vijf Thornse kanunikessen van Nassau en hun verwanten in de geschiedenis van hun tijd*. Thorn 2012 (verwijzing = Brouwer-Joosen *Nassau*).

- Hendrik Hubert Jan Brouwer en Tony Joosen *Passie, Paleis en Politiek – Over zeven freules Löwenstein-Wertheim-Rochefort - kanunnikessen te Thorn* Thorn 2011.

Stiftskerk Klooster

Thorn een oud adellijk stadje

Tony Joosen

Thorn, gelegen in een uithoekje van Nederland, ingesloten tussen de autoweg A2 , de rivier de Maas en de Belgische grens, ten zuiden van Weert, onder de rook van de Claus-centrale, Limburgs grootste energieproducent, kijkt terug op een rijke historie. De abdij van Thorn werd gesticht in 992 door graaf Ansfried van Hoei en Teisterbant met zijn eega Hilsondis van Strijen. Beiden waren zeer religieus en zijn heilig verklaard. Ansfried werd zelfs in 995 na het overlijden van zijn vrouw tot bisschop van Utrecht benoemd, hetgeen hij op voorbeeldige wijze was van 995-1010. Hun dochter Benedicta werd de eerste abdis van Thorn.
Het witte dorpje Thorn was ooit een mini-vorstendom van het Heilige Roomse Rijk onder leiding van een abdis. Zij werd geassisteerd door het kapittel. Dit kapittel bestond uit een groep wereldlijke religieuze personen, kanunnikessen (14) en kanunniken (6). Alle dames moesten tot de hoogste adel behoren en een kwartierstaat met 16 wapens, van vaders- en moederszijde elk acht, laten zien.

Nu is het een historisch dorp met een prachtige abdijkerk en statige witte huizen met 2413 inwoners.

Ansfried en Hilsondis met Benedicta; Joep Nicolas 1956.

Graaf Ansfried ca. 940-1010.

Meer dan 100 rijksmonumenten verleiden u tot een wandeling.

De dames regeerden hier 800 jaar en het dorp ademt de serene rust van weleer uit.

Het vorstendom had haar eigen munt en rechtspraak. Het gerechtsgebouw, het 'Dinghuis' of 'Tribunaal', stond aan de huidige Wijngaard, een statig plein met een meer stedelijk dan dorps karakter. Nu is er het museum in gevestigd, ooit was het de kazerne van de Koninklijke Marechaussee ten tijde van de Belgische afscheiding, om de nieuwe grens te controleren.
De Franse Revolutie verspreidde het idee van vrijheid, gelijkheid, broederschap op wel zeer indringende wijze, de guillotine is een mooi voorbeeld, en wilde in Thorn niets meer aan de adel terug laten denken. De tekens van macht, het paleis van de vorstin-abdis, de dekanie en kerk met klooster werden gesloopt, alhoewel de parochiekerk het lot trof in de plaats van de stiftkerk. Een geluk bij een ongeluk. De aristocratie vluchtte in 1794 naar Essen of terug naar haar familie en liet de huizen aan hun personeel. De Fransen voerden een belasting in op het aantal ramen, waarop slimme geesten de ramen dichtmetselden met stenen afkomstig uit de afgebroken gebouwen. Daar het resultaat niet al te fraai was werd hier de witkwast overheen gehaald.
In Thorn vinden wij nog prachtige huizen die vroeger aan de Dames en kanunniken toebehoorden.

Het huis met de drie kogels.

La Ville Blanche: Felicitas de Merode.

Markant is het 'huis met de drie kogels' uit 1648, herinnerend aan de Vrede van Münster Westfalen. Het hotel/restaurant *La Ville Blanche* was ooit de woonstede van Felicitas gravin de Merode. Ook van de kanunniken bestaan nog enige woningen zoals het huidige hotel *Crasborn* aan de Wijngaard waar kanunnik baron Dalwigh eens woonde en de woning van kanunnik Jan Renier Broekmeulen. Hij werd beroemd door het redden van de kerk en als rector van de Loretokapel. De woning 'De Kraeck' was ooit het verblijf van kanunnik baron Pieter Vogelius.
Bij de beek langs het dorp, die gek genoeg elders de Ittervoorterbeek heet, maar hier de Thornerbeek wordt genoemd, kunnen wij de Kraekermolen bewonderen uit de 14de eeuw. Het is thans een woonhuis. De forel spartelt weer in de beek naar hartelust, sinds de getroffen milieumaatregelen van kracht zijn. Aan de Hoogstraat hoek Holstraat vindt u het statige huis uit 1630, dat ooit eigendom was van de dekanes prinses Salm-Salm.

Van de muren die eens de 'immuniteit' van het kloostercomplex begrensden, staat nog een deel overeind met nog één poort van de zeven, die er vroeger waren.
Het plaveisel van de Wijngaard bevat een grote Duitse adelaar, die herinnert aan het feit dat Thorn een staatje was binnen het Heilige Roomse Rijk.
Na het vertrek van de Dames, die altijd voorspoed hadden gebracht en waarbij de helft van de inwoners hun werk vond, ging Thorn een armoedige eeuw tegemoet. Eerst na de opening van de mijnen kon er weer goed verdiend worden. Na de Tweede wereldoorlog was een flinke restauratie nodig, waarop men ook het verhaal van het witten van de huizen weer tot leven bracht. Met subsidie aan de bewoners werd het werk geklaard.

In 2011 mocht Thorn de toenmalige koningin Beatrix met haar gezin verwelkomen op Koninginnedag. Ook haar ouders zijn op bezoek geweest.

In het gemeentemuseum Het Land van Thorn vindt u naast oude vondsten en muziekinstrumenten ook het zogenaamde Panorama Thorn, geen weids uitzicht, maar een driedimensionaal "schilderij' van de historische kern van Thorn in de verhouding 1:100 door de lokale schilder Frans van den Berg (1919-1989) gemaakt met assistentie van de maquettebouwer Theo van der Linden waar zij zeven jaar aan hebben gewerkt.
De Loreto-kapel, of Kapel onder de Linden, één van de 21 kruisen en kapellen gesitueerd rond het dorp, is gelegen op een afstand van 800 m. Een kleine 20

Het "Panorama" in het museum.

Koningin Beatrix ontmoet 'stiftdames' in Thorn tijdens Koninginnedag 2011.

minuten wandelen maar zéér de moeite waard. Zij is dagelijks open van zonsopgang tot zonsondergang.

Het oudste en grootste rijksmonument is de stiftkerk, waarvan het oudste deel, onder de grote toren, stamt uit het einde van de tiende eeuw in romaanse stijl. In de 13de eeuw veranderde het innerlijke zowel als het uiterlijk; van klooster werd het een wereldlijk adellijk stift en de kerk werd in gotische stijl omgebouwd. In de 15de eeuw werden de kapellen links en rechts aan de kerk gebouwd en in de 18de eeuw werd het interieur gewijzigd in maagdelijk wit en barok. Het enorme altaar getuigt van de meesterlijke kunst om lindenhout marmer te laten schijnen. Natuurlijk gemaakt door iemand uit Beieren: de 'Stuck' kunstenaar Frans Xavier Bader.

In de kerk vindt u een rijkdom aan beelden en schilderijen, meestal uit de periode Rubens, begin 17de eeuw. De enorme trappenpartij naar het Dameskoor is uniek in Nederland en met de St. Servaaskerk te Maastricht is onze kerk de enige in Nederland met twee crypten. In één treft u een maquette met de situatie tot vóór de Franse inval, in de andere vindt u de mummie van Thorn, die in 2007 de krant haalde door het onderzoek naar de ouderdom van de mummie en enige relieken in het AMC te Amsterdam.
De kapittelzaal en archiefkamer brengen u weer terug in wereldse sferen, waar ook over financiën werd vergaderd.

Van de dames is slechts één grafmonument behouden gebleven. Het is van Clara Elisabeth van Manderscheid-Blankenheim, die ongeveer 35 jaar ziek was. Zij heeft sturing gegeven aan het christelijk onderwijs voor kinderen, door een eigen zgn. 'Christeleer-Schule' te stichten in 1664. Ook heeft zij met haar speciale aandacht voor de H Maagd Maria, de Loretokapel - of kapel onder de Linden - laten nabouwen naar een voorbeeld in Baarle-Hertog, in het buurtschap Loveren. Het stelt het huisje in Nazareth van de H. Familie voor. De kapel werd sterk uitgebreid in 1811, toen na een lange tijd van verbod, de religieuze erediensten weer waren toegestaan en de toeloop reusachtig groot was geworden.

In het museum wordt u ontvangen met een zeer informatieve film over de geschiedenis van Thorn en ziet u resultaten van lokale opgravingen, de Ansfried-codex - het origineel ligt in het Catharijne Convent te Utrecht, de harmonieën, muziekinstrumenten, portretten en natuurlijk het Panorama Thorn. Voor de kinderen is er een leuke interactieve videoshow. In een ruimte worden periodiek tentoonstellingen gehouden, nu van Limburgse kunstenaars.

U ziet hier duidelijk de werken van de beroemde architect Pierre Cuypers uit Roermond. De toren is in neogotische stijl door hem gemaakt en ruim vergroot; ook de ramen werden gewijzigd en speciaal het grote raam rechts. Vroeger sloot hier een vleugel van het paleis van de abdis-vorstin aan en dat gaf haar direct toegang tot haar eigen koor.

De dames hielden zich naast de religieuze taken en de kapittelvergaderingen bezig met hun mooie woningen en bloemschikken, zang, handwerken, latijn leren en schilderen. De Venlose schilder Johan Georg Heldebeutel (1755-1829) heeft rond 1785 een negental silhouettekeningen gemaakt die het tijdverdrijf mooi weergeven.

De dames mochten eigendommen hebben. Zij mochten trouwen, maar moesten dan wel het stift verlaten en Maria Charlotta is daar een voorbeeld van.

Naast al deze geschiedenis heeft Thorn ook prachtige natuur in het Koningssteen en het Vijverbroek alsmede een camping aan de Belgische grens en diverse hotels en Bed & Breakfast huizen.

Het wijngoed Thorn mag natuurlijk niet vergeten worden waar men beschikt over 5 ha. Wijnbouw. U kunt aan een wijnproeverij deelnemen.

Een opvallend monument is opgericht voor de twee harmonieën die Thorn rijk is, beide wereldkampioen, de Koninklijke en St. Michael, de bokken en de geiten.
Elk jaar nog wordt er een herdenking gehouden bij de monumenten voor de Belgische "Brigade Piron" die Thorn heeft bevrijd in november 1944.
Sinds 1973 beschermd stadsgezicht, is het een genoegen om in Thorn aan het water te verpozen, van het strandje heb je een prachtig uitzicht op de alomtegenwoordige stiftkerk.
De toeristen genieten in de zomer ook massaal op de terrassen en bij de ijssalon en misschien ook wel van de lokale versnapering: de knapkoek.
De adellijke dames, niet gebonden door religieuze geloften en vrij om uit te treden om te huwen, maakten van Thorn een plaats met veel hoofs vertoon. Dat leverde werk en welvaart op voor het dorp.

Over de geiten en bokken van Thorn

en hun wijze van geschiedenis bedrijven

Tim Crins

Synopsis

In dit artikel behandel ik de twee befaamde rivaliserende harmonieën van Thorn: de Koninklijke Harmonie (KHT) en Harmonie St. Michaël (HSM). Ik wil verklaren hoe het mogelijk is dat beide gezelschappen in hun eigen geschiedschrijving (zoals die werd opgesteld door hun vertegenwoordigers), uitkomen op een ander oprichtingsjaar van de Koninklijke Harmonie. Beide 'partijen' beroepen zich, zoals ik zal aantonen, op een andere manier van geschiedenis bedrijven. De KHT maakt gebruik van de orale historie (en verdedigt hiermee 1812), en HSM doet een beroep op de historische positivistische wetenschapsmethode (en komt uit op 1863). Nadat ik kort op deze methodes in zal gaan, zal ik laten zien dat het toepasselijk is om de vete over het KHT-oprichtingsjaar te bekijken vanuit de postmoderne benadering (waarin 'de' historische waarheid vervangen is door constructies waar mensen en groepen belangen bij hebben), en zal ik aangeven welke conclusies we dan kunnen trekken.

Geiten en bokken

'Wie over Thorn schrijft, brandt altijd zijn vingers.' Met deze woorden opende Pierre Huyskens in 1961 zijn artikel 'Disharmonie in Thorn' in de *Elsevier*. Het 'witte stadje', te Midden-Limburg, is al decennia lang beroemd om haar twee nationale topharmonieorkesten. Elke zondag morgen repeteren ze apart, in repetitieruimten niet ver van elkaar af gelegen. Het ene muziekgezelschap is de Koninklijke Harmonie van Thorn (KHT), ook wel de 'bokken' genoemd. Het andere blaasgezelschap is Harmonie St. Michaël (HSM), in de volksmond de 'geiten' genoemd. De rivaliteit tussen beide Thorner gezelschappen is bijna spreekwoordelijk.

Een toerist die een bezoek brengt aan het schitterende plaatsje zal zich hoogstwaarschijnlijk afvragen hoe het mogelijk is dat er in zo'n kleine gemeenschap (Thorn telt tegenwoordig zo'n 2600 inwoners) twee toporkesten bestaan. Het dorpje dankt een groot deel van haar bekendheid aan de rivaliteit en concurrentie tussen haar twee blaasgezelschappen. Deze onderlinge strijd bleef niet louter bij een muzikale competitie, maar mondde uit in een sociaal fenomeen en bepaalde lange tijd een groot gedeelte van het dagelijks leven in de gemeenschap. Waarschijnlijk was het enige voordeel dat de scherpe tegenstelling bokken/geiten met zich mee bracht dat de muziek tot een grote perfectie werd opgevoerd. De onderlinge rivaliteit duldde niet dat de ene harmonie een trofee in de wacht sleepte zonder dat de andere op korte termijn met een minstens gelijkwaardige insigne huiswaarts keerde. Gedreven door die sterke motivatie klommen beide korpsen langzamerhand naar de top van de muzikale Olympus.

De Thorner samenleving

Wanneer we ons richten op de vraag hoe de Thorner samenleving er een groot gedeelte van de vorige eeuw uit zag, moeten we concluderen dat de dorpsgemeenschap veel kenmerken vertoonde van een *verzuilde* samenleving. Het schisma geiten versus bokken was veel meer dan een louter muzikaal schisma; de sociale scheidslijnen in het dorp werden langzaam maar zeker dieper. Huyskens' reeds genoemde artikel beschrijft hoe de scheuring tot uiting kwam in de praktijk van alledag. De twee 'partijen' in Thorn werden door afkomst bepaald. Krachtens geboorterecht werd men zo niet lid, dan toch minstens aanhanger van de ene harmonie of de andere. Een zoon volgde zijn vader op in het 'bok-zijn'. Zo ook de dochter.[1]

De rivaliteit in Thorn groeide uit tot een sociaal en cultureel spel. Voor filmmaker Hans Heijnen was dit een inspiratiebron voor het maken van de documentaire *Bokken en geiten* (1998), waarin hij het leven in de dorpsgemeenschap in beeld probeert te brengen. Er waren tijden waarin een 'gemengd' huwelijk of vrijerij met iemand van de andere club op veel problemen kon stuiten. Een dergelijke echtverbintenis werd door

1 Huyskens, 1961. Ook uit de publicatie 'Muzikale Genealogie uit Thorn', die in 1960 werd gepubliceerd in de *Gens Nostra*, het maandblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging, valt af te leiden dat een aantal families zich uitgesproken inspande voor het ene gezelschap, terwijl een aantal andere families de belangen van de tweede harmonie behartigde (zie: Crasborn, 1960, 29-36). Ook kan hier opgemerkt worden dat muzikanten in Thorn nimmer overlopers zijn; het is nog nooit gebeurd dat iemand bij de ene vereniging begon, en later besloot om bij het andere korps te gaan musiceren (Heijnen, 1998).

de gemeenschap maar moeilijk geaccepteerd. Zef Richaerts (tubaspeler bij de KHT) vertelt bijvoorbeeld: 'Het is onbegrijpelijk. Een zus van mijn moeder, een rasechte bok, was getrouwd met een rasechte geit [waarbij hij tweemaal de nadruk op 'rasechte' legt]. Iedereen vroeg zich af hoe dat mogelijk was... Maar het is toch gebeurd.'[2]
Niet alleen in de vrijerij kwam de sociale gescheidenheid tot uitdrukking. Het uitte zich ook in het winkelbezoek. Lange tijd kende Thorn bijvoorbeeld twee bakkerijen en slagers (een geitenbakker/slager en een bokkenbakker/slager). Vrijwel iedereen ging naar zijn 'eigen' winkel om brood of vlees te halen.[3] Daarnaast oefende het schisma invloed uit op het politieke leven. In de gemeenteraad was er sprake van 'bokkenraadsleden' en 'geitenraadsleden' en van dito wethouders. Het ging er bij de verkiezingen om het grootst mogelijke aantal raadsleden van de eigen club gekozen te krijgen. Men kende nog geen katholieke, protestante of socialistische fracties, maar alleen lijsten van plaatselijke groeperingen (persoonslijsten).[4]
De rivaliteit tussen de geiten en de bokken is heden ten dagen gelukkig lang niet meer zo hevig is als enkele decennia geleden.[5] De scherpe kantjes van de Thornse tweedeling zijn er inmiddels wel van af. Dit is mede het gevolg van allerlei veranderingen die zich de afgelopen decennia in Nederland hebben voorgedaan.[6] Hoewel de harmonieën elkaars (muzikale) doen en laten nog steeds met argusogen in de gaten houden, lijkt het er sterk op dat de maatschappelijke rivaliteit meer en meer naar de achtergrond verdwijnt, en dat de wedijver zich langzamerhand beperkt tot muzikale wedijver.

Nieuwe knuppel in het hoenderhoek

Recent kwam er echter weer een nieuwe knuppel in het hoenderhok. 'Geit' Jan Hennissen (1926-2013) publiceerde in februari 2012 een boek waarvoor hij vijftien jaar lang intensief archiefonderzoek deed. Met dit werk, getiteld *Drie harmonieën in Thorn in de 19e eeuw*, bouwt de ere-president van St. Michaël verder op eerder verschenen publicaties.[7] Als in Thorn een vertegenwoordiger van de ene club de ontstaansgeschiedenis van de andere club tegen het licht houdt, dan is Leiden in last, zo ondervond Hennissen. De brisante conclusies uit zijn levenswerk, zijn de zustervereniging tegen het zere been.

2 Heijnen, 1998.
3 Heijnen, 1998.
4 Huyskens, 1961.
5 Heijnen, 1998.
6 *Optioneel:* In de jaren zestig zette in ons land een grote mate van ontzuiling in. Hierdoor is de huidige Nederlandse maatschappij niet meer zo gemakkelijk in klassen in te delen. Daarnaast hebben de globalisering en de groeiende multiculturele samenleving ervoor gezorgd dat Nederland opener is geworden en meer te maken kreeg met externe invloeden. De Nederlandse maatschappij groeide dan ook uit tot een pluriforme samenleving. Ook Thorn werd pluriformer. Omdat het plaatsje niet meer zo afgesloten is van zijn omgeving, en de inwoners veelvuldig de grenzen van de eigen parochie voorbij gingen, heeft het dorp veel meer te maken gekregen met externe invloeden. Een Thornenaar is dan ook niet meer geheel van het eigen dorp afhankelijk voor het bepalen van zijn identiteit. Hierdoor is het dorp tegenwoordig niet meer alleen in te delen in geiten en bokken, zoals vroeger nog wel het geval was.
7 Hiermee doel ik op Jansen, Crasborn, van de Braak, 1990; Hennissen, Venner, 2003; Hennissen, 2004.

In een notendop komt de 86-jarige Limburger met de volgende conclusies wat betreft de blaasmuziekverenigingen uit Thorn: zowel het ontstaan van de eerste harmonie vanuit het oude Thorner Stift als een oprichting in 1812 (het door de KHT aangevoerde oprichtingsjaar) hebben tot op heden vanuit geen enkel archiefstuk op onderbouwing kunnen rekenen; 1812 is volgens Hennissen dan ook een 'historische mythe'. De eerste harmonie werd volgens Hennissen opgericht in het jaar 1840, en had de naam Philharmonie. Deze harmonie zou tweeëntwintig jaar later, in 1862, ontbonden worden. Dit had echter veel meer te maken met een politiek conflict dan met een kerkelijke rel, zoals tot nu toe steeds werd aangenomen. Het ontslag van de koster op 19 oktober 1862 lijkt slechts de aanleiding te zijn geweest. De claim van de KHT dat zij de oudste vereniging zijn is eenzijdig en overtrokken, daar na de ontbinding beide verenigingen in 1863 een nieuwe start maken en hun wortels en verenigingscultuur afkomstig zijn van dezelfde moedervereniging. De Philharmonie verdwijnt helemaal in twee nieuwe verenigingen (de huidige KHT en HSM).[8] 'Het gaat nog jaren duren voordat dit in Thorn allemaal geaccepteerd is,' zegt de auteur over de uitkomsten van zijn onderzoek. 'Dat ga ik niet meer meemaken.'[9]
Al lezend over de ontstaansgeschiedenis van de Thorner blaasmuziek kwam ik echter ook diverse publicaties tegen waarin men (in tegenstelling tot Hennissen) wél spreekt over 1812 als het jaar waarin het startsein werd gegeven voor de Koninklijke Harmonie.[10] Een voorbeeld hiervan is de verenigingskroniek van de KHT, *De geschiedenis van de Koninklijke Harmonie van Thorn* (1991), die geschreven werd door historicus én bokken-klarinettist Johnny Tonnaer. In dit verenigingsboek werd de eerste echte serieuze poging gedaan om 1812 te voorzien van een historische onderbouwing. Dat de publicatie van Hennissen de partijstrijd in Thorn weer op scherp zette, blijkt uit diverse krantenartikelen die verschenen in de tijd rondom het uitko-

8 Hennissen, 2012.
9 Dagblad de Limburger, 29 april 2006.
10 Het jaar 1812 lijkt het 'algemeen geaccepteerde' jaar te zijn waarin de KHT werd opgericht. We treffen het aan in allerlei publicaties, neem bijvoorbeeld: Crasborn 1963, 12; Huyskens, 1961; Nouwen 1989, 27; Nissen 1988, 15 en het krantenartikel verschenen in *Maas- en Roerbode* 1952.

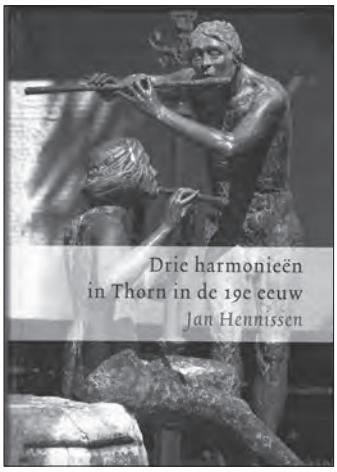

Publicaties over de beide harmonieën.

men van zijn boek.[11] De bokken bleken op z'n zachtst gezegd niet gecharmeerd te zijn van Hennissens onderzoek. De president van de Koninklijke Harmonie, Peter Parren, zette de ere-president van HSM neer als een 'stoorzender' in de verhoudingen tussen de beide verenigingen. In de ogen van de bokken deugt het werk van Hennissen methodologisch niet en zijn er genoeg redenen om aan te nemen dat het oprichtingsjaar 1812 wél juist is.[12] De Koninklijke Harmonie blijft dan ook vasthouden aan het oprichtingsjaar uit het verenigingsboek van Tonnaer.[13] Het jaar 1812 pronkt nog steeds op het vaandel, en de publicatie van geit Hennissen weerhield de bokken er ook niet van om in mei 2012 (op grootse wijze) het tweehonderdjarig jubileum te vieren.[14]

Verenigingschauvinisme

Controverse omtrent oprichtingsjaren van harmonieën en fanfares blijkt overigens niets nieuws onder de zon. Rob Fassaert schreef reeds in 1989 over dit fenomeen in het *Volkskundig Bulletin*. Volgens hem wordt het historisch overzicht van een vereniging niet zelden in 'verenigings-chauvinistische zin' aangepast. Hij stelt dat de kwaliteit en de informatieve waarde van gedenkboeken nogal eens wisselt, en verwijst vervolgens naar de controverse rondom de oprichting van de harmonie van Roermond die in 1975 door historicus G. Venner aan de kaak is gesteld.[15]
Kroniekschrijvers waren, aldus Fassaert, in de regel geen geschoolde historici en konden meestal weinig weerstand bieden aan een zeker verenigings-chauvinisme.[16] Van harmonieën en fanfares weten we dat ze vaak een functie als identificatiepunt voor hun aanhangers hebben.[17] 'Hoe ouder ons oprichtingsjaar hoe beter', moet men vaak gedacht hebben. Immers geldt: hoe ouder het broederschap, des te meer de leden (en aanhangers) een gevoel van status aan hun lidmaatschap kunnen ontlenen.[18]
Degenen die onderzoek deden en publiceerden over de Thorner blaasmuziekgeschiedenis zijn allen in te delen bij één van de twee 'kampen'. We moeten er bij het lezen van hun werken dan ook rekening mee houden dat deze auteurs wellicht 'gekleurd' hun onderzoek zijn ingegaan, omdat ze bepaalde belangen hadden bij de uitkomsten van hun studie. De eerste vraag die in je opkomt wanneer je de boeken van 'geit' Hennissen en 'bok' Tonnaer naast elkaar legt, is: hoe is het mogelijk dat beide auteurs op een verschillend oprichtingsjaar van Thorns eerste harmonie uitkomen? (Tussen de twee aangevoerde jaartallen, 1812 versus 1863, ligt een tijdspanne van maar liefst 51 jaar).
Op deze vraag denk ik een bevredigend antwoord te kunnen geven. Ik zal namelijk aantonen dat beide partijen zich beroepen op een andere 'manier' van geschiedenis bedrijven, met alle gevolgen van dien. In tegenstelling tot Hennissen en Tonnaer ben ik zelf niet in te delen bij één van de twee harmonieën. Ik ben dit onderzoeksonderwerp bovendien als een *tabula rasa* ingegaan, geheel onbevooroordeeld. Bij de uitkomsten van deze studie heb ik daarnaast (refererend aan Fassaerts woorden) geen enkel belang. Als neutraal persoon wil ik de publicaties van beide auteurs dan ook kritisch onder de loep nemen, en kijken wat we daaruit kunnen leren.

Mondelinge overlevering

Laten we beginnen met Tonnaers boek *De geschiedenis van de Koninklijke Harmonie van Thorn*. De eerste dertig pagina's van deze verenigingskroniek wijdt de historicus aan de periode tot 1863. Wanneer we de tekst bestuderen, blijkt dat de KHT niet beschikt over historisch bronnenmateriaal om te onderbouwen dat de harmonie is opgericht in 1812. 'De enige informatie die we hebben over de oprichting van het muziekgezelschap zijn enkele zinsneden in de feestgids van 1912,' erkent Tonnaer.[19] De betreffende feestgids werd opgesteld ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de KHT. Even later merkt Tonnaer nog op: 'We beschikken verder over geen enkele administratie van de vereniging zelf vóór 1863, in welk jaar een notulenboek aangelegd werd. Op het eerste gezicht lijken we dus alleen over de, waarschijnlijk mondelinge, overlevering van 1912 te beschikken.'[20]
In de bladzijden die volgen, doet Tonnaer een dappere poging om op verschillende manieren aannemelijk te maken dat de KHT opgericht is in 1812 (helaas is dit artikel niet de juiste plek om Tonnaers argumentatie tot in detail te bespreken).[21] De kern van Tonnaers betoog is dat de Thornenaars gedurende de gehele negentiende eeuw en bijna de gehele twintigste eeuw ervan overtuigd waren dat 1812 het oprichtingsjaar was van de KHT.[22] De bokkenklarinettist geeft toe dat 1812 niet te bewijzen valt, maar beroept zich – om dit jaartal toch aannemelijk te maken – op de *mondelinge overlevering* (of 'algemeen geaccepteerde historie') waarin altijd overgeleverd zou zijn dat 1812 het jaar is waarin de KHT haar start maakte.

11 Zie bijvoorbeeld: Dagblad de Limburger, 29 april 2006; Dagblad de Limburger, 11 januari 2008 en twee artikelen uit Dagblad de Limburger, 3 februari 2012.
12 Ironisch genoeg stelde de KHT haar oprichtingsjaar vroeger al eens eerder bij. In het verleden prijkten ook nog de jaartallen 1715 en 1773 op het briefpapier van de vereniging, zie: Dagblad de Limburger, 29 april 2006.
13 De informatie die gegeven wordt op de websites van beide harmonieën wijst uit dat beide gezelschappen zich scharen achter de historische informatie zoals die gegeven wordt door 'hun' vertegenwoordigers, (Tonnaer versus Hennissen), zie: www.kht.nl en www.harmoniethorn.nl.
14 Dagblad de Limburger, 18 mei 2012.
15 Fassaert 1989, 152.
16 Fassaert 1989, 162. Overigens treffen we ook het fenomeen van twee rivaliserende muziekgezelschappen binnen één woonplaats niet alleen aan in Thorn, maar ook in andere Limburgse plaatsen als bijvoorbeeld Bocholtz, Eijsden, Schinveld en Gulpen (Nijsten, Meuwissen, Frusch 1989, 123).
17 Meuwissen 2001, 757.
18 Een oud jaartal op het vaandel kan dienen als een manier om jezelf ten opzichte van je concurrenten te *profileren* en geeft meer recht op een identiteit-verlenende functie. Een oprichtingsjaar uit het verre verleden geeft een bepaalde status en een eigen gezicht aan de vereniging. Het dwingt doorgaans een bepaald respect af. Dit zien we overigens niet alleen bij blaasmuziekverenigingen, maar ook bij bedrijven, instellingen, restaurants, winkels enzovoort. Over het algemeen vindt men het fijn om te kunnen zeggen: 'mijn bedrijf/restaurant/winkel is reeds [...] jaar oud'. De woorden 'oud' en 'kwaliteit' worden door mensen vaak met elkaar geassocieerd.
19 Tonnaer 1991, 17.
20 Tonnaer 1991, 18.
21 Zie hiervoor: Tonnaer 1991, 17-24.
22 Tonnaer 1991, 23.

Dat Hennissen de orale historie in zijn onderzoek buiten beschouwing laat (zoals we zo dadelijk zullen zien), vinden ze onterecht bij de Koninklijke. 'Er zijn tal van bewijzen dat de Koninklijke Harmonie in 1887 het 75-jarig bestaansfeest heeft gevierd,' zegt ere-president Peter Parren van de Koninklijk Harmonie. Wat zou betekenen dat 1812 wél klopt. 'Die mensen kunnen het toen toch ook niet allemaal bij het verkeerde eind hebben gehad?'[23] Huub Parren (zijn broer) voegt hier aan toe: 'Het feit dat hij [Hennissen] niets vindt over 1812 bewijst niet dat er toen niets was.'[24]

Historisch positivistische wetenschapsmethode

Het boek *Drie harmonieën in Thorn in de negentiende eeuw*, waarachter Harmonie St. Michaël zich schaart, laat de 'algemeen geaccepteerde historie' buiten beschouwing. Oud-Thornenaar Hennissen spitte voor zijn werk jarenlang allerlei archieven door. Zijn zoektocht bracht hem onder andere naar bewaarplaatsen in Hasselt, Maaseik, Roermond, Maastricht, Utrecht, Den Haag, Den Bosch, Essen, Koblenz en Trier.
Wanneer we Hennissens boek bestuderen, moeten we concluderen dat zijn werk puur een ambtelijk juridisch onderzoek is. Mondelinge overlevering is buiten beschouwing gelaten. De ere-president van HSM beroept zich daarentegen op talloze schriftelijke bronnen als notariële aktes, verslagen, aantekeningen en statuten, en komt aan de hand hiervan tot de conclusie dat het gebruik van het jaartal 1812 als oprichtingsjaar niet overeen komt met bestaande bronnen.[25] 'Ik baseer mij gewoon op de feiten,' aldus de oud-Thornenaar. 'Ik ben op zoek gegaan naar de bronnen.' Het jaar 1812 is volgens Hennissen een mythe. Hij heeft er zelfs na jarenlang wroeten in archieven geen enkel bewijs voor kunnen vinden. 'Nog geen snippertje papier.'[26]
Ons baserend op het bovenstaande, kunnen we concluderen dat de wijze waarop 'geitenvertegenwoordiger' Hennissen geschiedenis bedrijft, gerekend kan worden tot de *historisch positivistische wetenschapsmethode* (waarover zo dadelijk meer).

Over beide methodes

Zoals we gezien hebben, zorgen de twee verschillende wijzen waarop de geiten en bokken hun geschiedenis bedrijven ervoor dat beide groepen op een ander oprichtingsjaar uitkomen. Laten we beide 'methodes' eens wat beter onder de loep nemen en bespreken welke nadelen er aan de methodologieën vast zitten.
De systematiek van de *orale historie/mondelinge overlevering* is in feite al eeuwen oud en bestond al voordat het schrift bestond. Ook toen bedreef men reeds geschiedenis, maar hiervoor werd louter een beroep gedaan op het mondeling overgeleverde verhaal. Veel inwoners van Thorn leven nog voor een groot deel in de orale cultuur. Deze is overwegend gebaseerd op 'traditionele autoriteit'. Wat men verneemt uit de mond van anderen, was/is voor velen de belangrijkste bron van informatie.
Hoewel de orale historie zich de afgelopen decennia reeds meerdere malen bewezen heeft als een behulpzame methode om wetenschappelijk onderzoek te doen naar het verleden (denk bijvoorbeeld aan de publicaties van de vooraanstaande historicus en hoogleraar Selma Leydesdorff, die aan de hand van de orale historie succesvol onderzoek deed naar diverse historische vraagstukken), zijn herhaaldelijk ook de nadelen en complicaties van deze methodologie geschetst. De kern van de kritiek luidt doorgaans dat zowel het waarnemen, als het opslaan van herinneringen aan *vertekeningen* onderhevig zijn.[27] Door de Leidse hoogleraar Wagenaar werd bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar de betrouwbaarheid van het menselijk geheugen. Wagenaar beweert dat de mens zich na zes jaar nog slechts dertig procent ongekleurd (lees: niet vertekend) herinnert van wat hij gedaan en waargenomen heeft.[28]
Vertekeningen komen vaak voor bij chauvinistische achtergronden. Persoonlijke gevoelens van respondenten spelen vaak een rol bij het vertellen van een verhaal. Een orale bron is dan ook per definitie subjectief, omdat het vertelde verhaal gekleurd is door de gevoelens, emoties en achtergrond van de respondent. Een persoonlijke visie hoeft dan ook weinig meer te maken te hebben met de werkelijkheid.[29] Overigens kunnen 'foutieve' opmerkingen over gebeurtenissen uit het verleden (verwarringen over feiten en chronologie), psychologisch wel 'waar' zijn. Ze kunnen namelijk iets zeggen over de betekenis die aan een bepaalde gebeurtenis gehecht wordt.[30]
Tevens moet opgemerkt worden dat herinneren in het algemeen gesproken niet een puur individuele zaak is, maar een *sociaal proces*. De boeken die je gelezen hebt, de mening van je omgeving, je leefwijze, de wenselijkheid (voor jezelf of anderen) van bepaalde herinneringen, hebben allemaal invloed op de herinnering. Bovendien bestaat er zoiets als een 'collectief geheugen', en collectieve herinneringen kunnen bijdragen aan het vervormen van individuele herinneringen.[31] Het creëren van veilige herinneringen is zowel een individueel als collectief proces. Herinneringen zijn pijnlijk als ze niet passen binnen het kader van wat als de aanvaardbare/wenselijke versie van het verleden wordt beschouwd. Mensen passen hun herinneringen dan ook vaak zo aan dat ze binnen dit kader passen.[32]
De hierboven geschetste nadelen van orale historie (in het algemeen) in het achterhoofd houdend, denk ik terecht te kunnen stellen dat het gebruik van mondelinge overlevering in het onderzoek naar de blaasmuziekgeschiedenis van Thorn behoorlijk risicovol is. Chauvinistische achtergronden liggen in de partijstrijd tussen de geiten en de bokken namelijk voortdurend op de loer (zoals we gezien hebben) en het is daarom de vraag of de bokken de mondelinge overlevering deskundig en onpartijdig gebruiken, óf dat ze (al dan niet bewust) hun toevlucht nemen tot de orale historie om een 'wenselijke' versie van het verleden te scheppen.

23 Dagblad de Limburger, 3 februari 2012.
24 Dagblad de Limburger, 29 april 2006.
25 Zie Hennissen 2012. Raadpleeg met name 104-121 en 136-141.
26 Dagblad de Limburger, 3 februari 2012.
27 Hagen 1998, 35.
28 Hagen 1998, 36.
29 Seldon, Pappworth 1983, 24.
30 Portelli 1998, 68-69.
31 Seldon, Pappworth 1983, 26; Hagen 1998, 37.
32 Meer, van 2007, 23.

De *historisch positivistische wetenschapsmethode* is moderner dan de orale praktijk. In de negentiende eeuw werd de mondelinge methode langzamerhand steeds meer als onbetrouwbaar afgedaan.[33] In plaats daarvan werd het onderzoek met behulp van geschreven bronnen nu als enige juiste en betrouwbare methode voor de historicus beschouwd. De opkomst van deze wijze van geschiedenis bedrijven was onderdeel van een professionalisering van de geschiedschrijving die zijn oorsprong vond in Duitsland, onder leiding van Leopold van Ranke (1795-1886). Volgens Ranke moest de geschiedenis geschreven worden *wie es eigentlich gewesen*.[34] Een historicus moest zich beperken tot de feiten. Ranke stimuleerde kritisch bronnenonderzoek en het geven van bronvermeldingen.[35] In de positivistische benadering van de geschiedenis gaat men op zoek naar 'de' waarheid, en probeert men het verleden te leren kennen door goed op zoek te gaan en te kijken wat er uit schriftelijke of materiële bronnen te putten valt. Wetenschappelijke kennis moet volgens deze visie immers steunen op exact feitenmateriaal.[36]
De overtuiging dat er geen geldige kennis te verwerven is tenzij door de positief-wetenschappelijke methode is inmiddels een voorbijgestreefd wetenschapsmodel gebleken. Er bestaat heden ten dage een consensus in het afwijzen van de positivistische doctrine dat de wetenschap zonder meer 'de' ware werkelijkheid zou vatten.[37] Dit gaat ook op voor geschiedenis. Elizabeth Fox-Genovese stelde in *The Postmodern History Reader* bijvoorbeeld: 'History cannot simply be reduced – or elevated – to a collection, theory and practice of reading texts.'[38] Kritiek op het boek van 'geitenvertegenwoordiger' Hennissen zou in dit verband luiden dat het naïef is om te pretenderen dat 'de' historische waarheid omtrent de Thorner blaasmuziekgeschiedenis puur en alleen vervat ligt in archiefstukken (zoals de auteur pretendeert).

Postmoderne benadering

De twee werken die ik voor dit essay heb bestudeerd, zijn geschreven door aanhangers van beide partijen. De auteurs moeten om deze reden niet bij voorbaat als onpartijdig worden beschouwd. Ik besloot hun boeken om die reden dan ook extra kritisch onder de loep te nemen. Het werk van Hennissen maakte op mij de overtuigendste indruk; tijdens het bestuderen ervan heb ik de auteur er niet op kunnen betrappen dat hij de geschiedenis naar zijn hand heeft gezet.
Als niet-geit en niet-bok maakt zijn betoog op mij bovendien een geloofwaardigere indruk dan het boek van Tonnaer, die er nauwelijks in slaagt 1812 te voorzien van een historische onderbouwing. Hoewel ik er dan ook toe neig de 'historische overwinning' aan de geiten te geven, pleit ik er echter voor de vete over 1812 te bekijken vanuit een *postmodern oogpunt*.
De positivistische, op 'de' waarheid gerichte vorm van geschiedenis bedrijven, is inmiddels achterhaald door de postmoderne benadering, waarin 'de' waarheid vervangen is door constructies waar mensen en groepen belangen bij hebben.[39] De opkomst van het postmodernisme aan het eind van de jaren zeventig zaaide twijfel over de stelling dat een historische werkelijkheid benaderbaar is. Postmodernisten zijn ervan overtuigd dat de waarheid niet te achterhalen valt en dat 'de' waarheid bovendien niet bestaat. Er zijn alleen maar interpretaties mogelijk.[40]
Interpretaties van historische bronnen zijn in dit verband slechts constructies. Volgens postmoderne inzichten kan men de geschiedenis niet reconstrueren, maar wordt zij voortdurend door historici *geconstruceerd* en gerepresenteerd.[41] Iedereen vertelt zijn eigen geschiedenis aan de hand van wat diegene wel of niet belangrijk vindt. Vanuit een persoonlijke ideologie of overtuiging vertelt iemand zijn/haar geschiedenis en kiest degene ervoor bepaalde dingen weg te laten, of juist naar voren te schuiven. Tot een dergelijke conclusie komt Beverly Southgate in zijn boek *History: What and Why? Ancient, Modern, and Postmodern Perspectives*, wanneer hij stelt: 'History is reporting on what they [historians] believe happened in the past interpreted in the light of their own prejudices and opinions'.[42] Het zoeken naar de waarheid staat in dienst van een of ander *belang*, ideaal of politiek-culturele ambitie van de historicus of opdrachtgever.

Wanneer we de historische strijd tussen de geiten en bokken bekijken vanuit de postmoderne invalshoek is de conclusie van mijn analyse: de onenigheid over het oprichtingsjaar van de Koninklijke Harmonie is een strijd van mensen die, in het geval van de KHT, een *belang* hebben bij de status van de oudste vereniging te zijn en, in het geval van HSM, even oud (lees: even belangrijk) te zijn als hun dorpsconcurrent. De bokken en de geiten zetten respectievelijk de 'wapens' orale historie en de historische positivistische wetenschap in om deze belangen te behartigen.
De bokken doen dit om, zoals Tonnaer in de inleiding van zijn kroniek schrijft, 'een van de oudste harmonieën van Nederland' te blijven (haar ouderdom is één van de dingen waaraan het gezelschap status ontleent).[43] Wanneer 1812 op het vaandel blijft pronken, blijft de harmonie bovendien ouder – en daar-

33 Thompson 2003, 52-53.
34 Thompson 2003, 52, 55.
35 Thompson 2003, 55.
36 Steel 1989, 94.
37 Steel 1989, 99-101.
38 Jenkins 1997, 85.

39 Opgemerkt moet worden dat geschiedenis een niet-waardevrije discipline bij uitstek is. In het verleden werd deze tak van wetenschap vele malen ingezet om te gelijk te halen op een bepaald gebied, of om een identiteit te construeren. Geschiedschrijving leent zich goed voor politieke doeleinden (neem bijvoorbeeld het bewijzen dat je natie heel oud is, het aantonen dat je bestaansrecht heb, of het laten zien dat de partij waartoe je behoort het altijd bij het rechte eind heeft gehad).
40 Leezenberg, Vries, de 2003, 207.
41 Meer, van 2007, 61.
42 Southgate 1996, 108.
43 Er zijn aanwijzingen te noemen waaruit we kunnen afleiden dat de KHT het jaartal 1812 beschouwt als onderdeel van haar identiteit. Wanneer we ons bijvoorbeeld richten op de eerste alinea van het verenigingsboek van de Koninklijke Harmonie uit 1991, zien we dat Tonnaer stelt: 'In vele gedenkboekjes wordt gesproken over de Koninklijke Harmonie van Thorn als 'een der oudste harmonieën van Nederland'. De Koninklijke Harmonie is echter niet alleen een van de oudste harmonieën van Nederland, ik ben nog geen oudere tegengekomen, maar vooral ook een van de beste.' De auteur lijkt deze opmerkingen niet te maken als puur zakelijke, nuchtere mededelingen, maar lijkt ze met trots aan het papier toe te vertrouwen. Dat de Koninklijke Harmonie één van de oudste en één van de beste orkesten is, is iets waarop de Koninklijke zich kan beroemen, zo suggereert het citaat (Tonnaer 1991, 5).

mee in zekere zin belangrijker – dan de gevreesde dorpsconcurrent.
Door 1812, het oprichtingsjaar van de KHT, naar het rijk der fabelen te wijzen en te verkondigen dat beide Thorner harmonieën zijn opgericht in 1863, stelt Hennissen beide blaasorkesten op gelijke voet met elkaar, en maakt hij ze even belangrijk. De geschiedenis wordt hier door de geiten ingezet als middels om het aanzien van de eigen harmonie te verhogen, en dat van de tegenstander te verlagen. De veronderstelling dat de Hennissen niet alleen geschiedenis aan het bedrijven is, maar tevens een partijstrijd aan het uitvoeren is, wordt onderstreept door het gegeven dat de oud-Thornenaar uitgerekend drie maanden voordat het 200-jarig jubileum van de KHT zou plaatsvinden, uitkwam met zijn boek.[44]

Bronnen en literatuur

Literatuur

- Crasborn, P., 'Muzikale Genealogie uit Thorn' in *Gens Nostra, maandblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging*, jrg 15 (1960), p. 29-36
- Crasborn, P., *Geschiedenis van Harmonie „St. Michaël" van Thorn*, Thorn (1963).
- Fassaert, R., 'Op zoek naar de vroegste sporen van de blaasmuziekvereniging in Nederland', in *Volkskundig Bulletin* 15 (1989), p. 148-176.
- Hagen, J., *Vragen over vroeger. Handleiding voor het maken van historische interviews*, Utrecht (1998).
- Hennissen, J., Venner G., 'Rond het ontstaan van het Philharmonisch gezelschap te Thorn', in *De Maasgouw*, jrg 122 (2003), p. 17-24.
- Hennissen, J., 'Muziek in Thorn vóór 1800', in *De Maasgouw*, jrg 123 (2004), p. 155-159.
- Hennissen, J., *Drie harmonieën in Thorn in de 19e eeuw,* Kelpen (2012).
- Huyskens, P., 'Disharmonie in Thorn', in *Elsevier*, nr. 38 (1961), p. 15.
- Jansen, J., Crasborn, F., van de Braak, J., *Van muziekgezelschap tot symfonisch blaasorkest*, Thorn (1990).
- Jenkins, K., *The postmodern history reader*, Londen (1997).
- Leezenberg, M., Vries, G. de, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen*, Amsterdam (2003).
- Meer, I. van, *Vernieuwing in de orale geschiedenis*, masterthesis Universiteit Utrecht, Utrecht (2007).
- Meuwissen, J., 'De emancipatie van de blaasmuziek', in *Een Muziekgeschiedenis der Nederlanden* (2001), p. 750-756.
- Nouwen, L., *Zicht op Thorn*, Tielt (1989).
- Nijsten, M., Meuwissen J., Frusch, J., *Blaasmuziek in Limburg*, Thorn (1989).
- Nissen, P. red., *Jo Hansenprijs voor Volkscultuur 1988. Koninklijke Harmonie en Harmonie "Sint Michaël" Thorn*, Roermond (1988).
- Portelli, A., 'What makes oral history different', in *The oral history reader*, Londen (1998).
- Seldon, A., Pappworth, J., *By word of mouth. 'Élite' oral history*, Londen (1983).
- Steel, C., *Historische inleiding tot de wijsbegeerte*, Leuven (1989).
- Southgate, B., *History: what and why? Ancient, modern and postmodern perspectives*, Londen (1996).
- Thompson, P., *The voice of the past*, Oxford (2003).
- Tonnaer, J., *De geschiedenis van de Koninklijke Harmonie van Thorn*, Voerendaal (1991).

Krantenartikelen

- 'Muziekwedstrijden in Thorn bij jubileum van Koninklijke en Kerkelijke', in *Maas- en Roerbode* (20 november 1952).
- 'Eene schoone bende musicanten', in *Dagblad de Limburger* (29 april 2006).
- 'Gekke 'bokkesprongen' rond harmonieën in Thorn', in *Dagblad de Limburger* (11 januari 2008).
- 'Open zenuw van Thorn', in *Dagblad de Limburger* (3 februari 2012).
- 'Heemkunde: geen rol bij boek Hennissen', in *Dagblad de Limburger* (3 februari 2012).
- 'Vorsten op bezoek in Thorn', in *Dagblad de Limburger* (18 mei 2012).

Beeldmateriaal

Heijnen, H., *Bokken en geiten*, documentaire (1998).

Tim Crins (1989) groeide op in Weert (midden-Limburg). Op zijn achttiende begon hij aan de bachelor Music Studies (Muziekwetenschap) aan de Universiteit Utrecht. Reeds op tweeëntwintigjarige leeftijd behaalde Tim in 2012 zijn masterdiploma.

Tijdens zijn studie legde de Weertenaar zich vooral toe op de Nederlandse muziek- en liedcultuur en studeerde af met zijn scriptie 'Eene schoone bende musicanten' (ondertitel: Over de omgang tussen de geiten en bokken van Thorn en de omgang met het oprichtingsjaar van de Koninklijke Harmonie). Dit deed hij onder begeleiding van prof. dr. Louis Peter Grijp; bijzonder hoogleraar aan de Universiteit Utrecht op het gebied van de liedcultuur, onderzoeker bij het Meertens Instituut in Amsterdam en artistiek leider van het Utrechtse muziekensemble Camerata Trajectina.

44 Zie ook: Dagblad de Limburger, 3 februari 2012. Het moment van publiceren leverde Hennissen vanuit de Koninklijke Harmonie weinig lovende kritieken op. 2012 was voor de bokken natuurlijk het jaar van hun grote gloriemoment. 'Niet heel elegant,' stelde Peter Parren (ere-president KHT) over de publicatiedatum. 'Het boek is nu af. En ik ben 85!', liet Hennissen echter weten. 'Ik heb ook niet het eeuwige leven. En ik wil het graag zelf nog meemaken.' Bij veel leden van de Koninklijke overheerst toch het gevoel dat het opzet is dat Hennissen juist nu met zijn boek komt. Geheel onterecht lijkt dit niet. De indruk wordt gewekt dat Hennissen de zustervereniging een sneer wilde meegeven door drie maanden voor het 'moment van de waarheid' met zijn boek naar buiten te treden. Het verweer van de tachtigplusser dat hij zijn boekpublicatie zelf ook nog mee wilde maken, was ook geen reden om het boek niet een jaar eerder uit te brengen. Hennissens timing is op zijn zachtst gezegd opvallend.

- *In 1959 schilderde Frans van den Berg, die toen in Kessel woonde, de twee altijd rivaliserende harmonieën van Thorn, de Kerkelijke Harmonie Sint Michael ("de geiten") en de Koninklijke Harmonie("de bokken").*

Beeld van een op twee poten staande geitebok met om zijn hals een medaillon met de naam "de geitebok". De geitebok is feitelijk een synthese van een geit en een bok en staat model voor de saamhorigheid van de Thornse bevolking.
De benaming geiten en bokken is onverbrekelijk gekoppeld aan de beide harmonie'n die Thorn rijk is.

Bezoek onze geheel vernieuwde website
http://ameide-tienhoven.nl